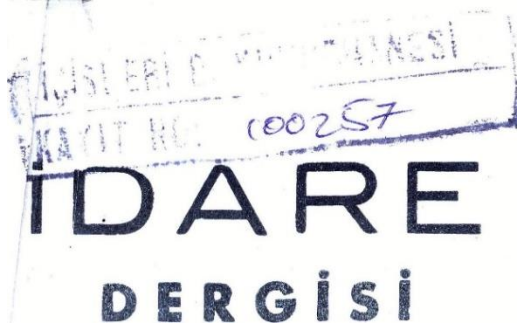

İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA İKİ AYDA BİR ÇIKARILIR

Yıl : 32 Ocak - Şubat 1962 Sayı : 274

İÇİNDEKİLER

TETİKLER:

	<u>Sayfa</u>
Türkiye'de Şehirleşme hareketler ... Mehmet ALDAN	1
Kazaların sınıflandırılması ve Kay- Sabahattin	
makamın nakilleri ÇAKMAKOĞLU	19
Memur nakillerinde Harcırah ye- rine Özel Tip Kamyon Adnan KIZILDAĞLI	37
Köy kalkınması ile ilgili bazı meşe- leler Cevat GERAY	46
Vali Muavinliği Müessesesi Mehmet TARCAN	57
Afyon Arayıcı Polis Köpekleri Sabri SÖZER	82

TERCÜMELER

Amerika Birleşik Devletleri Cumhur- başkanının Görev ve Yetkileri..... Vecihi TÖNÜK	92
Paris Şehrinin Bütçesi Yusuf YAKUPOĞLU	116

İDARİ COĞRAFYA

Narman Kazası İdari coğrafyası ... Mahmut Yaşar AYBAR	129
--	-----

KONULAR:

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllık	:	50 kuruş
Yabancı memleketler için yıllık	:	750 kuruş

-----oOo-----

ABONE BEDELİNİN GÖNDERİLMESİ ŞEKLİ

A — Türkiye’de:

Bulunan yerin Mal sandığına tutarı yatırılarak mukabilinde, alınacak(Çeşitli gelir makbuzu) aynen ve taahhütlü mektupla;

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü — Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmek istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

-----oOo-----

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur. Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20, 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Dergiye derç olunmayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü’** ne müracat edilmelidir.

Sahibi: **İçişleri Bakanlığı**

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mes’ul Müdürü : **Selim AYBAR**

T E T K İ K L E R

TÜRKİYEDE ŞEHİRLEŞME HAREKETLERİ

Mehmet ALDAN Yazan:

Şehirleşme konusu sanayileşme yoluna girmiş bütün memleketler gibi Türkiye'miz için dehayatî bir önem taşımaktadır. Gerçekten memleketimiz Cumhuriyet idaresiyle birlikte sanayileşme yoluna da girmiş; köylerden büyük merkezlere nüfus akını şeklinde beliren şehirleşme hareketlerine sahne olmaya başlamıştır.

Bugün memleketimizde şehirleşme hareketleri şimdiden tedbirler almayı gerektiren bir hıza ulaşmış ve millet kaderi üzerinde düşünen her Aydın kişinin zihnini kurcalayan canlı bir konu haline gelmiş bulunmaktadır.

Konuya yakından ilgi duyan bir idareci sıfatıyla yaptığımız inceleme sonucunu üç bölüm halinde sunmak istiyoruz:

- I — Şehirleşme hareketleri üzerine genel izahat,
- II — Türkiye'de şehirleşme hareketleri,
- III — Aşırı şehirleşme ile ilgili acil tedbirler üzerine düşünceler.

BÖLÜM I

ŞEHİRLEŞME HAREKETLERİ ÜZERİNE GENEL İZAHAT

KISIM I ŞEHİRLEŞME

Dünyamız her devirde çeşitli nüfus hareketlerine ve kaynaşmalarına sahne olmuştur.

İnsanlığın ilk devirlerinde bu hareketler; avı bol, toprağı verimli, avunması kolay ülkelere göçler şeklinde başlamış; sonraları harpler, istilalar ve fetihler yoluyla devam etmiştir.

Fakat, hiç şüphe yok ki, nüfus hareketlerinin en umumî ve toplum hayatı üzerinde en fazla etki yapanı, buharın sanayide kullanılmasıyla başlayan ve köylerden yeni iş alanlarına yönelen nüfus akınlarıdır.

Gerçekten 19. asra rastlayan bu devirde şehirler ve kasabalar, seri imalâta imkân veren fabrika ve atölyelerle donanmış ve köylerin, daha geniş anlamı ile kır bölgelerinin genç elemanlarını kendilerine doğru çekmişlerdir. Bu çekme, derece farkı ile bugün de devam etmektedir.

Kır bölgesi, kabul edilecek ölçülere göre kır karakterine sahip meskûn yerlerden teşekkül etmektedir. Bununla beraber kır karakterli meskûn yerlerin tayin ve tespitinde bütün memleketler için ortak bir ölçü bulmak imkânsız olmaktadır. Bazı memleketler nüfusu belli bir miktarı geçmeyen meskûn yerleri kır yeri olarak kabullenirken, bazıları da nüfusunun belli bir miktar ziraatla çalışan komünleri veya köy ve kasabaları kır bölgelerine dahil etmektedirler.

Böyle olunca, kırdan göç (exode rural), diğer bir deyimle şehirleşme, bir kısmı kır nüfusunun şehir nüfusuna katılması anlamına gelmektedir.

KISIM II—KIR VE ŞEHİR NÜFUSU ARASINDAKİ DENGİ

Sihhatli bir toplum yapısı, bu iki tip nüfus arasında memleket zenginliklerinden en uygun bir şekilde istifadeye imkân veren bir dengiyi şart koşar. Hemen belirtmek gerekir ki, bu denge, kır nüfusu ile şehir nüfusu arasında kurulmuş değişmez bir nispet değildir. Bilâkis toplu yaşayışın, kır yerlerinden ve şehirlerinden beklediği vazifelerin hakkı ile yapılmasına imkân sağlayacak bir elastikiyeti şart koşar.

Konuya bu açıdan bakınca, kır ve şehir nüfus nispetleri arasında büyük farklar bulunan memleketlerin nasıl olup da aynı medeniyet ve yaşama seviyesine ulaşmış oldukları daha kolay izah olunabilir. Gene aynı görüşten hareketle, kır bölgelerinden şehirlere akın eden nüfusa bakarak, genel sonuçlara varmanın, lüzumundan fazla telâşa kapılmanın yersizliğine hükmedilebilir.

19. asrın başından itibaren imal ve istihsal teknik ve metotlarında vaki olan gelişme, kır ve şehir nüfusları arasındaki klâsik dengiyi bozmuş; memleketler, derece farkıyla yeni bir dengeye, daha iyi bir düzenin sancısını duyar olmuşlardır. Yeni düzen, bir kısım genç elemanın kır bölgelerinden şehirlere akın gerektirmiş ve bu akın çok kere şiddetini kır ve şehir fonksiyonlarının aksamasına kadar devam ettirmiştir.

Ancak bundan sonradır ki, resmî makamlar konu üzerine eğilmek ve tedbirler almak lüzumunu hissetmişlerdir. Göçlerin sebeplerini ve bunların düzenlenmesiyle ilgili çalışmalara geçmeden önce kır bölgelerine ve şehirlere düşen vazifeler üzerinde biraz durmak yerinde olur.

Kır bölgelerinden beklenen vazifelerin başında hiç şüphe yok ki, şehirlerin nüfus açığını giderme vazifesi gelmektedir. Büyük şehirlerin bir çoğunda çeşitli sebeplerle doğum nispetleri hayli düşmüş, kır nüfusunun yardımı olmaksızın şehir fonksiyonunun ifası imkânsızlaşmıştır. Kır bölgelerinin bu vazifelerini yerine getirebilmeleri, söylemeye lüzum yoktur ki, tabii nüfus artışının fazlalığına ve nüfus göçünden bizzat kendilerinin zarar görmemelerine bağlı bulunmaktadır. Yoksa, büyük merkezlere, onların muhtaç oldukları genç elemanları göndermekle beraber, günden güne nüfusu azalan veya yerinde sayan, tabii zenginliklerinden faydalanamaz hale gelen bir kır topluluğu milletçe yaşayışın kendisinden beklediği vazifeyi yerine getirmiş sayılamaz.

Kır bölgelerinden beklenen diğer bir vazife de, büyük şehirlerin muhtaç oldukları bir takım gıda ve sanayi ilkel maddelerini yetiştirmeleridir.

Toplumun sosyal hastalıklardan uzak kalmasında, kökü dışarda olan ideolojilere karşı koyabilmesinde, folklor gibi millî ve manevî zenginliklerin nesilden nesile aktarılmasında kır bölgelerinin müsbet rolü inkâr götürmez bir açıklık taşır.

Buna karşılık, şehirler de çevrelerinde bulunan bütün insanlar için idarî, iktisadî ve kültürel merkezler teşkil etmek suretiyle fonksiyonlarını yerine getirirler. Bu itibarla, kırlardan gelecek nüfusun, bu hizmetlerin yapılmasını aksatmayacak, bilâkis kolaylaştıracak bir seviyede kalması şarttır.

O halde, kırlardan şehirlere yönelmiş olan nüfus göçünün başka bir deyimle şehirleşmesinin, zararlı veya faydalı, normal veya aşırı, sayılmasının tek ölçüsü, bu göçün kır bölgelerinin ve şehirlerin fonksiyonları üzerinde yaptığı menfi veya müspet tesirde aranmalıdır. Yoksa bu ölçü, ne göçenlerin sayısına ne de göçülen yerin nüfusuna bağlıdır.

Sonuç olarak diyeceğiz ki, kır bölgelerini kendi hizmetlerini yapamayacak, tabii zenginliklerini işletemeyecek, yaşama heves ve heyecanını eksiltecek derecede boşaltan, ıssızlaştıran ve sonunda ölüme mahkûm eden her nüfus göçü millî bünyede güç onarılır yaralar açabilir; kaygının yeri tedbirin zoru vardır.

çatallanmış, katmerlenmiş olur. Çekilen sıkıntılar bir yana, millî geliri arttırabilecek bir kısım körpe iş kudreti kaybolur gider. Buna karşılık kır ve şehir fonksiyonları üzerindeki etkisi müspet olan bir şehirleşmeden endişe duymamak bilâkis bunu ileri bir toplumun habercisi olarak memnurlukla karşılamak icap eder.

Kır ve şehir nüfusları arasında mümkün bir dengeyi kurarak cemiyeti toptan refah ve saadete ulaştırma, idare edenlerin şerefli ve o derecede güç ve kaçınılmaz işleri arasındadır.

KISIM III.

ŞEHİRLEŞME HAREKETLERİNİN SEBEPLERİ

Şehirleşme hareketlerinin sebeplerini iki grupta toplamak mümkündür.

I — Ekonomik sebepler:

A — Şehirleşmenin ana sebebi, şüphe yok ki makinenin sanayiye uygulanmasıdır. Filhakika büyük merkezlerde tesis olunan fabrika ve atölyeler, çok sayıda insana aynı zamanda işveren imkânına sahip bulunduklarından muhtaç oldukları iş gücünü kır bölgelerinden çekmişler ve çekmekte bulunmuşlardır.

Makinenin sanayiye uygulanmasının şehirleşme üzerindeki diğer bir etkisi de, seri ve ucuz imalâtla boy ölçüşemeyen kır bölgelerindeki ev ve el sanatlarının sönmesi ve bu alanda çalışanların işsiz kalması şeklinde tecelli etmiştir.

Makinemin ziraata uygulanması ise, ziraat aktif nüfusundan geniş bir kitlenin bu alandan ayrılarak şehirlere göç etmesine sebep olmuştur.

Ev ekonomisi devrinin kır bölgelerinde de kapanmış olmasının şehirleşme üzerinde etki yaptığı muhakkaktır. Nitekim uzun asırlar boyunca kendi kendine yeten; yiyecek, içecek ve hatta giyecek gibi ihtiyaçların sağlanmasıyla ilgili bir çok faaliyetleri kendi fertleri arasında dağıtan çiftçi ailesi, iş bölümünün son derece geliştiği bir devirde, vazifesiz kalan aile fertlerinin yuvadan uzaklaşmasına rıza göstermiştir.

B — Ziraat arazisinin yetersizliği şehirleşmenin önemli bir sebebini teşkil eder.

Nüfusun devamlı olarak artmasına karşılık, ziraata yarayışlı, arazi

Türkiye’de Şehirleşme Hareketleri

aynı kalmakta; hatta yol, hava meydanı vesair âmmeye ihtiyaçları için istimlak olduğundan günden güne eksilmektedir. Bu sebeple sayısı artan aile efradının aynı araziden geçinmesi güçleşmekte ve bir kısım genç eleman şehrin yolunu tutmaktadır.

II — Sosyal sebepler:

Kır bölgesi ahalinin zamanla, bilgi ve görgüsü ile mütenasip olarak, medenî ihtiyaçların da artmış; bilhassa genç nesil asgari bir konforu ve yarına güvenle bakmaya imkan veren bir çalışma hayatını özler olmuştur. Bu özlem, bir takım genç unsurları yuvalarından ayırmaya kafi gelmiştir.

Millî Eğitim çalışmalarının köylere kadar yayılması, okuma hevesini artırmış, bu maksatla köyünden ayrılan delikanlı bir daha geriye dönmemiştir.

KISIM IV.

ŞEHİRLEŞME HAREKETLERİNİN DÜZENLENMESİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARIN GAYESİ VE VASİTALAR

Ekonomik ve sosyal bir oluşun tabii bir sonucu olarak şehirleşme hareketlerinin, normal hudutlar dahilinde cereyan ederek toplum hayatı bakımından zararsız olması, bilâkis ziraat ve sanayi ahenkleştirmek, memleket zenginliklerinden en uygun şekilde faydalanma imkânlarını hazırlamak suretiyle millî kazançlar sağlanması, bu hareketlerin düzenlenmesi ile ilgili çalışmaların gayesini teşkil etmektedir.

Şehirleşme hareketleri doğuşları ve sonuçları itibariyle iki yönlü bir hareket olduğuna; yani bir yandan kır bölgelerini, öte yandan şehirleri ilgilendirdiğine göre bu hareketlerin düzenlenmesiyle ilgili çalışmalar ve kullanılan vasıtalar da bu iki alana ait bulunmaktadır.

Kır bölgelerinin her yönden kalkındırılıp terkedilmez memleket köşeleri haline getirilmesi gayesiyle kıra yönelmiş olan düzenleyici çalışmaların vasıtaları şöylece sıralanabilir:

1 — Kır bölgesinde oturanlardan muhtaç olanlara, geçimlerini sağlamaya yetecek miktarda arazi temin olunması,

2 — Zamandan, enerjiden ve araziden tasarruf sağlamak gayesi ile bir şahsa ait dağınık arazilerin, ziraî bir işletme ünitesi teşkil edecek şekilde bir araya getirilmesi,

3 — Ziraat arazilerinin verimini artıracak ıslah ameliyelerine girişilmesi; çiftçilerin toprak ve su muhafazası çalışmalarına yönlendirilmesi; ziraî istihsal metotlarının geliştirilmesi,

4 — Ziraat mahsullerine ve hayvanata arız olan hastalıklar ile etkili bir şekilde mücadele edilmesi,

5 — Ziraat erbabına elverişli şartlarla kredi sağlanması ve ziraî mahsulâtın değer pahası ile satılması için tedbirler alınması,

6 — Kırdaki yaşayan insanların rahat ve sağlık şartları yerinde evlere sahip kılınmaları,

7 — Toplumsal yaşamın zarurî kıldığı sosyal, kültürel ve sıhhi tesislerin kurulması, çeşitli bayındırlık hizmetlerinin yerine getirilmesi,

8 — Ev ve el sanatlarının canlandırılması, mümkün olursa bölge karakterine uygun bir sanayinin kurulması için resmî ve özel sektör imkânlarının harekete geçirilmesi,

9 — Her türlü çalışmanın bir plân dâhilinde yürütülmesi ¹

Kaçınılmaz göç hareketlerinin şehir fonksiyonlarını aksatmaması, aksine bunların yerine getirilmesini kolaylaştırması gayesiyle şehirlere yönelmiş düzenleyici çalışmaların vasıtaları ise aşağıdaki şekilde tespit olunabilir:

1 — Gerek mevcut şehir nüfusunun gerek göç suretiyle kırsal bölgeden gelen nüfusun ucuz ve sıhhi meskenlere sahip olmalarını veya bunlarda kira ile oturmalarını sağlayacak tedbirlerin alınması,

2 — Orta büyüklükteki şehirlerde, potansiyel işgücünün, millî hasılayı artıracak şekilde kullanılmasına imkân verecek sınaî tesislerin kurulması,

3 — İş ve iskân imkânlarının hududu zorlanmış olan büyük şehirlerdeki Sanayi'nin seyrekleştirilmesi, mümkün olursa yeni şehirler kurulması, (İngiltere'de olduğu gibi)

¹Tetkiklerde bulunduğum Belçika'da kırsal bölgelerine yönelmiş düzenleyici çalışmalar, Küçük Toprak Mülkiyeti Millî Şirketi (Societe nationale de la petite propriete terrienne) tarafından yapılmakta ve başarı sağlanmaktadır. Sanayi'in kırsal bölgelerine yönlendirilmesi için de, müteşebbise vergi muafiyetleri ve kredi imkânları sağlayan kanunlar kabul edilmiştir. (İktisadî Hamle Kanunları) adıyla 1959 yılında çıkarılan kanunlardan birinin adı şöyledir: Bazı Bölgelerin ekonomik ve sosyal Müşkillerini Yenmek Maksudı ile özel tedbirler Koyan Kanun

4 — Mekândan ve İktisadî faaliyet unsurlarından en fazla istifadeyi mümkün kılmak üzere çalışmaların evvelde tespit olunmuş bir plân dahilinde yürütülmesi ²

Hiç şüphe yok ki, istenen gayeye ulaşabilmek için yukarıda iki kısımda sıraladığımız vasıtaların köyü ile kenti ile bütün bir memleketi göz önünde tutarak ahenkli bir şekilde kullanılması gerekmektedir ki bu da bizi (Bölge Plânlaması) konusuna vasıl etmektedir. ³

KISIM V

BÖLGE PLÂNLAMASI

Bölge plânlamasına geçmeden önce şehircilik kavramı ve muhtevası hakkında kısa bir açıklama yapmak yerinde olacaktır.

1 — Şehircilik kavramı ve muhtevası:

Bu kavram, zamanla muhteva değiştirmiştir.

Başlangıçta şehircilik, şehirlerin güzelleştirilmesi ile ilgili bir ilim, sanat ve faaliyet alanı şeklinde telâkki olunmuştur.

Bu görüşü, eski çağlardan beri yapılan şehircilikle ilgili çalışmaların bir ifadesi olarak karşılamak mümkündür. Filhakika şehircilik çalışmaları, yüzyıllar boyunca toplumu idare edenlerin arzularına göre yürütülmüş, estetik ve mimarî gayelerin dışına çıkmamıştır.

Fakat, 19. Asırda sanayi inkılabı ile başlayan ölçsüz ve kontrolsüz şehirleşmenin doğurduğu çeşitli mahzurlar, şehirciliğin çalışma alanının, genişlemesine ve onun sosyal ve ekonomik gayelerde yüklenmesine sebep olmuştur.

Bu safhada şehircilik; sosyal, ekonomik ve estetik gayeler göz önünde tutulmak suretiyle meskûn yerlerin fizikî gelişmelerine yön vermekle

² Belçika'da şehirlerin iskân imkânlarını artıran, bilhassa dar gelirliilerin ucuz ve sıhhi meskenlerde oturmalarını gaye edinen ve bu gayesine her gün biraz daha fazla yaklaşan bir teşkilât vardır ki adı:

MİLLÎ MESKEN ŞİRKETİ (SOCIÉTÉ NATIONAL DU LOGEMEN) dir.

³ Bölge Plânlaması çalışmaları Belçika'da da yeni sayılabilir. Fiili çalışmalar henüz kanunî bir dayanaktan mahrum bulunmaktadır. 1960 yılında Meclise sevk edilen ŞEHİRCİLİK VE MEMLEKET AMENAJMAN TEŞKİLÂT KANUNU TASARISI müzakereleri devam etmektedir.

ilgili meselelerle uğraşan bir ilim, san 'at ve faaliyet alanı, olarak kabul edilmiştir.

Bu anlamdaki bir şehircilik de, aşırı şehirleşmenin sosyal, ekonomik ve stratejik mahzurlarını yenmeğe yetmemiş; bu mahzurlar, Birinci Dünya Savaşından ve bilhassa 1930 Dünya ekonomik buhranından sonra kendilerini daha fazla hissettirmişlerdir.

Artık memleket ölçüsünde bir yerleşme politikasına sahip olma ihtiyacı zihinlerde yer etmeye başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı ise, peşinden sürüklediği yeni meseleleri ve teknik gelişmeleri ile çözüm bekleyen toplum konularını bir kat daha arttırmıştır.

Bütün bu zorlamalar, şehirciliğe daha şümüllü ve daha önemli bir rol verilmesi lüzumunu meydana koyduğundan şehircilik kavramı bir kere daha muhteva değiştirmiştir.

Günümüzün şümüllü şehirciliğini, Prof. Fehmi Yavuz şöyle tarif etmektedir: «şehircilik, bir memleketteki inşaat faaliyetlerini millî bir yerleşme politikasını tahakkuk ettirecek şekilde ve muayyen bir plân, program ve projelere uygun olarak kontrol, sevk ve idare etmek ilim ve san'a'tıdır.»⁴

«Bu anlamıyla şehircilik sadece mekân plânlaması olmakla kalmıyor, sosyal ve ekonomik esaslara dayanan bir yerleşme ve millî kaynaklardan istifade programını da içine alıyor»⁵

Şümüllü bir şehirciliğin kademelerini şöylece sıralamak mümkündür:

- a) Memleket plânlaması
- b) Bölge plânlaması
- c) Meskûn yerler plânlaması
- d) Münferit inşaatın kontrol edilmesi

Muhtelif ihtisas erbabının kaçınılmaz işbirliğine her zamandan fazla lüzum hissettiren bütün bu plânlamalar, millî vasfına lâayık bir plâna

⁴ Fehmi Yavuz, Şehirciliğin bu günkü durumu ve genel meseleleri İSHK, (Ankara, 1955) S: 18-19

⁵ Dr. Cevat Geray «Şehir plânlamasının başlıca tatbik vasıtaları (Ankara, 1960) S: 17

göre çizilen sosyal, ekonomik ve stratejik hedeflere uygun düşmek ve kendi aralarında birbirini tamamlamak zorundadırlar.

Bazı memleketlerde yukardaki plânlamalardan ayrı olarak Şehir Bölgesi plânlamasından bas olunmaktadır ki bu plânlama; büyük şehirlerin hinterlandları ile beraber ele alınmasını gerektirir.

(Belçika'da, Şehircilik ve Memleket Amenajmanı Teşkilât Kanunu tasarısında yer alan Sektör Amenajmanına bu anlamda bir plânlama gözüyle bakılabilir.)

2 — Bölge Plânlaması:

Memleket plânlaması; bir memlekette yerleşme, çalışma ve millî kaynaklardan faydalanmanın esaslarını tespit eder.

Bölge Plânlaması ise, iktisadî ve coğrafi bir bütün teşkil etmek üzere kurulan bölgelerin, ziraat ve sanayinin tabii kaynaklardan en uygun şekilde faydalanmayı sağlayacak surette ahenkleştirilmesini hedef tutan yapıcı bir plânlamadır.

20. Yüzyılın teknik gelişmesi, bilhassa enerji kaynaklarından ve ulaştırma araçlarında elde olunan gelişmeler bu vasıfta bir bölge plânlamasının uygulanmasına imkân verecek bir mükemmelliğe ulaşmış bulunmaktadır. Filhakika artık, eskiden olduğu gibi ulaştırma ve enerji dolayısıyla mekâna bağlanma zoru kalmamış, bölge plânlamasının manivelâsı durumunda olan sanayiî seyrekleştirilmesi ve kuruluş yerinin kontrolü prensipleri geniş ölçüde uygulanma kabiliyeti kazanmıştır. Büyük şehirler nüfusunun peyk şehirler ve mahalleler, halinde dağıtılması da bölge plânlamasının vasıtaları arasındadır.

İngiltere ve Fransa'da olduğu gibi bazı batı memleketlerinde bölge plânlaması konusunda bir takım örnek çalışmalara rastlanmakta ise de mütehassıslar bu plânlanmanın unsurları üzerinde tam bir görüş birliğine varmış değildirlir. Mamafih, şimdiye kadar yapılmış olan bölge plânlamaları genel olarak şu dört faaliyet unsuruna ihtiva etmektedir.⁶

- a — Tabii kaynakların geliştirilmesi ve idaresi,
- b — Büyük şehir bölgelerinin fizikî gelişmesi ve kalkınması,
- c — Ulaştırma, su, havagazi, kanalizasyon vesaire gibi mahalli hizmetlerin bölge çapında karşılaşması ve koordine edilmesi,
- d — Geri kalmış bölgeleri ziraat ve sanayi bakımından geliştirme ve iktisaden kalkındırılması,

⁶ Dr. Cevat Geray, aynı eser, S: 19 Değerli şehirci, burada H.S. Perloff'ım (Education For Planning) adlı eserine atıf yapmaktadır.

3 — Bölge Plânlamasının Faydaları:

Genel olarak, bölge plânlamasının, köy, kasaba ve şehirlerden müteşekkil bölgelerin koordine bir şekilde kalkındırılmaları yoluyla bütün bir memleketin toptan kalkınmasını sağladığı söylenebilir.

Bölge plânlamasının memlekete sağladığı fayda şehirler ve köyler yönünden olmak üzere iki türlüdür.

a — Bölge plânlamasının şehirler yönünden faydaları, ölçüsüz ve plânsız şehirleşmenin çeşitli mahzurlarını önlemek suretiyle kendilerini belli ederler. O halde ekonomik, sosyal ve stratejik olmak üzere üç kısımda toplayabileceğimiz bu mahzurları, kısaca gözden geçirmek yerinde olacaktır.

Aşırı Şehirleşmenin ekonomik mahzurları ;

19. asırda başlayan ve kırlardan şehirlere doğru yönelen nüfus akını sonunda, kır ve şehir nüfusları arasındaki klâsik denge bozulmuş; ziraat ihmale uğramış; sanayi ve ticaret imtiyazlı bir mevki kazanmıştır. Bu durum, gıda maddesi ve iptidai maddeler bakımından başka memleketlere bağımlılık yaratmış, bunun büyük mahzuru bilhassa harp ve buhran yıllarında kendini hissettirmiştir. Büyük merkezlerin sadece belirli sanayi kollarında gelişmeleri, sanayiın çeşitlendirilmesine önem vermemeleri de aynı mahiyette sıkıntılar doğurmuştur.

Öte yandan, şehirlerde arsaların çok pahalı olması, fabrika ve imalâthanelerin yeni teknik ilerlemelere göre genişletilip geliştirilmesini, umumî tesislerin ve özel meskenlerin inşasını güçleştirmiştir. Gene arsa Fiatlarındaki yükseklik yüzünden, inşaat yapmak maksadıyla şehir dışına çıkmak zoru hasıl olmuş; bu, şehrin lüzumundan fazla yayılmasına, belde hizmetlerinin aksamasına ve ziraat topraklarının günden güne azalmasına yol açmıştır. Ayrıca mesken ve iş yeri arasındaki günlük yolculuk, devamlı bir masrafa ve zaman kaybına sebep olmuştur.

Aşırı Şehirleşmenin sosyal mahzurları :

Genel olarak İktisadî zorlamaların etkisi ile yuvasından ayrılan kır insanı, şehirlerin çeşitli sıkıntılarına rağmen çok zaman geriye dönmemiştir. Tabiatla ilgileri kesilmiş, gayri sıhhî meskenler, ruh ve bedenleri üzerinde tesirini göstermekte gecikmemiştir.

Kırdan gelenlerle, nüfusu kaldırabileceğinden fazla artan şehirde, belde hizmetleri aksamış, gıda maddesi sağlanması önemli bir konu haline gelmiştir. Sosyal mahzurlar, peşinden estetik mahzurları da sürüklemiştir.

Aşırı şehirleşmenin stratejik mahzurları:

Büyük şehirlerin stratejik yönden arz ettiği mahzurlar, üzerlerinde konuşmaya ihtiyaç hissettirmeyecek kadar açıktır.

Önemli sanayiın belirli bir kaç merkezde toplanmış olması bir harp zamanında bu yerlerin kolayca tahribine imkân vereceği cihetle bunun tesiri bütün bir memlekette acı bir şekilde his solunacaktır. Stratejik mahzurlar, bilhassa uçak ve atom devrinde daha belirgin bir hal almaktadır.

b — Bölge plânlamasının kır yerleri bakımından faydaları, ekonomik ve sosyal karakterli olmak üzere iki kısımda toplanabilir ;

Bölge plânlamasının ekonomik faydaları:

Köyüne yakın bir mesafede yeni bir iş ve sanayi merkezi gelişen köylü, mahsulünü buralarda değerlendirerek, uzak merkezlere götürmek veya göndermek külfetinden kurtulacaktır. Bu suretle, millî bir servet olan nakil vasıtasının da başka işlere tahsisi mümkün olacaktır.

Gelişen yeni bölge merkezlerinde istihlâk günden güne artacağından toprak mahsulleri kıymetlenecek, ziraatta çalışanlar emeklerinin karşılığını almaya başlayacaklardır. Bu da, istihsali karşılayacak, satın alma gücünü artıracaktır. Aynı zamanda pazarın yakınlığı sebebiyle aile ihtiyaçları da daha ucuza giderilebilecektir.

Bölge plânlamasının sosyal faydaları:

Yakınında gelişen bir bölge merkezinin bulunması dolayısıyla ekonomik durumu düzelen kır insanı, barınma ve yaşama şartlarının düzelmesi için de gayret sarf etmekten geri durmayacaktır. Çok geçmeden kır yerleri, sıhhi ve şirin meskenlerle, amme tesisleriyle, kültür merkezleriyle ve bayındırlık eserleri ile donanacak, bütün bunlar canlı bir cemiyet hayatı doğuracaktır. Köy gençleri, yuvalarından ayrılmayı düşünmeyeceklerdir.

Buna rağmen, çalışmak için muhitinden ayrılmak lüzumunu hisseden insan, uzun yolculuklara katlanmadan bölgesi dâhilinde kolayca iş

bulabilecek, bu sebeple köy ve kasaba değıştirse dahi yuvası ile ilgisi kesilmeyecektir. Geri bıraktıklarının sevinç ve kederlerine katılabilecektir. Bütün bunlar sağlam bir toplum bünyesinin farz ettiğı temel zenginliklerdir.

4 — İdarî bölge ve şehircilik bölgesi:

Bölge plânlamasından söz açmışken şehircilik bölgesi ile İdarî bölge veya İdarî taksimat arasındaki ilgiye de kısaca temas etmek yerinde olur.

İdarî ve siyasî bölge, düzenli bir toplum yaşayışının gerekli kıldığı tarihî bir vakıadır.

Ülke üzerindeki bütün fertlerin bir merkezden idare güclüğü karşısında, ülkenin idarî ve siyasî bölgelere ayrılması icabetmiş ve bölgenin başında bulunan idarecinin başlıca vazifesi emniyet ve asayişin sağlanması olmuştur.

Fakat 19. asırdan itibaren idareciler, toplumun ekonomik ve sosyal meseleleri ile de uğraşmak lüzumunu hissettirmişler ve idarî bölgelerin tespiti daha önemli ve daha güç bir konu haline gelmiştir.

Nihayet günümüzde idarî bölge ile şehircilik bölgesi arasında büyük bir yakınlık hasıl olmuş, idarî bölgenin tayininde esaslı incelemelere dayanarak çizilen şehircilik bölgesinden geniş ölçüde faydalanma imkân dahiline girmiştir.⁷

⁷ Gazetelere geçen haberlerden öğrendiğimize göre İmar ve İskân Bakanlığı ülkeyi 11 bölgeye ayırmayı düşünmektedir. Son yıllarda idare taksimatı yeniden gözden geçirme hazırlıkları yapan İçişleri Bakanlığının mezkûr bakanlık çalışmalarından faydalanması halinde idari teşkilâtta eyalet sistemine benzer bir sistemin kabul edilmesi beklenebilir. Son senelerde basında idari taksimata yöneltilmiş tenkit yazılarına da rastlanmaktadır. Bilfarz 12/Kasım/960 tarihli Dünya Gazetesinde Fethi Aktan imzasıyla çıkan bir yazıda: Mülki taksimatımızın ekonomik mülâhazalarla çizilecek bölgelere uydurulması ve başlarına memleketin ihtiyaç ve imkânlarını iyi bilen, pratik ekonomisi kuvvetli kimselerin getirilmesi zaruretinden bahs olunmakta, bu günkü haliyle mülki teşkilât verimsiz bulunmaktadır.

II. BÖLÜM

TÜRKİYEDE ŞEHİRLEŞME HAREKETLERİ

KISIM I ŞEHİRLEŞME DURUMUMUZ

Türkiye'nin nüfusu süratle artmaktadır. ilk sayımın yapıldığı 1927 yılında 13.648.270 kişi olan nüfusumuz, 1960 senesinde ⁸ 27.809.831 kişiye ulaşmıştır ki, geçen 33 sene içindeki nüfus artışı iki mislini aşmış bulunmaktadır. Son iki sayım arasında nüfusumuzun yıllık artış nispeti binde 29.3 dür.

33 senelik sürede artan nüfus içindeki şehirli nüfus ⁹ nispeti de 1950 yılına kadar yavaş olarak, bu tarihten sonra oldukça süratli bir gidişle artmıştır. Aşağıdaki tablo şehirli nüfusun genel nüfusa nispetle artış seyrini açık olarak göstermektedir.

GENEL NÜFUS VE ŞEHİRLER NÜFUSU NİSBETİ

Genel Nüfus Sayım Yılları	Sayım neticeleri	Şehirlerde oturanların Genel nüfusa nispeti %
1927	13.648.270	24.2
1935	16.158.018	23.5
1940	17.820.950	24.4
1945	18.790.174	24.9
1950	20.947.188	25.6
1955	24.064.763	29.7
1960	27.809.831	31.8

Bu tabloya bakarak diyebiliriz ki, Türkiye'de şehirleşme hareketleri başlamıştır ve 1950 yılından sonra hızını bilhassa artırmıştır.

⁸ 1960 nüfus sayımına ait rakamlar, telgrafla alınan muvakkat neticelere ait broşürden alınmıştır. Aynı broşürde 1955 yılı kesin rakamları da vardır. Bu yıla ait şehirli nüfusunda görülen bariz artmada, yeniden kaza haline getirilen nahiyelerinde rolü olmuştur. Broşürün 1955 yılına ait sütunları, 1960 idarî teşkilâtına göre düzenlenmiştir.

⁹ İstatistik Genel Müdürlüğü vilâyet ve kaza merkezlerinde oturan nüfusu şehirli, nahiye merkezi ile köylerde oturan nüfusu köylü olarak kabul etmiştir.

1955 sayımında 24.064.763 kişi olan Türkiye genel nüfusunun 7.147.125 kişisi şehirler nüfusu iken 1960 sayımında 27.809.831 kişi olan genel nüfusun 8.858.347 kişisi şehirlidir. Şu duruma göre iki sayım arasında şehirli nüfustaki artış 1.711.222 kişidir. Bu çoğalma, kısmen şehir nüfusunun beş yıl içindeki tabii artışından kısmen de köylülerin şehirlere gelip yerleşmesinden meydana gelmiştir.

Şehirlerdeki yıllık nüfus artışını da yuvarlak bir rakamla % 3 olarak kabul edersek son iki sayım arasındaki şehirler nüfusunun tabii artışı 1.072.050 olur. O halde, aynı süre içinde köylerden şehirlere göçen nüfus miktarının da 639.172 kişi olması gerekir. Bu miktar, insanı kaygılandırarak kadar yüksektir.

Genel olarak memleketimizdeki şehirleşme, büyük şehirlerin hem nüfuslarının, hem de sayılarının artması şeklinde tecelli etmektedir.

Aşağıda nüfusu 50.000 den fazla olan şehirlerde yaşayan nüfusun 1927 - 1960 yılları arasındaki ilgiye değer artışı görülmektedir.

50 BİN KİŞİDEN FAZLA ŞEHİRLERDE NÜFUS ARTIŞI

Tablo 2		(x 000)			
Yıllar	50. binden fazla şehirlerin nüfusu Toplam Artışı (1)		Türkiye'deki bütün şehirlerin nüfusu Toplamı Artışı (2)		1 in 2 ye nispeti %
1927	1054	100	3306	100	31.8
1939	1287	122	3803	115	33.8
1940	1527	144	4346	131	35.1
1945	1782	169	4687	141	37
1950	2088	198	5270	159	39.5
1955	3142	298	7147	216	44
1960	4592	435	8858	267	51

1927 den 1960 yılına kadar geçen süre içinde bütünler nüfusu 3.306.000 kişiden 8.858.000 kişiye yükselmek suretiyle iki buçuk mislinden fazla bir artış kaydederken aynı süre içinde 50 binden fazla şehirler nüfusu toplamı 1.54.000 den 4 592.000 kişiye yükselmek suretiyle 4 buçuk misline yakın bir artış göstermiştir.

Bu suretle, 1927' de 50 bin kişiden fazla şehirler nüfusu bütün şehirler nüfusunun 1/3 civarında iken 1960' da bu nispet 1/2 ye yükselmiş bulunmaktadır.

1927 - 1960 seneleri arasında 100 bini geçen şehirler nüfusunda da belirli artmalar olmuş ve sayıları 2' den 9' a yükselmiştir.

Gerek 50 bin ve 100 binden fazla nüfuslu şehirlerin coğrafi bölgeler itibariyle yaşayışlarında gerek bölgeye dahil şehirler nüfusunun bölge nüfuslarına nispetlerinde göze çarpan bir ahenksizlik mevcut bulunmaktadır.

Genel olarak orta ve büyük şehirlerin sayılarının ve nüfuslarının artması yönünde gelişen şehirleşme hareketlerinin geniş buğday bölgeleri ortasında bulunan Polatlı, Kırıkkale, Kırıkkhan, Çorlu, Babaeski gibi küçük şehir ve kasabalarımıza kadar uzandığı da tespit olunmuş bulunmaktadır. Bu sebeple büyük şehirlerimizden ayrı olarak yeni şehirleşme merkezlerinin teşekkülünü, uygulanmasına bağlanmış olan bölge plânlamasını başariya götürecek bir unsur olarak memnurlukla karşılamak icap eder.

KISIM II

ŞEHİRLEŞME HAREKETLERİNİN SEBEPLERİ

Şehirleşmemizin sebepleri, esas itibariyle şehirleşmeye ait genel sebeplerin aynıdır. Ancak, bu sebep ve amillerin göç üzerindeki etki derecesi batı memleketlerinkinden biraz farklı olmaktadır.

Yukarda gördüğümüz gibi, 19. asırda başlayan Sanayileşme, batı memleketlerindeki şehirleşmenin başlıca, sebeplerinden birini teşkil eder. Halbuki bizde, Cumhuriyet idaresiyle giriştiğimiz sanayileşme faaliyetleri henüz şehirleşmemizin ana sebebini teşkil edecek bir genişliğe ulaşmış değildir. Şehirleşen nüfus, sanayimizin kullandığı el emeğinin çok üstüne çıkmıştır. Başka bir deyimle şehirleşmemiz, sanayileşmemiz ile paralel yürümemiştir. Bu duruma, bizim gibi iktisaden az gelişmiş memleketlerin çoğunda rastlamak mümkündür.

Sanayileşme alanında geri kalmış olmamız hiç şüphe yok ki, yatırımların millî hasılaya nazaran az olmasından ileri gelmektedir. Gerçekten Türkiye'deki umumî yatırımların gayri safi millî hasılaya nispeti bazı

gelişmemiş komşu memleket nispetlerinden bile düşüktür. Bu nispet 1953 de % 12,4 ve 1954 de % 14,4 dür.

Umumî yatırımların içinde endüstriye yapılan tahsisler de yine komşu memleketlerde olduğundan azdır. 1950 - 1955 yılları arasında imalat sanayi yatırımları umumî yatırımların ancak % 11,8'ine erişmiştir. Böyle olunca Türkiye'de ciddi bir sanayileşme hareketinden bahsedilemez.

Şehirleşmemiz üzerinde makineli ziraatın etkisinde sanıldığı kadar geniş olmamıştır. Her ne kadar 1950' den sonra memlekete sokulan çok sayıda mekanik ziraat aletleri, yarıcı ve ortakçı durumunda olan bir kısım köylüleri işsiz bırakmışsa da bunlardan bir kısmı traktörlerin ekim alanını genişletmek suretiyle yarattıkları yeni iş imkânlarından faydalanarak köylerini terk etmemişlerdir.

Esasen Türk çiftçilerinin % 75' ini teşkil eden küçük çiftçilerin kullanamadıkları ziraat makinelerinden önemli bir miktarının yedek parça yokluğu ve tamir güçlüğü gibi sebeplerle kısa zaman sonra işlemez hale geldikleri görülmüştür.

Bugün için şehirleşmemizin başlıca âmilini, ziraatla uğraşanların geçim şartlarında ferahlatıcı bir gelişme olmayışında aramak yerinde olur. Filhakika çiftçi ailelerinden büyük bir kısmının arazileri geçimlerine yetecek bir miktarda değildir.

1952 yılında 2,5 milyon civarında hesaplanan çiftçi ailesinin işlediği arazi 19,5 milyon hektardır. Bu miktar içindeki küçük çiftçi ailesi sayısı ve işledikleri arazi miktarı aşağıda gösterilmiştir:

KÜÇÜK ÇİFTÇİ AİLESİ SAYISI YE ARAZİSİ

Tablo 3

İşletme alanı	Küçük çiftçi ailesi sayısı	Genel aile sayısına göre yüzdesi	Her grubun işlediği alan (Hektar)
1 — 20 dönüm	838.500	% 30.6	774.180
21 — 50 »	796.960	% 31.5	2.788 000
51 — 75 »	338.490	% 13,4	1.950.000
Toplam	1.973.950	% 75.5	5.512.180

Kaynak : Şehirlere akın ve mesken davası broşürü

Bu tablo göstermektedir ki çiftçi ailelerinden % 75' den fazlasının işlediği arazi sadece 5.5 milyon hektardır. Bu miktar, işlenen bütün arazi, zinin % 30' u civarındadır. Bu hesaba göre her aileye ortalama 28 dönüm arazi düşmektedir ki, işletme usulleri ziraî verim ve çiftçi ailesinin ihtiyaçları göz önünde tutulursa bu arazinin çok yetersiz olduğu anlaşılır.

Bu gruba dahil çiftçi ailelerinden bir kısmı, antansif ziraat yapmak, bahçe ziraatı ve hayvancılıkla uğraşmak suretiyle verimi ve geliri artırma imkânına sahip olsalar bile, orta Anadolu'nun geniş buğday bölgelerinde kuru ziraat usulü ile çalışan ve Türkiye ziraî nüfusunun takriben yarısını teşkil eden büyük kitlenin istihsalı tamimiyle hava şartlarına tabi kalmaktadır.

Yüksek Ziraat Mühendisleri Odası'nın bir broşürüne göre halen memleketimizde 500 binden fazla topraksız çiftçi ailesi vardır.¹⁰

Arazinin yetersizliği yanında memleketimize dönüm başına düşen verim de, son derece düşüktür. Bütün bunlardan ayrı olarak mevcut araziler de veraset yolu ile her gün biraz daha parçalanmaktadır.

Arazi durumu böyle olunca şehirlerde hamallık, amelelik, kapıcılık, odacılık, hizmetçilik, seyyar satıcılık gibi ihtisas istemeyen ve nispeten az gelir getiren işlerde çalışmak bile köyde geçim sıkıntısı çeken kimselere cazip gelmeye başlamış ve gecekondualarda barınma, hatta bu yoldan kazanç sağlama imkân ve ümidi bu cazibeyi daha da artırmıştır'.

1950' den sonra elde olunan dış yardımlar ve enflasyon neticesinde şehirlerdeki iş imkânlarının nispeten genişlemesi de şehirleşme üzerinde rol oynamıştır.

Sayıları fazla olmamakla beraber köyden şehre göçenler arasında gerek okulun gerek asker ocağının verdiği bilgi ve görgü sebebiyle şehir hayatına özenen, şehrin geniş imkânlarından faydalanarak evlâtlarına iyi bir gelecek hazırlamak isteyen veya mahsulün bol olduğu yıllardaki büyükçe kazançlarını şehirde irat getiren bir Emlak'a yatırıp köyle olan ilgisini her yıl biraz daha fazla gevşeten kimseleri de saymak yerinde olur.

* Memleketimiz için, köylerden şehirlere akının sebepleri arasında; 1946 dan beri anormal bir seyir takip eden çok partili hayatla birlikte

¹⁰ Cumhuriyet Gazetesi: 22/3/1961

Şiddetini artıran köy içi geçimsizliklerinin bazı ahvalde kişi huzur ve güvenliğini ihlâl eder bir dereceyi bulması keyfiyeti de kaybolunabilir.

Bu sebeplerdir ki, nüfusu daha 50 bini bile bulmamış mütevazî şehirlerimizin, çevre köyleri halkının akınına maruz kaldığı, şehri çeşitli yönlerinde köy adlarıyla anılan bu takım mahallerin teşekkül ettiği görülmektedir.

Yukarıdaki sebep ve amillerin etkisiyle meydana gelen şehirleşmemiz, daha şimdiden plânlı ve programlı çalışmamızı gerektirecek bir seviyeye ulaşmış bulunmaktadır. Geniş ölçüde yatırımların yapılması, münakale imkânlarının artması, kültür seviyesinin yükselmesi ve aile reisi otoritesinin zayıflaması hallerinde şehirleşme hareketlerinin hızlanacağı; batının tecrübelerinden ders alamadığımız takdirde plânsız ve kontrolsüz şehirleşmenin çeşitli mahzurlarıyla karşılaşacağı muhakkaktır.

Bu itibarla bizim de, münferit tedbirlerle yetinmeyerek demokratik prensipler ve insan hak ve hürriyetleri ile memleket gerçeklerini bağdaştıran esaslar dâhilinde şehirleşme hareketlerine şimdiden bir yön vermemiz gerekmektedir.

KAZALARIN SINIFLANDIRILMASI YE KAYMAKAMLARIN NAKİLLERİ

Yazan:

Sabahattin Çakmakoglu
Çıldır Kaymakamı

P L Â N

BAŞLANGIÇ

I. KAZALARIN SINIFLANDIRILMASI:

1. Mahrumiyet Bölgesi Kazaları;
 - A. İki Senelik Mahrumiyet Bölgesi Kazaları,
 - B. Üç Senelik Mahrumiyet Bölgesi Kazaları,
2. Üçüncü Sınıf Kazalar.
3. İkinci Sınıf Kazalar.
4. Birinci Sınıf Kazalar.
5. Sınıf Üstü Kazalar.

II. KAYMAKAMLARIN KAZALAR ARASI NAKİL VE TAYİNLERİ:

1. Kaymakamların ilk defa tayinleri.
2. Kaymakamların Kazalar arası nakil ve tayinleri:
 - A. Üçüncü sınıf Kazalara tayin ve nakil.
 - B. İkinci sınıf Kazalara nakil ve tayin.
 - C. Birinci sınıf Kazalara nakil ve tayin.
 - D. Sınıf üstü Kazalara nakil ve tayin.
3. Sınıf üstü Kazalardan, başka Kazalara nakil ve tayinler.

4. Kaymakamların hizmet sürelerinin bitmesinden evvel nakli ve tayinleri:
 - A. Üst mevkii ve vazifelere tayin.
 - B. Aynı sınıf Kazalar arası nakiller.
 - C. Daha aşağısı sınıf Kazalara nakiller.
 - D. Kaymakamların Kaymakamlık dışında bir başka vazifeye nakilleri.

III. MAHRUMİYET BÖLGESİ KAZALARI VE BU KAZALARDA HİZMET GÖRECEK KAYMAKAMLARLA İLGİLİ HÜKÜMLER:

- a — Mahrumiyet bölgesine tayin edilecek Kaymakamlar.
- b — Mahrumiyet bölgesinde geçecek hizmetin esasları.
- c-Mahrumiyet bölgesindeki hizmetleri tamamlayan Kaymakamların durumları.

SON KISIM

KAZALARIN SINIFLANDIRILMASI VE KAYMAKAMLARIN NAKİLLERİ BAŞLANGIÇ:

Bu yazımızda, İçişleri Bakanlığının Kaymakamları yakından ilgilendiren son iki tasarrufunu incelemek istiyoruz.

Birinci idari tasarruf, «Mahrumiyet Bölgelerinde Hizmet Görecek Kaymakamların Nakil Yönetmeliği» adını taşıyor. Bu yönetmelik, İçişleri Bakanlığı Müdürler Encümeninin 2.11.1960 gün ve 291 sayılı kararıyla kabul edilerek aynı tarihte yürürlüğe girmiş bulunuyor. Esas itibarıyla Kaymakamların mahrumiyet bölgelerinde çalışmalarını düzenleyen hükümleri ihtiva etmektedir.

İkinci idari tasarruf ise, «2.11.1960 gün ve 291 sayılı Kaymakamların Nakil Yönetmeliğine Ek Yönetmelik» dir. İçişleri Bakanlığı Müdürler Encümeninin 8.5.1961 tarih ve 136 sayılı kararıyla kabul edilerek aynı tarihte tasdik edilmiştir. İşte bu ikinci tasarrufla, hem memleketimizdeki kazaların sınıflandırılması yapılıyor, aynı zamanda mahrumiyet ka-

zaları da dâhil olmak üzere, Kaymakamların nakil ve tayinleri objektif, belirli şart ve esaslara bağlanarak bunların tamamını içine alacak şekilde genel hükümleri derpiş edilmiş bulunuyor. Bu haliyle, 136 sayılı ve 8.5.1961 tarihli yönetmelik bir ek yönetmelik olmaktan çok esas yönetmelik mahiyetindedir. Zira kazalar bu ek yönetmelik ile sınıflandırılmakta, Kaymakamların her sınıf kazada çalışma ve hizmet süresi belirtilmekte ve nakillerin sırası tespit edilmekte olduğu gibi 291 sayılı 2.11.1960 tarihli yönetmeliğin tanzim ettiği mahrumiyet bölgesi kazalarına ait esaslara da şumülü içerisinde mütalaa etmiş bulunmaktadır. Böylece her iki yönetmelik birbirini tamamlamış olmaktadır. Bu iki yönetmelik, getirdiği hükümler ile ve yenilikleri ve açık prensip şartları ile meslek mensuplarını da tatmin etmiştir, kanaatindeyiz.

Biz, yukarıda belli ettiğimiz her iki yönetmeliğin hükümlerini bir arada ve mezcederek mütalaa edeceğiz.

Yönetmelikler, sistematik olarak, üç hali düzene koymaktadır:

- 1 — Kazaların sınıflandırılması,
- 2 — Kaymakamların kazalar arası nakil ve tayinleri,
- 3 — Mahrumiyet bölgesi kazalarında hizmet gören ve görececek olan Kaymakamlarla ilgili hükümler.

Yönetmelikler hükümlerine ilgili mevzuata dayanılarak, bunların kendi sistematığımızın ana hatları içerisinde kalarak incelemeye tâbi tutuyoruz.

I.KAZALARIN SINIFLANDIRILMASI

Bilinmektedir ki, Türkiye’imizde idari taksimatımıza göre halen 67 vilâyet ve 570 kaza vardır, işte bu 570 kaza yönetmeliğe göre beş sınıfta toplanmıştır:

- 1 — Mahrumiyet bölgesi kazaları,
- 2 — Üçüncü sınıf kazalar,
- 3 — ikinci sınıf kazalar,
- 4 — Birinci sınıf kazalar,
- 5 — Sınıf üstü kazalar.

Burada şunu bilmelidir ki, kazaların sınıflandırılması yapılırken göz önünde bulundurulacak unsurlar, elemanlar ve objektif kıstasların neler ol-

duğu yönetmelikte tabii olarak belli edilmiş değildir. Mamafih basit bir tetkik ile ve hepimizin bildiği veya işitmiş olduğu kazaların durumlarını göz önüne alırsak, kazaların büyük merkezlere yakınlığının veya uzaklığının, nüfus miktarının, münakale imkânlarının, sağlık tesislerinin varlığı ve derecesiyle yokluğunun, ikliminin, eğitim ve öğretim müesseselerinin durumunun ve kalkınma seviyesiyle medeni imkânlarının yekûn puanların sınıflandırmayı gerçekleştirmiş olduklarını söyleyebiliriz.

Böylece 570 kazamızdan, 141 adedi mahrumiyet bölgesi kazası kabul edilmiş, 224 kaza üçüncü sınıf, 131 kaza ikinci sınıf, 55 kaza da birinci sınıf kaza olarak ayrılmış ve 19 kaza ise sınıf üstü kaza sayılmıştır.

Şimdi bu kazaları kendi sınıfları içerisinde, ve bağlı bulundukları vilâyetleri de göstererek topluca kaydediyoruz:

I.MAHRUMİYET BÖLGESİ KAZALARI:

Mahrumiyet bölgesinde 141 kaza mevcuttur. 570 kazaya nispetle kazalarımızın % 25' ine çok yakın kısmını içine almaktadır.

Yönetmeliğe göre, mahrumiyet bölgesi kazaları ikiye ayrılmıştır;

- A. İki Senelik Mahrumiyet Bölgesi Kazaları.
- B. Üç Senelik Mahrumiyet Bölgesi Kazaları.

İki senelik mahrumiyet kazaları üç senelik mahrumiyet kazalarına nazaran daha geri kalmış, değişik özellikleri itibariyle az medeni imkânlara sahip bir başka deyimle belirttiğimiz ve tahmini olarak ileri sürerek sıraladığımız, şart ve unsurlar bakımından en az puan alabilmiş kazalardır. İşte bu sebeple olmalıdır ki, iki senelik mahrumiyet bölgesi kazalarındaki bir Kaymakamın hizmet süresi üç senelik mahrumiyet bölgesi kazalarında çalışan bir diğer Kaymakamın hizmet müddeti mahrumiyet bakımından eşit kabul edilmiştir.

Dikkati çeken bir diğer hususta mahrumiyet bölgesi kazalarının çoğunluğunun coğrafi bölgeler itibariyle doğu Anadolu bölgesinde bulunuşları, bir kısmının da doğu Karadeniz ve güney doğu Anadolu bölgelerinde yer almış olmaları teşkil ediyor.

A-İKİ SENELİK MAHRUMİYET KAZALARI

İki senelik mahrumiyet kazalarının adedi 88 dir ve vilayetler itibari ile bir listesi aşağıya çıkarılmıştır.

Vilayeti	Kaza Adı	Vilayeti	Kaza Adı	Vilayeti	Kaza Adı
Adıyaman	Çelikhan	Erzurum	Hınıs	Mardin	Mazıdağı
	Gerger		Karayazı		Ömerli
	Samsat		Narman		Silopi
Ağrı	Diyadin		Oltu	Muş	Bulanık
	Eleşkirt		Olur		Malazgirt
	Hamur		Şenkaya		Varto
	Patnos		Tekman	Siirt	Baykan
	Taşlıçay		Tortum		Beşiri
	Tutak	Hakkari	Beytüşebap		Eruh
Artvin	Ardanuç		Çukurca		Kozluk
	Şavşat		Şemdinli		Pervari
	Yusufeli		Uludere		Sason
Bingöl	Genç		Yüksekova		Şırnak
	Karlıova	Kars	Arpaçay		Şirvan
	Kığı		Çıldır	Tunceli	Çemişgezek
	Solhan		Digor		Mazgirt
Bitlis	Hizan		Göle		Nazimiye
	Mutki		Hanak		Ovacık
Diyarbakır	Çınar		Posof		Pülümür
	Çüngüş		Aralık	Urfa	Akçakale
	Dicle		Selim		Bozova
	Hani		Susuz		Halfeti
	Hazro		Tuzluca		Hilvan
	Kulp	Malatya	Arguvan		Suruç
	Lice		Pötürge		Viranşehir
Elâzığ	Ağın	Mardin	Cizre	Van	Başkale
	Karakocan		Gercüş		Çatak
Erzincan	Çayırlı		İdil		Gürpınar
Erzurum	Çat		Kızıltepe		Muradiye
					Özalp

B-ÜÇ SENELİK MAHKÛMİYET KAZALARI:

53 adet olan üç senelik mahrumiyet kazalarının bir listesini veriyoruz :

Vilâyeti	Kaza Adı	Vilâyeti	Kaza Adı	Vilâyeti	Kaza Adı
Adıyaman	Besni	Artvin	D. Beyazıt	Bitlis	Adilcevaz
	Gölbaşı	Ağrı	Arhavi		Ahlat
	Kahta		Borçka		Tatvan

Vilâyeti	Kaza Adı	Vilâyeti	Kaza Adı	Vilâyeti	Kaza Adı
Diyarbakır	Bismil	Erzurum	Aşkale	Mardin	Derik
	Çermik		Horasan		Midyat
	Ergani		Ispir		Nusaybin
	Silvan		Pasinler		Savur
Elazığ	Baskil	Giresun	Alcura	Rize	Çamlıhemşin
	Keban		Dereli		İkizdere
	Palu		Kelkit		Batman
	Sivrice		Şiran		Kurtalan
Erzincan	Maden	Kars	Torul	Trabzon	Tonya
	İliç		Ardahan		Hozat
	Kemah		İğdır		Pertek
	Kemaliye		Kağızman		Birecik
	Refahiye		Sarıkamış		Siverek
	Tercan		Arapkir		Erciş
		Malatya	Hekimhan	Van	Gevaş

2. ÜÇÜNCÜ SINIF KAZALAR

Üçüncü sınıf kazaların sayısı 224 tür. 570 kazaya nispeti %39,2 dir.

Vilâyetlere bağlılıkları itibariyle bir listesini sunuyoruz:

Vilâyeti	Kaza Adı	Vilâyeti	Kaza Adı	Vilâyeti	Kaza Adı
Adana	Bahçe	Antalya	Akseki	Bolu	Göynük
	Feke		Finike		Kıbrısçık
	Kara isa		Gazipaşa		Mengen
	Mağara				
	Pozantı		Gündoğmuş		Mudurnu
Afyon	Saimbeyli	Aydın	Kaş	Burdur	Seben
	Yumurtalık		Kumluca		Yığıl ta
	Dazkırı		Manavgat		
	İhsaniye		Serik		Ağlasun
	Sincan				Bucak
Amasya	Sultan dağ	Aydın		Bursa	
	Şuhut		Bozdoğan		Göhlisar
	Göynücek		Karacasu		Tefenni
	Gümüşhacıköy		Koçarlı		Yeşilova
	Suluova		Kuyucak		
Ankara	Taşova	Balıkesir	Yenipazar	Çanakkale	Ayvacık
	Ayaş		Balya		Keleş
	Çamlıdere				Orhaneli
	Güdül		İvrindi		
	Haymana		Kepsut		
	Kalecik				
	Ş. Koçhisar		Gölpazarı		Bozcaada
	Elmadağ				
	Delice	Bilecik	Osmaneli		Çan
	Sulakyurt		Pazaryeri		Yenice

Vilayeti	Kaza Adı	Vilayeti	Kaza Adı	Vilayeti	Kaza Adı
Çankırı	Eskipazar	Isparta	Gelendost	Konya	Sarayönü
	Çerkeş		Sütçüler		Seydişehir
	İlgaz		Şakir karaağaç		Yunak
	Şabanözü		Uluborlu		
	Kurşunlu		Atabey		Kütahya
Çorum	Yapraklı	İçel		Malatya	Altıntaş
	Orta		Anamur		Emet
	Ovacık		Erdemli		Domanıç
	Eldivan		Gülner		Akçadağ
	Alaca		Mut		Doğanşehir
	Bayat	İzmir	Karaburun	Manisa	Yeşilyurt
	Kargı		Kınık		
	Mecitözü		Kiraz		Sarıgöl
	Ortaköy		Araç		Selendi
	Osmancık		Azdavay		
Denizli			Bozkurt	Maraş	Afşin
	Çal		Cide		Andırın
	Çameli		Çatalzeytin		Elbistan
	Çardak		Daday		Göksun
	Güney		Devrekani		Pazarcık
Edirne	Kale	Kayseri	Küre	Muğla	Türkoğlu
	Enez		Felahiye		Dağca
	Havsa		İncesu		Köyceğiz
	İpsala		Pınarbaşı		Ula
	Lalapasha		Sarız		Yatağan
Eskişehir	Meriç		Tomarza	Nevşehir	Avanos
			Yahyalı		Hacıbektaş
	Çifteler		Yeşilhisar		Gülşehir
	Mahmudiye		Sarioğlan		Kozaklı
	Hihallıççık				Derinkuyu
Gaziantep	Sarıcakaya	Kırklareli	Demirköy	Niğde	Çamardı
	Seyitgazi		Kofcaz		Ortaköy
			Pehlivan köy		Akkuş
	Araban		Çiçek dağ		Aybastı
	Oğuzeli		Kaman		Gölköy
Giresun	Yavuzeli	Kocaeli	Mucur	Ordu	Mesudiye
	Espiye		Kaynarca		Ulubey
	Keşan				Korgan
	Eynesil		Bozkır		Kumru
			Cihanbeyli		
Hatay		Konya	Doğanhisar	Rize	
	Altınözü		Ermenek		Ardeşen
	Hassa		Karapınar		Çayeli
	Samandağ		Hadım		Fındıklı
	Yayla dağ		Kulu		Kalkandere

Vilâyeti	Kaza Adı	Vilâyeti	Kaza Adı	Vilâyeti	Kaza Adı
Sakarya	Akyazı Karasu	Tekirdağ	Çerkezköy	Yozgat	Boğazlıyan Çayıralan
Samsun	Kavak Ladik	Tokat	Artova Reşadiye Almus		Çekerek Sarıkaya Sorgun- Şefaati Çaycuma
Sinop	Durağan Türkeci Erfelek	Trabzon	Araklı Ai'Sin Çaykara	Zonguldak	
Sivas	Gemerek Gürün Hafik		Maçka Yomra		Eflani Kurucaşile Ulus
	İmranlı Kangal Koyulhisar Yıldızeli	Uşak	Banaz Eşme Karahallı Sivaslı Ulubey Akdağmadeni		

3. İKİNCİ SINIF KAZALAR:

Yönetmelik ikinci sınıf kazaları 131 olarak tespit etmiştir.

570 kazaya nispeti % 23 e yaklaşmaktadır.

Listesi aşağıdadır.

Vilâyeti	Kaza Adı	Vilâyeti	Kaza Adı	Vilâyeti	Kaza Adı
Adana	Kadirli	Aydın	Çine	Bursa	İznik
	Karataş		Germecik		Karacabey
	Kozan		Kuşadası		Orhangazi
			Sultanhisar		Yenişehir
Afyon	Bolvadin			Çanakkale	Bayramiç
	Çay	Balıkesir	Bigadiç		Eceabat
	Dinar		Burhaniye		Ezine
	Emirdağ		Dursunbey		İmroz
	Sandıklı		Erdek		Lapseki
Ankara			Gönen		
	Bey	pazarı	Manyas	Çorum	İskilip
	Çubuk		Havran		Sungurlu
	Keskin		Savaştepe		
	Kızılcahamam		Sındırgı		
Nallıhan		Susurluk	Denizli	Acıpayam	
Antalya					Buldan
	Alanya	Bilecik	Bozöyük	-	Çivril
	Elmalı		Söğüt		Sarayköy
	Korkuteli				Tavas
Artvin	Bolu		Akçakoca		
	Hopa		Gerede	Edirne	Keşan

Vilayeti	Kaza Adı	Vilayeti	Kaza Adı	Vilayeti	Kaza Adı
Eskişehir	Sivrihisar	Kayseri	Bünyan	Rize	Pazar
Gaziantep	İslahiye	Kırklareli	Pınarhisar Vize	Sakarya	Gevye Hendek Sapanca
Giresun	Bulancağ Görece Şebinkarahisar	Kocaeli	Kandıra Karamürsel	Samsun	Alaçam Havza
Gümüşhane	Bayburt	Konya	Beyşehir Çumra İlgın		Terme Vezirköprü
Hatay	Dört Yol Kırıkhan Reyhanlı		Kadınhanı	Sinop	Ayancık Boyabat
		Kütahya	Gediz Simav	Sivas	Gerze Divriği
Isparta	Eğirdir Keçiborlu Yalvaç	Manisa	Tavşanlı Alaşehir Demirci		Suşehri Sarkışla Zara
İçel	Silifke		Gördes Kırkağaç	Tekirdağ	Kayrabolu Malkara
İzmir	Bayındır Çeşme Dikili Foça Kemalpaşa Seferihisar Selçuk Torbalı Urla	Manisa	Kula Soma		Muratlı Saray Şarköy
		Muğla	Bodrum Fethiye Marmaris	Tokat	Erbaa Niksar
		Nevşehir	Ürgüp	Trabzon	Of Sürmene Vakfikebir
		Niğde	Ulukışla		
Kastamonu	İnebolu Taşköprü Tosya	Ordu	Fatsa Perşembe	Yozgat	Yerköy
				Zonguldak	Devrek Safranbolu

4. BİRİNCİ SINIF KAZALAR

55 birinci sınıf kaza vardır. 570 kazaya nispeti %10'a yakındır. Birinci sınıf kazaların da listesini veriyoruz!

Vilayeti	Kaza Adı	Vilayeti	Kaza Adı	Vilayeti	Kaza Adı
Adana	Ceyhan Osmaniye	Ankara	Kırıkkale Polatlı	Balıkesir	Ayvalık Bandırma
		Aydın	Nazilli		Erdemir
Amasya	Merzifon		Söke		

Vilayeti	Kaza Adı	Vilayeti	Kaza Adı	Vilayeti	Kaza Adı
Bolu	Düzce	İzmir	Bergama	Muğla	Milas
Bursa	Gemlik		Menemen		
	İnegöl		Ödemiş	Niğde	Aksaray
	M.K. Paşa	Kayseri	Tire	Bor	Ünye
Çanakkale	Biga		Develi	Ordu	
	Gelibolu	Kırklareli	Babaeski	Samsun	Bafra
Edirne	Uzunköprü		Lüleburgaz		Çarşamba
Gaziantep	Kilis	Kocaeli	Gebze	Tekirdağ	Çorlu
	Nizip		Gölcük		
Giresun	Tirebolu			Tokat	Turhal
İçel	Tarsus	Konya	Akşehir		Zile
			Ereğli		
İstanbul	Çatalca		Karaman	Trabzon	Akçaabat
	Kartal				
	Silivri	Manisa	Akhisar	Zonguldak	Bartın
	Şile		Salihli		Ereğli
	Yalova		Turgutlu		Karabük

5. SINIF ÜSTÜ KAZALAR:

19 sınıf üstü kazamız vardır ve bunların 570 kazaya göre nisbeti% 3 civarındadır. Bu kazalar şunlardır.

Vilâyeti	Kaza Adı	Vilâyeti	Kaza Adı	Vilâyeti	Kaza Adı
Ankara	Altındağ	İstanbul	Beşiktaş	İstanbul	Sarıyer
	Çankaya		Beyoğlu		Şişli
	Yenimahalle		Beykoz		Üsküdar
Hatay	İskenderun		Eminönü		Zeytinburnu
İstanbul	Adalar		Eyüp	İzmir	Karşıyaka
	Bakırköy		Fatih		Bornova
			Kadıköy		

II. KAYMAKAMLASIN KAZALAR AKASI NAKİL YE TAYİNLERİ

Kaymakamların ilk defa tayinleri ile sonradan yapılacak nakil ve tayinleri birbirinden ayırt ederek incelemek isabetli olacaktır.

1 — Kayma kamların İlk Defa Tayinleri:

Bilindiği gibi, 1700 numaralı Dâhiliye Memurları Kanununun, 5354 sayılı Kanunla değiştirilen 2'nci maddesinde açıklanan evsafı haiz kim-

seler evvelâ Maiyet Memurluğunda ve Kaymakamlık stajında yetiştirilmekte ve bunu takiben de Ankara'da bir aydan altı aya kadar değişen bir müddet de Kaymakamlık kursuna tabi tutulmakta idiler. Kursun hitamında başarı gösteren Maiyet Memurları, kura ile belli edilen kazalara Kaymakam olarak, İl İdaresi Kanununun 29 uncu maddesi gereğince tayin edilmekteydiler. Bu tayin mezkûr madde icabı Bakanlık Müdürler Encümeninin intihabı, Bakanın tasvibi üzerine ikili kararnameyle ve Cumhurbaşkanının tasdiki ile tamamlanıyordu.

Bahsettiğimiz 2.11.1960 tarih ve 291 sayılı «Mahrumiyet Bölgelerinde Hizmet Görecek Kaymakamların Nakil Yönetmeliği « 2'nci maddesi ile» ilk defa kaymakamlığa tayinde şu yeniliği getirmiştir

Bu yeni hükme göre, artık kaymakamlık kursunu başarı ile bitiren Maiyet Memurları herhangi bir kazaya tayin edilemeyecekler, mutlaka mahrumiyet bölgesi haricinde bir kazaya tayin edileceklerdir. İlk defa kaymakamlığa tayinde aranılacak bir başka önemli husus da yönetmelikte sarahaten ifade edilmemekle beraber bu kazaların üçüncü sınıf kaza olacağıdır. Bunu da 136 sayılı «Ek Yönetmeliğin» 3. maddesinin yazılış sırasından çıkardığımız gibi mantık icabı saymaktayız. O halde özetlersek, ilk defa kaymakam olacaklar, mahrumiyet bölgesi dışında, üçüncü sınıf kazalar arasından Bakanlıkça kuraya konulacak kazalara evvelâ tayin edileceklerdir.

Yönetmeliklerin getirdiği yeniliklerle, ilk kaymakam olacakların mahrumiyet bölgesine gönderilmeleri önlenmektedir. Böylece kaymakamın meslekte bir parça yetiştikten sonra ve tecrübe sahibi kılındıktan sonra vazifelendirilmeleri uygun telâkki edilmiştir.

2 — Kaymakamların Kazalar Arası Nakil ve Tayinleri:

Mevzubahis ettiğimiz iki yönetmelik kazalar arasında vuku bulacak nakil ve tayinlerde özel hükümler ve yenilikler vaz etmiş bulunmaktadır. Bunlara göre mahrumiyet bölgesi kazalarından bir kısmında Kaymakamların hizmet süresi 2 yıl bir diğer kısmında ise 3 yıl kabul edilmiş, üçüncü, ikinci, birinci sınıf kazalarla sınıf üstü kazalardaki hizmet süreleri 3 yıl olarak tespit edilmiştir.

Simdi de kazalar arası nakil ve tayinleri gözden geçirelim.

A — Üçüncü Sınıf Kazalara Tâyin ve Nakil :

«Nakil Yönetmeliğine Ek yönetmeliğin» 3. cü maddesinin yazılış şekil ve sırasına göre Kaymakamlar önce üçüncü sınıf kazalarda 3 yıllık hizmet yapacaklardır. Yönetmeliklerden sonra ilk defa kaymakam olacaklar şu hale göre doğrudan üçüncü sınıf kazalara tayin edileceklerdir. Her ne kadar, üçüncü sınıf kazadaki hizmet süresini ikmal etmiş kaymakamlar ikinci sınıf kazadan birisine nakledilmek gerekirse de, 291 sayılı ve «Mahrumiyet Bölgelerinde Hizmet Görecek Kaymakamların Nakil Yönetmeliği» icabı olarak İkinci sınıf kazalardan evvel mahrumiyet bölgesi kazalarına naklen tayin edilebileceklerdir. Zira, «azami üç yıl kaymakamlık yapanların» mahrumiyet bölgesi kazalarına nakledilmeleri belirttiğimiz yönetmelikte tespit edilmektedir. Böylece bir kaymakam üçüncü sınıf kazada çalışırken veya bu sınıf kazadaki 3 senelik hizmetini tamamladığı sırada mahrumiyet bölgesine nakledilecektir.

B — İkinci Sınıf Kazalara Nakil Ve Tayin :

Üçüncü sınıf kazalarda geçecek 3 senelik hizmetini tamamlamış Kaymakamlar eğer mahrumiyet kazalarındaki hizmetlerini de yapmışlar ise doğrudan ikinci sınıf kazalardan birisine nakil ve tayin edileceklerdir. Yönetmelikler ikinci sınıf kazaya nakil için başka hiç bir şart aramamaktadır. (Ek Yönetmelik madde 3).

C — Birinci Sınıf Kazalara Nakil Ve Tâyin:

Ek Yönetmeliğin 3. maddesinin 2'inci fıkrasına nazaran, birinci sınıf bir kazaya nakil ve tayin için, mahrumiyet bölgesinde, üç ve ikinci sınıf kazalardaki birer hizmet süresini tamamlamış Kaymakamlar da ayrıca şu şartları da haiz olup olmadıkları aranacaktır:

1. Sicil ve tezkiyelere göre başarısının sabit olması,
2. Birinci sınıf bir kazanın açık olması, gerekmektedir.

D — Sınıf Üstü Kazalara Nakil Ve Tâyin:

Yönetmeliklere göre sınıf üstü kabul edilen 19 kazadan birisine naklen tâyin edilebilmek için aranan şartlar ise aşağıdadır:

1. Mahrumiyet kazalarında ve üç, iki, birinci sınıf kazalardaki hizmetlerini ifa etmiş olmak,

2. Kaymakamların maiyetlerinde çalıştıkları Valilerce üstün başarılı oldukları hususu tezkiye edilmiş olmak,

3. Kaymakamların, keza teftiş verdikleri Mülkiye Müfettişleri tarafından da başarı ve üstünlükleri anlaşılmak, lâzım gelmektedir. (Ek Yönetmelik Madde 5.)
Sınıf üstü kazalarda da hizmet süresi üç sene kabul edilmiştir.

3 — Sınıf Üstü Kazalardan Başka Kazalara Nakil ve Tayinler:

«Ek Yönetmeliğin» 5'inci maddesinin son fıkrasına göre, sınıf üstü kazalarda 3 yılını tamamlayan Kaymakamlar, «hizmetin icap ettirdiği vazifelere nakledilecek» lerdir. Anladığımıza nazaran, kazaların sınıf üstünde de çalışmış Kaymakamlar artık kazalarda kaymakamlıkla vazifelendirilmeyeceklerdir. Bu esastan hareketle «hizmetin icap ettirdiği vazifeler» şunlar olabilir:

1. Mülkiye Müfettişliği,
2. Vali Muaviniği,
3. Bakanlık teşkilâtında verilecek vazifeler (merkezde),
4. Valilik,
5. Veya bu gibi vazifelere eş memuriyetler.

4 — Kaymakamların Hizmet Sürelerinin Bitmesinden Evvel Nakil Ve Tayinleri:

Kaymakamlar, herhangi bir kazadaki hizmet sürelerini tamamlamamış olmasına rağmen idarî sebep ve hizmet icapları düşünülerek nakil ve tayin edilebilmektedirler. Yönetmeliklerde eksik ve vazih olmakla beraber bunlar da düzenlenmek istenmiştir. Özellikle bu halleri de incelemek iyi olacaktır.

A — Üst Mevkii Ve Vazifelere Tâyin:

Olabilir ki, bir Kaymakamın idarece üst bir mevkie tayini uygun görülebilir. Onun başarısı ve liyakati daha verimli olacağı üst kademede bir memuriyete atanmasını gerektirir. İşte bu takdirde o kazada veya o sınıf kazalardaki 3 senelik hizmet müddetini Bakanlık beklemeyebilecektir. Bu üst mevkii veya memuriyetler neler olabilir?

1. Vali Muavinliği.

Mahrumiyet bölgesinde iki sene hizmetle beraber, 6 yıl kaymakamlık yapanlar İl İdaresi Kanunu ve Yönetmeliğin 9' uncu maddesi gereğince Vali Muavinliğine tayin edilebilirler.

2. Mülkiye Müfettişliği:

Keza sadece mahrumiyet bölgesindeki belli hizmetini yapmış bir Kaymakam, Mülkiye Müfettişliğine de tayin edilebilir. (Yönetmeliğe müracaat) .

3. Valiliğe Tayin.

İli İdaresi Kanununa dayanılarak münasip, ehil görülen bir Kaymakam bir Vilâyet Valiliğine de getirilebilir.

B — Aynı Sınıf Kazalar Arası Nakiller:

Yönetmelik esaslarına nazaran, Kaymakamlar bulundukları kazalardan 3 senelik hizmet müddetlerini tamamlamadan dahi nakledilebileceklerdir. Ancak bu takdirde nakli icap eden Kaymakamlar eş sınıf kazalardan birine tayin edileceklerdir. Ek Yönetmeliğin, 4. maddesine göre böyle bir nakil için şu özel durumlara bakılacaktır. Kaymakamın bağlı bulunduğu Vilâyetin Valisi tarafından veya Mülkiye Müfettişi veya Müfettişlerince yapılacak tahkikata müsteniden gösterilen nakil lüzumuna binaen o Kaymakam bir başka fakat eş bir diğer kazaya nakledilecektir. Yoksa İçişleri Bakanlığı kendiliğinden böyle bir nakil yoluna gitmeyecektir. Böyle bir nakil mutlaka ve ancak, Valinin veya Mülkiye Müfettiş veya Müfettişlerinin her hangi bir sebepten yapacakları bir tahkikata ve bu tahkikatın neticesi olarak gösterilecek lüzum ve zarurete istinaden olabilecektir.

C — Daha Aşağı Sınıf Kazalara Nakiller:

Ek Yönetmeliğin, 4'üncü maddesine göre yukarıda «B» de anlattığımız şartlara ve Valinin veya Mülkiye Müfettiş veya Müfettişlerinin, yaptıkları tahkikata binaen gösterecekleri lüzuma dayanılarak o Kaymakam bulunduğu sınıftaki kazadan daha aşağıdaki sınıfta bir diğer kazaya Bakanlıkça nakledilecektir.

«A» da anlattığımız hal, bir Kaymakamın başarısını tespit eden bir tasarruf olduğu halde, «B» ve «C», Kaymakamı adeta mecburi tahvile ta-

bi tutan inzibati karakteri haiz bir ceza mahiyetindedir. Yalnız «C» de daha aşağı bir sınıf kazaya nakil ve tahvilde Kaymakam, nakledildiği daha aşağı sınıftaki o kazada veya kazalarda ne kadar müddet hizmet etmek durumundadır, bir diğer deyimle o Kaymakam aşağı sınıf kaza veya kazalarda ne kadar süre bekleyecektir. Bu belli edilememiştir. Herhalde, tezkiyelerine, sicil durumuna ve başarı derecesi Bakanlıkça göz önüne alınarak üst sınıf kazalardan birine nakli cihetine gidilecektir.

D. Kaymakamların Kaymakamlık dışında bir başka vazifeye nakilleri:

Burada Kaymakamların daha doğru ifade ile kendileri için terfi sayılamayan veya İçişleri Bakanlığı merkez teşkilâtında vazifelendirilme halleriyle İçişleri Bakanlığı dışında bir göreve nakil ve tayinlerinden kısaca, söz edilecektir. Kaymakam kaymakamlık dışında bir vazifeye tayin edilecektir. Nitekim Ek Yönetmeliğin, 4. maddesinden bunu anlamak mümkündür. Bu gibi vazifelerden aklımıza hemen ce geliverenleri misal olmak üzere kaydediyoruz.

Hukuk İşleri Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı Şube Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü teşkilâtında bir vazife, Sivil Savunma İdaresi Reisliğinde bir vazife, Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Sayıştay, Danıştay ve Başbakanlık teşkilâtında münasip vazifeler gibi...

3.MAHRUMİYET BÖLGESİ KAZALARI VE BU KAZALARDA HİZMET GÖRECEK KAYMAKAMLARLA İLGİLİ HÜKÜMLER:

Belirtmiş olduğumuz gibi, 1.11.960 tarih ve 291 sayılı karar üe kabul edilen yönetmelik «Mahrumiyet Bölgelerinde Hizmet görece Kaymakamların Nakil Yönetmeliği» dir. Böyle olmakla beraber 136 sayılı kararla yürürlüğe giren «Ek Yönetmelik» te de hükümler yer almış bulunmaktadır.

Aşağıda sıralayacağımız bölümlerde, bu hükümlerin esaslarını inceleyeceğiz.

a. Mahrumiyet Bölgesine Tayin Edilecek Kaymakamlar:

İlk defa bir Kaymakamlığa tayin durumunda olan Kaymakamlık kursunu başarı ile bitiren kaymakamların doğrudan mahrumiyet bölgesi kazalarından birisine tayin edilemeyeceği esasını yukarıda tespit etmiş bulunuyoruz.

Ancak,

1. Azami 3 yıl diğer kazalarda (bu kazalarda üçüncü sınıf kaza olabilir) kaymakamlık yapanlar mahrumiyet bölgesi kazalarına nakil ve tayin olunacaklardır. Yönetmelik azami müddeti 3 yıl olarak tespit etmişse de, diğer kaza olan üçüncü sınıf kazalarda vazife görmesi gereken kaymakamın mahrumiyet bölgesine en az ne kadar kaymakamlık yaptıktan sonra gönderilebileceği belli edilmemiştir. Bu dahi Bakanlık tarafından ihtiyaç ve her kaymakamın mahrumiyet bölgesine gidebilme yeteneğinin takdiri yoluyla yapılacaktır sanıyoruz.

2. Sağlık bakımından rapor alarak mahrumiyet bölgesindeki hizmetin tehir veya iptali neticesi faal hizmet hakkını kaybeden Kaymakamlar, eğer iade sıhhat ettiklerini yine raporla tevsik etmişlerse, mutlaka mahrumiyet bölgesi kazalarından birisine tayin edilerek faal hizmete avdetleri mümkün olacaktır. (269 sayılı Yönetmelik madde 5.)

3. Kaymakamlıktan istifa suretiyle ayrılanlardan, tekrar vazife talep edenler de mesleğe mahrumiyet bölgesi kazalarından birisine tayin edilerek başlayabileceklerdir. Yönetmeliğin 5. maddesi bunu tespit ediyor. Eğer bu kaymakam istifa etmeden önce kaymakam iken mahrumiyet bölgesinde geçireceği hizmet yapmamış bulunuyorsa, böylece bu hizmetini ifa etmiş olacaktır. Aksi halde istifa etmeden önce o kaymakam mahrumiyet hizmetini yapmış ise tekrar vazife talep ettiğinden mahrumiyet bölgesinde bir kazaya tayin edilmekle işe başlayacaktır. Bu bir nevi istifa eden ve sonra mesleğe avdet etmek durumunda bir kaymakam için mecburiyet olarak kabul edilmiş olsa gerektir.

4. 2.11.1960 gün ve 291 sayılı yönetmeliğin II' inci maddesine göre bu yönetmeliğin neşrinden önce, mahrumiyet bölgesindeki hizmeti kısmen veya tamamen yapmamış Kaymakamlar da bu hizmet için Bakanlıkça münasip ilk fırsatta mahrumiyet bölgesindeki kazalardan birisine naklölacaklardır. Anlaşıldığı gibi burada «a» da anlattığımızın dışında kalmış olan kaymakamlıkta fazla hizmeti bulunan kaymakamlar kastedilmiştir.

5. Mahrumiyet bölgesindeki hizmetini tamamen veya kısmen ifa etmeden Mülkiye Müfettişliğine veya Bakanlık merkez teşkilâtında bir vazifeye tayin edilmiş olan kaymakamlar dahi Bakanlıkça münasip ilk fırsatta mahrumiyet bölgesi kazalarına nakledileceklerdir.

3 ve 4 de belirtilen durumlar ve «münasip ilk fırsatın tayin ve takdiri dikkati çekmekle beraber müktesep haklar ve mevkii, terfii bakımından tatbikatta güçlükler arz edeceği düşünülmektedir.

b. Mahrumiyet Bölgesinde geçecek Hizmetin Esasları:

Bu esaslar yönetmeliğe göre şunlardır:

1. Mahrumiyet bölgesindeki iki veya üç senelik kazalarda hizmete girecek kaymakamların hizmetleri eşit kabul edilmiştir.
2. Bu belli hizmet süresine kaymakamların yıllık izinleri de dâhildir.
3. Askerlik veya sıhhi sebeplerle yarım kalan hizmet süreleri tamamlanacaktır.
4. Valiler mahrumiyet bölgelerinde ki kaymakamların moral üstünlüğünü sağlamak hizmetlerini kolaylaştırmak ve yetişmelerini temin etmek için lüzumlu bütün tedbirleri alacaklardır.
5. Valiler, bu kaymakamları sık sık murakabe ve teftiş edeceklerdir.
6. Valiler, bu kaymakamlar hakkında gerçeğe uygun olarak müşahedelerine müsteniden Bakanlığa gizli rapor vereceklerdir. Bu rapor mahrem ve gizli tezkiye varakalarından ayrıdır. Raporlarda ayrıca o kaymakamın mesleki başarısı da tespit edilecektir. Vali, Vali Muavini, Mülkiye Müfettişi olabilir veya kaymakamlıkta bir müddet daha yetişmesi gerekir, şeklinde kesin kanaat da raporlarda yer alacaktır.
7. Mülkiye Müfettişleri veya Mülkiye Baş Müfettişleri de bu kaymakamları teftişlerinde veya bir vazife sebebiyle bulundukları hallerde, müşahede ve Kanaatlarını tıpkı yukarıda anlattığımız gibi, o kaymakamın hakkında kesin kanaatlerini Bakanlığa bildireceklerdir. O kaymakam Vali, Mülkiye Müfettişi, Vali Muavini olabilir veya bir müddet daha kaymakamlıkta yetişmesi lazımdır, şeklinde olabilecek bu ifadenin önemi değeri büyüktür.
8. İçişleri Bakanlığı da mahrumiyet bölgelerinde hizmet görmek durumunda olan kaymakamlar için özel bir dosya tutulacaktır. Üst kademelere yapılacak tayin ve nakillerde bu dosyadan faydalanılacağı da yönetmelikte belirtilmiştir.

c. Mahrumiyet Bölgelerindeki Hizmetlerini Tamamlayan Kaymakamlarının Durumları:

1. Mahrumiyet bölgelerindeki çalışmalarını başarı ile bitiren bu Kaymakamlar için İçişleri Bakanlığı Özlük İşleri Genel Müdürlüğünde tutulan özel dosya üst mevkie tayinde faydalanılacak bir kaynak kabul edil-

miştir. Sarahatle açıklanmamış olmakla beraber, mahrumiyet bölgesinde başarılı bir hizmeti tamamlayan kaymakamlar üst mevkilere yükselmelerde çok avantajlı bir durumdadırlar.

2. Keza Vali Muavinliğine, Mülkiye Müfettişliğine ve Bakanlık Şube Müdürlüklerine mahrumiyet hizmetini ikmal etmiş kaymakamlardan tayin yapılacağı yönetmeliğin, 9'uncu maddesinde belirtilmektedir.

3. Mahrumiyet bölgesindeki hizmetini ifa eden Kaymakamlar azami 2 sene müddetle bilgi ve görgülerini artırmak üzere yabancı memleketlere gönderilebileceklerdir. Bunda kontenjan ve kıdem sırasına bakılacak kontenjanı aşan bir talep halinde lisan bilenlere öncelik verilecektir.

Böyle, «Kazaların Sınıflandırılması ve Kaymakamların Nakillerini içine alan çeşitli durum ve ihtimalleri kavradığını sandığımız incelememiz sona ermektedir. Yalnız şunu da ifade etmeliyiz. Her iki yönetmelikte işaret ettiğimiz tarihlerde yürürlüğe girmiştir ve halen tatbik edilmektedir. Yönetmeliklerin meriyetinden önce kazalarda kaymakamların geçirdikleri hizmetler ve hizmet süreleri mahfuz tutulmuştur. «Ek Yönetmelik» 6' ncı maddesinde buna işaretle, yönetmeliğin meriyet tarihi olan 18 Mayıs 1961 tarihinden evvel muhtelif sınıfa girmiş olan kazalarla mahrumiyet bölgesine dahil edilmiş kazalarda geçmiş hizmet süreleri müktesep hak sayılarak kabul edilmiştir.

MEMUR NAKİLLERİNDE HARCIRAH YERİNE ÖZEL TİP KAMYON

YAZAN: Adnan Kızıldağılı
Çumra Kaymakamı ve
Belediye Başkanı

I—Giriş:

Atalarımız «iki göç bir yangındır» derler. Bu çok doğru bir sözdür. Hakikaten memurların çeşitli sebep ve mülâhazalarla yerlerinin sık sık değiştirilmesi ve bu günkü harcırah kanununun aksaklıkları memurların eşya sahibi olmasını önlemekte bilâkis her nakilde eşyasının azalmasına müncer olmaktadır. Zira memur her seferinde ambalaj ve nakliye ücretinden kaçarak bir kısım eşyasını yok pahasına satmak veya elden çıkarmak durumunda olup yeni memuriyet mahallinde bunları temin etmesi bir zaruret olduğu halde bir kaç misli bedelle yeniden alması her zaman mümkün olamamaktadır.

Devlet Mekanizmasının rasyonel çalışması ve zaruretlere dolayısıyla nakil müessesesinin kalkmasına asla imkân olmadığına göre bu nakil işleminin memura bir ceza ve huzursuzluk vermesinin önüne geçilmesi ve memurun maddi kayıplarının askeriye indirilmesi lüzumu ile karşı karşıya gelmiş bulunuyoruz. Bilindiği gibi 6245 sayılı harcırah kanununa göre memura verilen harcırah ekseriyet onun masraflarını karşılayamamaktadır. Üstelik kabul edilen sistem icabı memurun takip edeceği yolla eşyalarını nakledeceği yolda birbirinden ve hakikatlerden uzaktır. Daima memur aleyhine ve hazine, lehine hareket edilmiştir. Bunları ayrı ayrı ve uzun uzun anlatmakta bir fayda mülâhaza etmiyoruz. Şu kadarını söyleyelim ki bu günkü mevzuat ve buna hakim zihniyet realiteden çok uzak bir huzursuzluk kaynağı olduğu gibi hazinenin de zannedildiği gibi lehine değil aleyhindedir.

Biz bu düşüncelerden hareketle memurların nakillerinde; aşağıda teferruatı, mucip sebepleri ve rakamlara da dayanarak izah edeceğimiz gibi yeni bir sistemin kurulmasını memleketin bünyesine ve bu günün şartlarına daha uygun olacağını düşünüyoruz. Temenni ederiz ki bu dü-

şüncemiz ilgililer nezdinde dikkate alınır ve daha da olgunlaştırılarak en kısa bir zamanda kanunlaşarak yürürlüğe girer.

2 — Tatbikini arzuladığımız yeni sistemin ana hattı şu olacaktır:

«Memura nakillerinde harcırah verilmesi yerine bu iş için özel tipte yapılmış bir kamyon tahsis edilmesi prensibi»

Şimdi bu yeni sistemin kuruluş ve işleyiş şekli hakkındaki düşüncelerimizde izah edelim. Bu sistemin dayandığı temel prensipler şunlardır:

A — Devlet bütçesinde tasarrufu sağlamak,

B — Naklolan memura huzur ve kolaylık sağlamak,

C — İşlerde sür'at ve emniyet temin etmek.

Bu üç prensibi izah etmekle tasarının gerekçesini ortaya koymuş olacağımızı tahmin ediyoruz. Bundan sonra da yeni nakil sisteminin kanunlaşması yoluna gidildiği takdirde bu kanunda yer almasını istediğimiz bir kısım maddelerin taslaklarını da sıralamaya çalışacağız.

A — Tasarruf prensibi: Bu yeni sistemde tasarruf var mı yok mu ve ne yolda tasarruf sağlanacak. Bu sistemin kabulü ile tasarrufu da kendiliğinden kabul etmiş olacağız. Neden? İzah edelim; Bu günkü bütçeye bir göz attığımız takdirde sadece umumi muvazeneye dâhil dairelerin bütçelerine konulan daimi vazife harcırahı ödeneğinin yekûnunu 30 milyonun üstünde olduğu görülür. Buna yıl içinde yapılan aktarmalarla, ödenek kifayetsizliğinden gelecek senelere ve duyuna kalan harcırahlar dâhil olmadığı gibi umumî muvazene dışındaki resmi ve yarı resmi devlet teşkilleri ve mahalli resmi dairelerde dahil değildir. Bunları da hesaba katarsak bu 30 milyon en az bir misli artarak 60 milyona çıkacaktır. Görülüyor ki bu rakam hiçte küçümsenecek bir rakam değildir. Şimdi birde yeni sistemin mali portresine bakalım: Hali hazır 67 vilâyetimiz vardır. Şüphesiz ki bir kısmı büyük bir kısmı ise küçüktür. Bazı yerler ise daima memur ihraç eder (Kurslar, okullar Vs. dolayısıyla) bütün bunlar ve bir kısımda bölgelerde yedekte bulundurulmasında dikkate alarak bu nakil işleri için 150 - 200 kamyon ihtiyacı karşılayacaktır. Zira bu kamyonlar bu işin dışında hiç bir surette kullanılmayacağı gibi dönüşlerinde de aynı istikamette nakli çıkan başka vilâyetten de olsa memura alıp istikameti üzerindeki yeni memuriyet mahalline götürmek mecburiyetinde olacaktır.

Bu kamyonlar pek tabii ki özel tipte yaptırılacaktır. Meselâ önde iki sıra oturulacak, yer arkada pek çok eşyası dahi olan bir ailenin bütün yükünü ve çeşitli ev eşyasını alacak kapasitede olacaktır. Bunları

devlet sipariş ve ithal edip kendi emrinde ve hizmetinde kullanacağından gümrüksüz ve diğer prim, vergi ve resimlerden muaf olarak getireceğinden karesörleri dışında yapılmış olsa dahi azami tanesini Türkiye'ye 100.000 liraya mal etmesi mümkündür. Şimdi hep azamiler üzerinden hesaplarsak 200 kamyon için 20.000.000 lira yatırmamız icap eder. Bu kamyonların vasatı olarak 10 yıl çalıştıklarını kabul edersek maliyetten bir senenin hissesine düşen pay 2 milyon eder. Her Kamyona vasatı 500 lira aylıklı ikişer şoför tutsak 50 kamyonu yedekte tutacağımıza nazaran 150 faal kamyon için 300 şoför eder. Bunların yıllık maaşları 1.800.000 lira diğer kanuni ödenmesi lâzım gelen ödeneklerle personel masrafını 2.5 milyon kabul edelim bu vasıtaların bakım ve onarım masrafı olarak 1 milyon lira ve taşıt işletme masrafı olarak (akar yakıt) 8.5 milyon lira ayrıca nakolunan memurun maktu zaruri yevmiyeleri karşılığı olarak 4. milyon ve vasıtaların sigorta, Amortisman, trafik ve sair masrafları içinde 2 milyon liralık ödenek ihtiyacı olsa yekûn olarak 1 yıllık masraf 20 milyon lirayı zor bulacaktır. Bunun seneler geçtikçe daha da aşağıya indirmek mümkündür. Bu rakamda kalsa bile senede yalnızca muvazeneyi umumiye dâhil bütçede en az 10 milyon lira tasarruf sağlanmış olacaktır. işte birinci prensibin basit hesabı meydana. Tasarrufun kendiliğinden olduğu da bu şekilde ispatlanmış oluyor. Bu masraflara ilâve edilecek unutulmuş bir kalem var mı? Yok tabii. Hem de hep azamiler dikkate alınmıştır. Bir yılda Memur naklinde 8,5 milyon liralıktan fazla mazot Vs. nin sarf edileceğini tasavvur etmek mümkün mü?

Tasarrufa tatbikattan da bir misal verelim: 60 lira asli maaşlı 6 nüfuslu Doğubayazıt kaymakamının şark mahrumiyet hizmetini ikmal ettiği için İzmir'in Çeşme Kazasına naklinin çıktığını düşünelim. Bu günkü mevzuata göre adı geçene 2500 lira harcırah verilmesi gerekcek hâlbuki yeni sitemle bu işin 1500 liraya ifası mümkündür. Birde dönüşte bu kamyon boş dönmeyip dönüş istikametinde bir veya daha ziyade memuru da gidecekleri yerlere bıraktığı takdirde bu masrafın çok daha az olacağı gayet tabiidir.

B — Bu birinci tasarruf prensibini inceledikten sonra şimdide 2'nci prensip olan nakolunan memura huzur ve kolaylık prensibine bir göz atalım: Giriş kısmında da kısmen temas edildiği gibi bugün için nakil memura bir nevi ceza mahiyetini taşımaktadır. Zira nakil emrini alan bir memur bu emirle beraber bin bir üzüntü ve tasayı da birlikte tebellüğ etmiş duruma gelmiştir. Bunlar nelerdir kısa ve basit olarak bunlarında şöyle sıralayalım.

Memur ilk önce ne ile, nasıl ve ne zaman gideceğini düşünecektir. Eski memuriyet mahalli ile yeni memuriyet mahalli arasında Demir Yolu her zaman olmaz. Ekseriyet muayyen bir mesafeyi kara yolu ile gittikten sonra D.D.Y. veya D.Dz. Y. larından faydalanması mümkün olmaktadır. Kendini buna göre hazırlamaya başlayacak. Bundan sonraki düşüncesi neleri nasıl götürecektir. İşte burada huzuru tamamen kaçacaktır. Bir ev için lüzumlu da olsa bir kısım eşyasını elden çıkaracaktır. Memur olan veya ailesinde memur bulunan herkes bilir ki bu elden eşya çıkarma işi daima memurun zararınadır. Satmak istediğiniz bir şeye hiç talip çıkmaz veya güya hatır için sizden bedava denecek bir fiyatla alırlar. Bin müşkülle temin ettiğiniz yakacağınızı bile yarı parasına devredersiniz. Bunlar hep başa gelen şeylerdir. Neyse bu temizleme ameliyesi bitti diyelim. Şimdi de gidecek eşyaların ambalajı meselesi gelir. Çünkü D.D.Y. talimatlarına göre standardına uygun olmayan ambalajı kabul etmez. İstasyonda önünüze çıkacak bu güçlüğü bildiğiniz için ve eşyalarınızın mümkün mertebe kırılmadan zayi olmadan yeni yerinize ulaşmasını temin için bir fedakârlık daha yapmanız gerekecek. Oradan ayrıldığınız için bu ambalaj işi de size normalin üstünde mal olur. Buda oldu diyelim. Şimdi bunların istasyona nakli yükletilmesi vs. gibi gene bir sürü yorucu ve üzücü işleriniz olacaktır. Bütün bunlara rağmen genelde bir kısım eşyanız kırılacak veya tamamen elden çıkacaktır. Bu her seferinde böyledir. Yollarda çekeceğiniz zahmette ayrı. Bu iş hem maddi hem de manevi bakımdan bir nev'i ceza değil de nedir?

İşte biz bu yeni sitemle naklin bir ceza olma hüviyetini kaldırıp bunun bir zaruret olduğunu ve devlet mekanizmasının çalışması icabı olduğuna memuru inandıracaktır. Artık memur nakli çıktığı zaman korkmayacak, huzursuzluk duymayacak, bir kısım eşyasını elden çıkarıp maddî zarara da uğramayacağı gibi uzun ve masraflı ambalaj yapma külfeti de olmayacak. Bilecek ki kapısına özel bir kamyon gelecek bütün eşyasını ve aile efradını alarak yeni memuriyet mahalline ve gene kapısı önüne kadar kendisini devlet alıp götürecektir. Belki de bu sistemin en büyük faydası bu olacaktır.

Zira huzur her şeyin başıdır. Huzur içinde olan bir kimse işine daha çok bağlı ve daha çok verimli olur. Devletin bu sistemle memura sağlayacağı huzur ve kolaylık onu daha çok çalışmaya ve bağlılığa adeta mecbur edecektir. Fedakâr devlet memuru hiç bir zaman kendisine bahşedilecek bu huzur ve kolaylığı unutmayacaktır. Esasen bu onun hakkıdır da. Bin bir mahrumiyet içinde geçen vazife yılları bir de nakillerle artık zorlaşmayacak, nakil adeta bir gezi ve yeni bir yer görme olacaktır.

Bu gün için güzel Türkiye’imizde Karayolunun ulaşmadığı pek az yer vardır. Hâlbuki Demir yolu ve Deniz yolu mahdud yerleri birbirine bağlamaktadır ve kara yolu ile seyahat hem daha çabuk ve hem de daha ucuzdur. Bir kısım zaman kaybında bu sistemle önlemiş olacağız, gene bu sistemle birlikte nakillerin senenin muayyen aylarına inhisar ettirilmesi, meselâ biz de en normal ve müsait zaman 30 Haziranla 30 Eylül arasındır, gerek okulların kapanması ve açılması ve gerekse yolların trafiğe en elverişli bir durumda olması bakımından kat’i bir zaruret olmadıkça bu mevsim dışında memurun naklinin de yapılmamasını gerektirecektir. Bu da memura ayrı bir huzur bahşedecektir. Bilecek ki memur nakli çıkacaksa bu aylarda çıkacak bu aylar geçtikten sonra artık bir nakil emri beklemeyecek. Kış hazırlığını korkmadan yapabilecektir.

C — Bu iki prensibi gördükten sonra şimdi de 3’ncü prensip olan Sür’at ve emniyet prensibine de kısaca bir göz atalım: Eskiden harcırah ödeme emri gelmeden memura nakil emri tebliğ edilemezdi. Şimdi bu sistemde de bir hafta önceden memura kamyonun geleceği gün bildirilmedikçe nakil emri tebliğ edilemeyecektir. Kamyonun geleceği gün belli olunca memur dairesindeki işleri 4 gün içinde devir edecek ve kamyonun geleceğinden 3 gün önce maktu ve zaruri yol masrafını alarak vazifeden ayrılmış ve eşyalarını toplayıp hazırlamaya başlar. 3 gün burada yolda kaç gün sürerse oda eklenir ve yeni memuriyet mahalline ulaştıktan 3 gün sonrada vazifeye başlamak mecburiyetindedir. Bu azami 15 gün olur. Bu şekilde her nakilde mehil müddeti ve yolda geçen gün gibi fuzuli zaman kaybı önlenmiş olacaktır. Bugün Türkiye’nin bir ucundan öbür ucuna azami 5 günde kara yolu ile gitmek mümkündür. Tabii ki arıza ve fevkalâde haller müstesnadır.

Sür’atın bu şekilde teminini gördükten sonra aynı prensibin ikinci kısmı olan emniyeti de inceleyelim: Bu güne kadar hiç dikkate alınmamış olan yeni bir hususta bu sistemle birlikte mevzuatımıza girecektir. Memurun kendisiyle aile efradı ve eşyaları bu seyahat müddetince sigorta altına alınmış gibi muameleye tabi olacaktır. Her Bakanlık veya ilgili dairesi naklini yaptığı memurun ev eşyasını eski memuriyet mahallinden yeni memuriyet mahalline kadar geçecek zamanda can ve mal kaybı kazasını ödemeyi tekeffül edecek bunların ödenmesini veya tazminini kabul edecektir. Ölüm vukuunda her aile ferdi için meselâ 5 bin lira tazminat ve eşyada vukua gelecek kayıp ve zararda da bunu aynen bedeli ile ödemek. Bu bugünkü medeni bir cemiyetin zaruri icabıdır. Bunun tarzı tatbiki için mevzuat hazırlanırken daha teferruatlı hükümler konur.

Sisteme hâkim olan üç ana prensibi bu şekilde görmüş oluyoruz. Şimdi de bu sistemin kuruluş ve işleyiş şekli üzerinde de kısaca duralım.

2— Bazı memleketlerde mesela A.B.D. de memur nakilleri işiyle mustakilen vazifeli bir memur nakli ofisi kurulmuştur. Bizde de Devlet Personel Dairesinde olduğu gibi Başbakanlığa bağlı böyle bir teşkilât kurulabilir. Fakat biz daima tasarruf prensibinden hareket edeceğimiz için şimdilik ayrı bir teşkilâtın kurulmasına acele ve kafi bir zaruret yoktur. Bu işle Maliye Bakanlığı veya Devlet Personel Dairesi vazifelendirilebilir. Her vilâyet emrine verilecek bu kamyonların sevk ve idaresi o ilin valisine ait olup her türlü bakım ve onarımında o ildeki Nafia veya karayolları atölyelerinde yaptırılır. Bu işlerin yazışmaları da Defterdarlıklarca düzenlenebilir. Bu sitemin kabulüyle Devlet Bütçesindeki bütün dairelere ait sürekli görev yollukları Maliye Bakanlığı emrinde toplanır. Bütün sarfiyatlar bir elden idare ediliyor. Her yıl başında Defterdarlıklara yeteri kadar ödenek peşinen yollanır. Zira sarfiyatlar için ayrıca ödeme emri keşide etmek usulü artık kalkacaktır. Defterdarlıklar ödeneğe ihtiyaçları oldukça masrafları yapmakla beraber ödenekte celp ederler.

Maliye Bakanlığı ödenekler emrine verilir verilmez hemen kamyonları sipariş edecektir. Azami bir yıl içinde bu kamyonlar gelip hizmete girmiş olmalıdır. Özel tip kamyonlar gelinceye kadar istenirse eski hükümler tatbik edilir. İstenirse resmi dairelerin kamyonları bu işe tahsis edilir veya piyasadan kamyon temin edilerek bu sistemin uygulanmasına hemen başlanabilir. Pek tabii ki bu kamyonların evsafının tayin ve tespiti bir teknik elemanlar heyetince hazırlanmalıdır. Kara sürlerinin şekli ve içinin tarzı en uygun ve en rahat bir şekilde olmalı. Hatta içinde ufak bir buzdolabı, bir elektrik ocağı, radyo, soğuk ve sıcak hava verecek kalorifer tertibatı dahi bulunmalıdır. Şoför mahalli dışında iki sıra oturulabilecek ve yürürken dahi yemek yemeye müsait bir tarz düşünülmelidir. Bu iş için bir müsabaka açıp en iyi tipi bulmakta mümkündür.

Bu kamyonların sevk tarzı, bakımı, onarımı ve evsafı ile ihtiyacının ne şekilde giderileceği seferlerde mola durumları ve takip edilecek yol ile dönüşünün de kıymetlendirilmesi ayrı bir yönetmelikte de belirtilmelidir. Bu yönetmenlik Maliye, Nafia Ulaştırma Bakanlıkları ve personel ve plânlama dairelerince müştereken hazırlanarak Bakanlar kurulunca kabul edilmelidir. Gene bu yönetmelikte Umumi muvazeneye dahil daireler dışındaki resmi ve mahalli teşkilâtların bu kamyonlardan ne şekilde istifade edecekleri ve nasıl bir ücret ödeyecekleri de belirtilmelidir. Bu işte azami tasarruf temini için Askeri personeli ayrı tutmakta mümkündür. Denilir ki Askeri personel askeri vasıtalarından faydalanarak nakledildiği mahalle gönderilir. Ve bu vasıtaların her türlü masra-

fi birliklerince karşılanır. O zaman işler daha kolaylaşır. Askeri birlikler bir kısım G.M.C. lerini tadil ederek bu iş için ayırabilirler.

Bu sistemin kuruluşu ve işletmesi hakkındaki düşüncelerimizde bu şekilde anlattıktan sonra bu sistemin getireceği bazı yeniliklerinde aklımıza geldiği nispette sıralamaya çalışacağız. Bu sistemin bir kanun metni olarak hazırlanıp meclise şevki düşünüldüğünde belki bunlarında faydaları olur diye ümit ediyoruz.

3 — Bu kısımdaki düşüncelerimizi ayrı ayrı paragraflar halinde sıralamayı muvafık görüyoruz. Bu kısımdaki fikirlerle bu sistemin tatbikatında karşılaşacağımız bir kısım hususların cevapları ve hal şekilleri incelenmiş olacaktır.

a — Yukarıdaki kısımlarda nakillerin belli bir zamanda yapılması gerektiğini söylemiştik. Zaruret olmadıkça bu mevsim dışında nakil yapılmayacak. Böyle bir zaruretin vukuu halinde dahi memura sebebi de yazılı olarak bildirilmeli ve ona kendini savunabilecek bir mehil verilmelidir.

b — Nakiller daha ziyade becayış veya turnika esaslarına uygun olarak karşılıkla ve aynı zamanda yapılmalıdır. Verimlilik ancak bu şekilde en yüksek seviyede olabilir, bir noktadan hareket edecek vasıta verdiği yerden de mutlaka yolu üzerinde ve merkezine dönüş istikametinde bir başka nakli çıkan memuru alıp gelmektir. Tabi zaruri haller hariç, bunu da devlet personel dairesi organize etmelidir.

c — Karı - koca memur olanların nakilleri aynı zamanda yapılmalıdır. Bu da nakil yapacak iki dairenin anlaşması ile her zaman mümkün olabilir.

d — Karı - Koca memur olanların nakilleri aynı zamanda çıkmadığı takdirde bir ev için iki defa vasıta tahsis etmek gibi bir durum hasıl olabilir. Bu halde eşyalar ve aile efradı eşlerden hangisiyle gidecekse o zaman vasıta vermeli tek gidecek eşe de bekar ve aile efradı olmayan memura tatbik edilecek muamele uygulanmalıdır.

e — Aile efradı olmayan bekar bir memurun naklinin çıktığında; aynı günlerde aynı istikamette nakli çıkmış başka bir memur varsa oda aynı vasıttan faydalandırılarak gönderilir. Yoksa geçici görev yollarında olduğu gibi zaruri masrafları verilir ancak kendisine maktu yevmiyesinin nısfı ödenir.

f — Memura yolda ihtiyar edeceği masrafları karşılamak üzere maktu bir yolluk verilir. Bunun tayini her yıl bütçesinde günün şartla-

rı göz önünde tutularak yapılır. Meselâ 800 km. ye kadar 200 lira daha fazla mesafeye gidenlere 300 lira verilmelidir.

g — İki merkez arası seyahat müddeti yönetmelikte belirtilen muayyen süreden daha fazla sürdüğü takdirde ve bunda memurun bir suçu taksirinde olmadığı anlaşıldığında yani arabanın arıza yapması veya yolun kapalı bulunması v.s. gibi sebeplerle olduğu takdirde geçen her gün için nüfus başına 10 lira ek yolluk verilir.

h — Muayyen bir noktadan sonra kara yolu ile gidilmeyeceği hallerde o noktaya kadar vasıta ile gidilir. O noktadan sonra ihtiyar olunacak hakiki masrafla birlikte her geçen gün için nüfus başına 10 lira verilir.

i — Aynı istikamette ve aynı zamanda aynı yerden veya yakınından nakli çıkan memurlar imkân nispetinde birden fazla aileyi de o vasıttan istifade ettirmek mümkün ise mahalli mülkiye amirinin mütalaası alınarak Valiliklerce birlikte seyahat yaptırılabilir.

j — Memurun ölümü halinde eşi ve aile efradı yerleşecekleri yere kadar gene bu esas üzerinden gönderilir. Keza emekliye ayrılan memura da aynı işlem bir defaya mahsus olarak yapılır.

k — Yolda vukua gelecek kaza neticesi memur veya efradı ailesi yaralanır veya hastalanırsa yaptığı tedavi ve hasta hane ücreti ve ilâç paraları v.s. masraflar ödeme emri beklemeksizin bağlı bulunduğu daire adına mal sandıklarınca derhal ödenir. Sonra ödenek istenir.

l — Maktu yevmiyenin ödenmesinde de ödeme emri beklenmez. Muhasiplikler bağlı bulundukları Defterdarlık saymanlığı adına ödemeyi yaparlar.

m — Bu iş için yani maktu yevmiyenin alınması için memurdan hiç bir surette evrak v.s. istenmez.

n — Bu yeni nakil sistemi için yapılacak bütün sarfiyatlar bir tek fasılda toplanır. Ve buna Devlet Personelinin nakil masrafı adı verilir.

o — Hariciye memurları hakkında bu sistem uygulanmaz. Onlar için özel hükümler uygulanır.

p — Bu vasıtaların sigortaları ve amortisman payları merkezden hesaplanarak oraca toptan ödenir.

r — Yolda vukua gelecek arızalar en yakın yerdeki resmi atölyelerde derhal giderilir. Bir masraf olmuşsa o arabanın bağlı bulunduğu Vilâyet Defterdarlığından sonra istenir.

s — Her arabada bir seyir defteri bulunur. Nakli çıkan memuru yeni memuriyet mahalline götürünce şoför o yerin mülkiye âmirine geldiğine ve getirdiği memuru bildirerek geliş ve dönüş hareket tarihlerini yazdırarak imzalatır ve varsa dönüş istikametindeki bir yere gidecek kimseyi almak mecburiyetindedir.

t — Askeri personel askeri vasıttan istifade etse dahi sivil memura verilen maktu yevmiyesini ve diğer haklarını aynen alır.

u — Yola çıkan vasıttan en az 50 km yol yapacak daimi akaryakıt yediği bulunacaktır. Yol ikmalî yönetmelikte belirtilecek esaslar üzerinden yapılır.

ü — Bu vasıtaların seyahati sırasında şoförler içki kullanmazlar. Memurda ancak bira içebilir.

v — Bu vasıtalar da çift şoför bulunur ayrıca muavin alınmaz muavin işini de bu şoförler yapar.

y — Memurun eski memuriyet mahalli ile yeni memuriyet mahalli arasında D.D.Y. ve D.Dz.Y. varsa özel aile vagonu veya özel aile kompartımanından faydalanabilir, ve ücret ödemez bu işletmeler alacaklarını kendileri ilgili bakanlıktan tahsil ederler. Bu halde dahi maktu yevmiye verilir.

z — Bu vasıtalar memur nakil işleri dışında sureti kafiye kullanılamazlar. Kullananlar hakkında cezai müeyyideler tatbik edilir.

4 — Hulusa olarak diyebiliriz ki bu yeni sistem memlekete esaslı bir çok faydalar getirmiş olacaktır. Tasarruf, huzur, sür'at ve emniyet yanında kolaylık ve bünyemize uygunluk en başta getirdiği yenilikler arasında bulunacaktır.

KÖY KALKINMASIYLA İLGİLİ BAZI MESELELER

Yazan :

Dr. Cevat Geray

Siyasal Bilgiler Fakültesi

Asistanı

Giriş :

Köy kalkınması zaman zaman alevlenen fakat köklü bir şekilde ele alınmayan bir konu olarak önemini her zamanki gibi muhafaza etmektedir. Edebiyat ve sanat adamlarımızın münferit bazı çabaları yanında bu konudaki ciddi çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Her yıl Siyasal Bilgiler Fakültesi İskân ve Şehircilik Enstitüsü tarafından hazırlanan iskân ve şehircilik haftalarının beşincisi köy kalkınmasıyla ilgili konulara ayrılmıştı. Enstitünün 3 - 7 Nisan 1961 tarihlerinde İmar ve İskân Bakanlığıyla bir arada düzenlediği beşinci hafta münasebetiyle ele alınan konular idarecilerimizin yakından ilgili bulundukları ve bu uğurda çabalar sarf ettikleri çalışma alanlarını teşkil eylediği şüphesizdir.

Bu sebeple toplantıda ele alınan konularla ileri sürülen hal çarelerini özetlemeyi ve bunlarla ilgili bazı müşahedelerimizi belirtmeyi faydalı bulmaktayız.

Beş çalışma gününde ele alınan bütün konuları şu başlıklar altında incelemek mümkündür:

- 1 — Köyde eğitim
- 2 — Köyde verimin ve gelirin arttırılması
- 3 — Toprak Reformu ve iç yerleşmeler
- 4 — Sağlık, içme suyu, elektrik, yapı ve imar işleri
- 5 — Köy idaresi ve mâliyesi
- 6 — Şehre akın
- 7 — Köy kalkınmasının memleket çapında örgütlenmesi

Şimdi bu konuları ayrı başlıklar altında ele alalım:

1. Köyde Eğitim :

Millî eğitim davası köyde, kentte bir sayılı davamız olarak birçok problemlerimizin çözüm ve düğüm noktasını teşkil etmektedir. Gerçekten, halen Türkiye Nüfusunun yüzde 60'ı okuryazar değildir. 1923 yılında ise bu oran yüzde on civarındadır. 3-7 yıl içindeki bu artışı küçümsemek istemiyoruz. Fakat okur yazarlık oranı birçok geri kalmış memleketlerde, bu arada yakın çevremizdeki balkan komşularımızda dahi bu kadar düşük değildir.

İlköğretimin mecburi ve parasız olmasına rağmen ilkokul çağındaki 6-12 yaşlarındaki çocuklardan yüzde 40'ı (sayıları 1 milyon 600 civarındadır) okula devam edememektedir.

Sayısı 35 bini aşan köy yerleşmelerinden ancak 15 bininde okul vardır. Bu okullardan üçte ikisi tek öğretmenlidir. Bir tek öğretmenin beş sınıfla aynı zamanda öğretim yapabilmesinin yoruculuğu ve pedagojik mahzurları açıktır. Köy ilkokullarında ortalama olarak bir öğretmene 50 öğrenci düşmektedir.

Kurucu Meclis üyelerinden (öğretmen ve eğitimci) Rauf İnan, «Köyde Eğitim ve Bölge Okulları» başlıklı konferansında, köy eğitiminin herşeyden önce köydeki saklı güçleri uyacak ve harekete getirecek mahiyette olması gerektiğini söyledi. Eğitimin köyün sosyal, kültürel ve ekonomik hayatına etkide bulunarak gelişmesini sağlamakta başrolü oynaması gerektiğini belirten konferansçı, bugünkü durumuyla, okullarımızın bulundukları köylerin sosyal ve ekonomik sorunlarını çözmeye yardımcı olamadıklarını ileri sürdü. İnan'a göre köy eğitiminde iş eğitimi, işgücünün değerlendirilmesi amacı ön plânda gelmelidir.

Eğitim işlerinin on yıllık bir plâna bağlanmasını ileri süren Rauf İnan, öğretmen ihtiyacı giderilinceye kadar, Türkiye'de eğitmen sisteminden faydalanılması zorunluluğunu, yedek subay öğretmenlerin de büyük bir ihtiyacı karşıladıklarını fakat asker öğretmenlerin doğrudan doğruya tek başına bir köye verilmemelerini birdenbire birkaç sınıfla karşı karşıya bırakılmamalarını söyledi.

Köy okullarının bölge okullarına bağlanmasının faydalı olacağını açıklayan Rauf İnan, bölge okullarının köy okullarında kazanılan bilgi ve becerilerin geliştirilmesini, tamamlanmasını sağlayacağını, bu okullardan yetişkinlerin de faydalanabileceklerini söyledi.

Tartışmalar sırasında, iş eğitimi esasına dayanan köy enstitülerinden alınan faydalı sonuçlar üzerinde ısrarla duruldu.

2 — Köyde verimin ve gelirin artırılması:

Köyde verimin artırılması, daha doğrusu tarımda verimliliğin artırılması konusu da haftada ayrıca ele alındı. Enstitü üyelerinden Dr. Yusuf Saim Atasagun, «Türkiye Ekonomisinde Ziraî İstihsalin Önemi ve artırılması imkânları» konusunda bir konferans verdi.

Dr. Atasagun, konferansında, ulusal ekonomide tarımın önemi ve payı üzerinde durduktan sonra, nüfusun devamlı olarak artışı karşısında besleyici maddelere olan ihtiyacın da gittikçe arttığını, memleket yüzeyinin büyük olmasına rağmen tarıma ve iskâna elverişli alanlarının sınırlı olduğunu, üstelik topraklarımızın engebeli bulunduğunu, tarım işletmelerinin sermaye itibarıyla pek fakir ve zayıf bir durum gösterdiğini, iklim şartlarının tarımsal istihsalde başlıca rolü oynadığını açıkladı.

Son on yıllık devre içinde her ne kadar tarım sektöründe bir artış olduğuna fakat ölçüsüz ve dengesiz bir tutumun kaçınılmaz menfi etkilerinin tarım ekonomisinde de görüldüğüne işaret edilmiştir.

Tarımda istihsalin artırılabilmesi için fertlerin alacakları tedbirler yanında, devletin de gereken tedbirleri alması gerektiğini söyleyen Dr. Atasagun, bölge tarımsal araştırma enstitülerinin kurulmasını, tarımsal kadastro ve tapulama işlerinin tamamlanmasını, çiftçiye ve köylüye pratik bilgiler verilmesini, örnek çiftliklerinin çoğaltılmasını makineleşmenin teşvikini şart koştu.

Yüksek Tarım Mühendisi Turgut Özus, «Küçük Aile İşletmeleri» konulu konferansında, tarımsal nüfusun gittikçe arttığını, bu nüfusun gıda şartlarının şehirlere nazaran çok yetersiz bulunduğunu, ulaştırma ve eğlence şartlarının gelişmediğini, kısacası şartların köylerin aleyhinde belirmediğini söyleyerek, memlekette mevcut iş gücünü harekete geçirecek, boş zamanları değerlendirecek olan küçük aile işletmelerinin köylerde ve küçük şehirlerde teşvik edilmesi teklifinde bulundu.

3 — Toprak reformu ve iç yerleşmeler:

Yurdumuzda hiç arazisi olmayan 500 bin çiftçi ailesi bulunduğu, çiftçilerimizin büyük çoğunluğunun küçük veya çok küçük toprağa sahip olduğu, buna karşılık, bazı çiftçilerin de birkaç köyün maliki durumunda olduğu, memlekette gizli bir işsizliğin hüküm sürdüğü, bu sebeple halkın meraları tarlaya çevirdiği, ormanları yakarak tarla açtığı toprakların gittikçe parçalandığı gerçektir.

Tarımdaki verimsizlik ve nüfus fazlası karşısında, alınması gereken tedbirleri anlatan Prof. Aktan «Toprak Reformu» konulu konferansında toprak reformunun kaçınılmaz bir zaruret halini aldığını, fakat "çiftiçi topraklandırmakla işin bitmeyeceğini, kredi kolaylıkları ve pazarlama tedbirleriyle reformun tamamlanması gerektiğini, köylünün ilkel tarım metodlarını terk etmesi lüzumunu belirtti.

Aslında bir takım yapıcı hükümleri taşıyan Çiftiçi Topraklandırma Kanununun bazı politik amaç ve endişelerle hiç denenmeksizin uygulanmasına gidilmediğini değişikliğe uğradığını söyleyen Prof. Aktan'a göre toprak kanunu daha çok devlete ait toprakların gelişi güzel dağıtılmasından ibaret bir tatbikat bulmuştur.

Dağıtılan bu toprakların birer tarım işletmesi halini alabilmesi için gerekli diğer yardımlar yapılmamış, böylece verim azalmıştır.

Toprakların parçalanmasının verimi azalttığı belirtilerek miras hukukunun bunu önleyecek şekilde yeniden düzenlenmesi gereği tartışmalar arasında ileri sürüldü.

Doç. Dr. Hayrettin Nuray orman içi köylerdeki yerleşmeler konusunu ele aldı. Türkiye nüfusunun beşte ikisinin orman içi ve civarı köylerde yaşamaktadır. Hâlbuki ormanlarımız bu kadar nüfusun barınmasına ve geçinmesine yeter değildir. Orman yangını tarla açma, hayvan otlatma, usulsüz kesim gibi haller, esasen ormanların içinde yaşayan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak büyüklük ve verimden uzak bulunan ormanlarımızın tahribine sebep olmaktadır. Orman içinde ve yakınındaki yerleşmelerin ormanın varlığı aleyhine sonuçlar yarattığı, orman içi ve yakınındaki köylerin kuruluş yerleri bakımından da elverişli olmadıkları, çoğunun fazla eğilimli yayla ve dağ karakterindeki yerlerde kurulmuş oldukları unutulmamalıdır.

Burada yaşayan halkın bulundukları tabii çevreden yıllık yiyeceklerini temin edemediklerini, gurbete giderek çalışmak yoluyla hayatlarını kazandıklarını söyleyen Dr. Nuray'a göre ormanlarımızın, verimli ve modern bir şekilde işletilmiş olsalar bile, artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamayacağını, buralarda yaşayan halkın demokratik usullerle başka alanlara yerleştirilmelerinin bu halkın kalkınması için gerekli bulunduğunu belirtti.

İmar ve İskân Bakanlığı Toprak İskân Genel Müdürlüğünden Muzaffer Atık'ın ele aldığı konu şu başlığı taşıyordu: «İç İskân ve Köylerin Birleştirilmeleri». Konferansçı, ilk önce yurdumuzdaki yerleşmelere etkide bulunan jeopolitik, morfolojik, petrografik, etnik, hukuki şartla-

rı gözden geçirerek toplu ve dağınık yerleşmelerin faydalı olan ve olmayan taraflarını açıklayan Atık, alınması gereken tedbirleri tatbikattan verdiği örneklerle ortaya koydu.

Yerleştirmede sosyal kaynaşma, nüfus değiş tokuşu ve çalışma imkânları gibi noktalara ayrı bir önem verilmesi konusuna dikkat edilmesi gereği ayrıca belirtildi.

Tartışmalarda, çiftçinin topraklandırılmasıyla işin bitmediği, dağıtılan toprakların verimli bir işletme haline sokulması için diğer kolaylık ve yardımların sağlanması gerektiği belirtildi. Burada, verimin artırılmasında insan faktörünün ayrı bir önem taşıdığı, bu sebeple eğitim ve araştırma faaliyetinin bir programa bağlandırılması gerektiği açıklandı. Toprakların parçalanmasının önüne geçilmesi tavsiye olundu. İç yerleşme sorunlarıyla toprak reformu tedbirlerinin bir arada ele alınması gereği tartışmalar sırasında ileri sürüldü. Toprak dağıtılan köylülere verilen kredilerin, toprağın verimli bir işletme halini almasını sağlayacak bir miktara yükseltilmesi teklif olundu.

4__ Sağlık, İçme suyu, Elektrik, Yapı ve İmar İşleri :

Sağlık Bakanlığından Dr. Sadık Baykaner, köyün sağlık sorunlarını ele aldı. Sağlık ekiplerinin muntazam aralarla köylerimize gidemedikleri, adli tababet ve belli hastalıklara karşı savaş için giden doktorlar dışında doktorun köye uğramadığı, köy ziyaretleri konusunda titiz bir program uygulanmadığı, personel ve araç yetersizliğiyle köy yollarının elverişsiz olmasının bunda büyük ölçüde rolü olduğu bilinmektedir.

Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi hakkındaki 224 sayılı kanunun bu konuda getirdiği yeni ve rasyonel tedbirleri açıklayan Dr. Baykaner'e göre 1962 den itibaren 15 yılda yurdun her tarafında uygulanması gereken bu kanunun, nüfus esasına göre köy ve bölge sağlık evleri, doktor, motorlu araç temin edilmesi için gerekli tedbirleri taşımaktadır. Şimdilik sağlık sigortasından çok bir sosyal hizmet halinde bedava muayene ve tedavi usulünü koymaktadır.

Tartışmalar sırasında bunun bir mecburî sigorta halinde geliştirilmesi imkânları üzerinde de görüşler birleşmekteydi.

Tarım Fakültesi profesörlerinden Dr. Necmettin Sönmez, köy yapıları hakkındaki konferansında tarım işletmelerinin yapı ihtiyacı ve çeşitleri hakkında açıklamalarda bulunduktan sonra, köy yapılarında işe asgari ölçülerle başlayıp zamanla büyüte bilme özelliğine uyulmasının şart

olduğunu, mahallî yapı malzemesinden geniş ölçüde faydalanılabileceğini ve tarımdaki boş duran işgücünden faydalanmanın esas olduğunu söyledi.

Profesör Sönmez, tarım yapılarıyla ilgili araştırma gereğine temas ederek bu araştırmaların çerçevesini çizdi. Sönmez'e göre ekonomik faktörlerle, daha uzun müddet, yurdumuz için en elverişli yapı malzemesi olacağı anlaşılan kerpicin ıslahı yolları aranmalıdır. Kerpicin harcına kum, kireç ve çimento karıştırılması, basınçla sıkıştırılması akla ilk gelen tedbirler arasındadır. Köyde kendi yapısını yapana teknik ve malzeme yardımı yapılmalıdır.

Tartışmalarda köylerde de prefabrikasyon ve standardizasyon imkânları üzerinde duruldu. Keza, mimarlarımızın köy mimarisi konusuna eğilmedikleri, işi sadece estetik cepheden ele aldıkları ileri sürülerek köy yapılarının bir tarım işletmesi olarak ekonomik ve sağlık görevleri de bulunduğu hatırlatıldı.

«Köy Haritaları ve İmar İşleri» konusunda bir konuşma yapan İmar ve İskân Bakanlığı müsteşar yardımcısı Muhittin Aran, büyük şehir bölgeleri içinde kalan veya çok hızlı bir nüfus artışı görülen köylerde de imarın kontrol altına alınması gerektiğini söyleyerek, bu amaçla, hava fotoğraflarından ucuz bir şekilde faydalanılabileceğine dair örnekler verdi.

Dinleyenler, bölge planlanmasının uygulandığı yerlerde buna ihtiyaç bulunacağını, zaten bakanlığın kuruluş kanununun da bunu istediğini hatırlattılar. Bütün yurda teşmil etmeden önce, bu metodun seçilecek örnek köylerde denenmesi, alınacak sonuçlara göre diğer köylere de uygulanma imkânları aranması yolundaki görüşler tasvip gördü.

İmar ve İskân Bakanlığından Celâlettin Songu'nun konferansı arazi kadastrasına aitti. Tarım bakımından kadastronun faydalarını gözden geçirdikten sonra konferansçı, diğer memleketlerde bu konudaki çalışmaların ne kadar ilerlemiş olduğu hakkında bilgiler verdi. Yurdumuzda 1925 de başlayan kadastro çalışmalarının yetersizliğini, gereken tedbirler alındığı takdirde Türkiye'de kadastro işlerinin 15 yılda tamamlanabileceğini açıkladı.

Konferanslarda köyün içme suyu meselesi de ele alındı. Bilindiği gibi bütün çabalara rağmen su davası hal yoluna konulamamıştır. İller Bankasından Dr. Enver Kurdoğlu, köyde içme suyu ve kullanma suyu ihtiyacının hesaplanmasında hayvanların da hesaba katılması gereğine işaret etikten sonra, köy içme suları hakkındaki 7478 sayılı kanunun

köy içme suyu işlerini daha sağlam esaslara bağladığını ve bunun bir devlet hizmeti mahiyetini kazandığını söyledi.

Köylerde tarım bakımından sulama ihtiyacı üzerinde de duran konferansçı sulamanın tarımsal istihsalı arttırma ve çeşitlendirme konusundaki faydalarını anlatarak bunun büyük yatırımları gerektiren bir önem taşıdığını, çiftçi birliklerinin bu konuda yararlı olabileceklerini ileri sürdü. Fakat devletin sulama konusunu bir programa bağlanması gerektiğini de ayrıca ifade etti.

İller Bankasından Turhan Onur da köylerin elektrikleştirilmesi konusundaki çalışmaları gözden geçirdikten sonra, hayvancılıkta, tarım işlerinde, eğitimde, köy evinde elektrikten faydalanma usulleri hakkında bilgiler verdi. Onur'a göre köy elektrikleştirilmesi konusunda maliyetin yüksek olması dolayısıyla büyük yatırımlara ihtiyaç vardır. Bu sebeple, enerji istihlakını arttıran tedbirler alınmaksızın köye elektrik gitmesi güçtür. Bu konuda çalışan çeşitli bakanlık ve daireler arasında koordinasyon yoktur.

5 — Köy İdaresi ve Mâliyesi:

Belediyecilik Derneğinden Muzaffer Akalın, köy hizmetlerinin daha iyi yürütülmesi için bugünkü bucak teşkilâtının yeniden düzenlenmesi gereği üzerinde durdu. Köy bütçeleri ve muhasebe usullerinin daha sağlam esaslara bağlanması gereğine işaret eden Akalın'a göre köy gelirlerinin arttırılması gerekmektedir. Köy işleri mülkiye âmirleri tarafından daha yakından ve devamlı bir şekilde öğretici ve düzenleyici bir kontrol altına alınmalıdır.

6 — Şehre Akın:

Siyasal Bilgiler Fakültesi asistanlarından Dr. Ruşen Yalçın Keleş, «Köylü Nüfus ve Şehirlere Akın» konulu konferansında, Türkiye'de şehirli ve köylü nüfusun bölgeler itibariyle dağılışı, şehirleşme durumu ve şehirleşme hareketleri hakkında rakamlarla açıklamalarda bulundu.

Şehirleşmenin büyük şehirlerin daha çok büyümesi yönünde olduğunu belirten Dr. Keleş, büyük şehirlerde aşırı nüfus fazlalığının doğurduğu çeşitli güçlükleri örneklerle açıkladı.

Nüfusun yurt içinde dengeli bir şekilde dağılışını sağlamak üzere bölge plânlanmasından faydalanılması gerektiğini ileri sürdü. Dr. Keleş'e göre, orta ve küçük şehir merkezlerinin geliştirilmesi büyük şehirlere akının şiddetini ve kötü etkilerini giderebilecektir.

7— Köy Kalkınmasının Yurt Çapında Örgütleşmesi:

Haftayı yakından takip etmek fırsatını bulanlar, köylerimizin sosyal ve kültürel meselelerinden içme suyu ve elektrik dertlerine kadar köylerimizin bugünkü durumları, hal çareleri ve imkânları hakkında yetkili bilim adamlarıyla uzmanların görüş ve tekliflerini öğrenmek şansını da ele geçirmiş oldular. Fakat hemen hemen herkesin merak ettiği bir nokta vardı. Bu toplantıda ortaya atılan ve tartışılan hal çarelerinin tatbikata kavuşması nasıl sağlanabilecekti.

Konferanslar arasında belediye bütçeleri konusu dışında, köy kalkınmasının nasıl yürütüleceği ve gerçekleştirileceği hakkında da herhangi bir konusuna da yer verilmiş değildi.

Tıpkı belediyelerimiz gibi, köy idarelerimiz ve köyün çeşitli işlerini ve hizmetlerini başarmak için gerekli malî kaynaklardan yoksun bulunmaktadır. Üstelik elemanları da bu işleri yürütecek kadar yeterli değildir.

Devletin para malzeme ve teknik yardımı olmazsa hangi köylümüzün okula ve suya diğer hizmetlere kavuşması mümkün olabilirdi. Fakat devletin bu konudaki çalışmaları derli toplu ve ahenkli bir şekilde yapılmamaktadır. Zira, köy sorunlarıyla tek bir bakanlık veya kurul değil, hemen hemen her bakanlık kendi bakanlığını ilgilendirdiği derecede sorumludur.

Bakanlıkların teker teker yaptıkları işler birbirinden habersiz çabalardan ileri gidememektedir. Tarım Bakanlığıyla Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığıyla İmar ve İskân Bakanlığının köy konusundaki çalışmalarında herhangi bir işbirliği yaptıkları pek görülmemiş değildir.

Herkes köyü kendi yönünden ele almakta, yani işin bir ucundan tutmaktadır. Oysa ki köy, her türlü sorunlarıyla bir bütün ifade etmektedir. Bu sebeple köy kalkınması bu bütünü kavrayan ve her yönünden ele alınan bir işbirliğini ve ahenkli çalışmayı gerektirmektedir.

Gerçi denilebilir ki bizdeki merkezîyetçi idare sistemi içinde idare âmirleri yoluyla böyle bir ahenkli çalışma kolayca sağlanabilir. Bunda büyük bir gerçek payı olabilir. Bizim burada bahsettiğimiz ahenkli çalışma ve koordinasyon, bütün yurt çapında ahenkli, daha doğrusu plânlı bir köy kalkınması ve çalışmasıdır.

Serpiştirme, dağınık ve birbirini tamamlamayan çalışmalarla bu davayı yürütmek mümkün değildir. Bu sebeptendir ki başta Hindistan, Gana gibi devletler olmak üzere birçok az gelişmiş Asya ve Afrika memleketinin-

de köy kalkınmasıyla ilgili çalışmaları tek elden yürütecek, daha doğrusu çeşitli bakanlık ve dairelerin giriştikleri çalışmalar arasında bir ahenk sağlayacak özel bir teşkilât, bir bakanlık kurulmuştur. (*)

Devlet Plânlama Dairesi kurulduktan sonra memleketimiz için bu amaçla özel bir bakanlık veya teşkilât kurulmasını istemek su götürür bir tekliftir. Ümit ederiz ki plânlama teşkilâtı gerek yatırımların dağılışını ve öncelik sırasını tespit, kalkınma hareketlerini koordine etme bakımlarından çeşitli bakanlıkların köy kalkınması alanındaki çalışmalarına daha verimli bir yön verecektir.

Hangi köylerin kalkındırılması gerektiği, nasıl kalkındırılacakları ve hangi bölgelere öncelik verileceği sorunu ise İmar ve İskân Bakanlığının bölge plânlanmasında teşkilâtı tarafından daha müşahhas bir hale getirilebilecektir.

Diğer taraftan, köylerin sosyal ekonomik, etnolojik, kültürel durumlarının devamlı bir araştırmaya tâbi tutulması gerekecektir. Bu da Devlet Plânlama Teşkilâtının sosyal plânlama dairesine düşer kanısındayız.

Kalkınmanın maliyetini azaltmak için kamu tesis ve hizmetlerinin bir araya getirilmesi, böylece küçük küçük köy yerleşmeleri yerine orta büyüklükteki merkezlerin geliştirilmesi, gerekirse köylerin birleştirilmesi hususları da düşünülmelidir. Merkezî idarenin ajanı olarak idare âmirlerinin de köy kalkınması konusundaki gayretleri, çevreleri içinde böyle ahenkli ve verimli bir yöne sevk etmek hususuna ayrı bir önem vermeleri gerekmektedir.

Köy kalkınmasını hemen herkes istemektedir. Asıl önemli olan bunun nasıl gerçekleşebileceği hususunda şimdiden açık bir karara varmak, varabilmektir. Memleket çapında bir kalkınma siyasetimiz olmadıkça, milli ve bölgesel plânlama yoluyla bu siyaset çerçevesi içinde çeşitli bakanlıkların çalışmaları arasında bir ahenk ve işbirliği kurulmadıkça her konuda olduğu gibi köylerimizin kalkındırılması konusunda da başarı mümkün değildir. Fakat adı bakanlık mı olacaktır, genel müdürlük mü olacaktır, yoksa sosyal plânlama dairesi mi olacaktır. İlk önce bu davanın bir sahibi bulunmalıdır.

Köy Kalkınması (Community Development) Hindistan'da köy hayatının gelişmesi ve özellikle, süratli bir tarımsal kalkınma yoluyla sağlam

(*) Hindistan'a yaptığımız bir geziden edindiğimiz bilgilere göre köy kalkınması için hazırlanan ana programın anahtarları ve bu programın nasıl uygulandığı aşağıda özet halinde verilmiştir:

bir ekonomik temelin kurulması için girişilen programın tamamlayıcı bir parçası olmaktadır. Köydeki her ailenin ayağına kadar giderek köy topluluğunun kendi gayretlerini ortaya koyabileceği şartların yaratılması, mahallî iş gücü ve kaynaklardan azamî derecede faydalanılması ve karşılıklı yardımlaşma esasının sağlanması amacı güdülmektedir.

Tarım ekonomisinin sağlamaştırılmasında asıl problem, köy seviyesindeki tarımsal çalışmaların teşkilâtlandırılmasıdır. Köy topluluğunun daha çok istihsal etmesine çalışmak amacı, pratikte, tarımsal kalkınma faaliyeti ile köy kalkınması çalışmalarını birleştirici olmaktadır. Bu sebeple, Tarım Bakanlığı, teçhizat, malzeme ve personelini köy kalkınması teşkilâtının emrine vermektedir.

Köy seviyesinde çalışan personelin ancak 1000 — 1200 köylü aileye hizmet edebileceği artık anlaşılmıştır. Bu bakımdan köye giden memur veya personelin daima aynı çevrede hizmet görerek daha verimli olmaları, fakat terfi ve kıdemlerinde bu durumun menfi rol oynamaması esas kabul edilmiştir. Yani memur, daha yukarı ve başka bir göreve tâyin edilmeksizin de terfi edebilmektedir.

Tarım Bakanlığı dışında diğer bakanlıklar da kalkınma programına gerektiği gibi para, malzeme ve personel tahsis etmektedirler.

Memleket ortalama olarak 100 köyü içine alan köy kalkınma bloklarına ayrılmıştır. Köy kalkınması programı, gittikçe daha çok bloğa, teşmil edilmektedir. 1963 yılı sonunda köy kalkınması programları bütün Hindistan köylerine kadar gitmiş olacaktır.

Her blok, mahallî köy teşkilâtı ve kooperatiflerle işbirliği yapan devlet daire ve teşekküllerinin teksifi bir çalışma gösterdikleri bir alan teşkil etmektedir.

Köy Kalkınması için kurulan özel teşkilât çeşitli bakanlıkların köy kalkınmasıyla ilgili çalışmalarını, 5 yıllık Ana Plânlara uygun bir şekilde koordine etmektedir. Mahallî mülkiye âmirleri de bu koordinasyonu mahallî seviyede sağlayarak programların daha verimli olmasına çalışmaktadırlar.

Kalkınma programına giren köylerde sadece tarımsal kalkınma tedbirleri almakla yetinilmemektedir. Köyün kültürel kalkınması, sağlık ve temizlik şartlarının düzeltilmesi, el işleri ve küçük sanatların geliştirilmesi, meskenlerin düzeltilmesi de kalkınma programının içinde kalmaktadır.

Köy kalkınmasına ayrılan para, 5 yıllık plânda tıpkı diğer sektörler için ayrılan paralar gibi, ayrı bir yer almaktadır. 3. beş yıllık plânda kamu sektöründeki yatırımlar arasında köy kalkınması ve kooperatifçilik için % 5,5 oranında bir tahsisat ayrılmıştır. Sadece köy kalkınması çalışmaları için ayrılan miktar aşağı yukarı % 4 civarındadır.

Diğer Memleketlerde Köy Kalkınması İçin Lider Yetiştirme Çalışmaları

Köy kalkınması çalışmalarında çalıştırılacak mahallî liderlerin yetiştirilmesi hususunda başta Hindistan olmak üzere birçok memleketlerde geniş bir lider yetiştirme faaliyeti gösterildiği anlaşılmaktadır. Bu ve köy kalkınmasıyla ilgili konularda Birleşmiş Milletler Teşkilâtı tarafından çeşitli yayınlar yapılmıştır. Bunlardan en önemlilerinden biri olarak aşağıdaki eseri zikredebiliriz. Daha geniş bir bibliyografya için bu esere başvurulabilir.

Study Kit on Training for Community Development, UN, Dept. of Economic and Social Affairs, New York, 1957

VALİ MUAVİNLİĞİ MÜESSESESİ

Yazan
Mehmet TARCAN
Tetkik Kurulu Müşaviri

I _GİRİŞ :

Valiler, bulundukları bölgede merkez tarafından görülen çeşitli kamu hizmetlerinin nâzımı görevini ifa etmekle ödevlidirler. Bu itibarla, vali yalnız bir bakanlığın ajanı değil, ilde devletin ve hükümetin temsilcisi, her Bakanın Mümessili ve bunların idarî ve siyasî yürütme vasıtasıdır.

Ancak; tatbikatta, valilerin kendi bölgelerindeki hizmetleri gören teşkilât ve memurlar üzerindeki yetkileri tahdit edilmiş ve netice itibarıyla o bölge ile ilgili işler üzerindeki nâzım rolünü ifa etmeleri güçleştirilmiştir. Kaldı ki, ilin normal hizmet ve vazifeleri dışında kalan teşkilâtın daha iyi işler halde olması validen beklenmektedir.

İl teşkilâtının başı ve il hizmetlerinin nâzım ve mürakibi bulunan valilerin, halk münasebetlerinin sıklaşması ve kamu hizmetlerinin gittikçe artması karşısında son yıllarda çalışamayacak bir duruma düşmüş oldukları inkâr kabul etmez bir gerçektir.

Valinin, İl İdare Şube Başkanları arasında işbirliği ve ahenk sağlamasını gerçekleştirmek, bir gözetim ve denetim uzvu olması itibarıyla mütemadiyen masası başında kırtasî muamelelerle meşgul olarak dairelerce hazırlanan yazıları imza etmekle vakit kaybetmesinin önüne geçmek, İlin Genel Yönetimini, ekonomik gelişmesini, imar ve kültürel kalkınmasını ilgilendiren önemli konularla daha yakından uğraşabilmesini temin etmek maksadıyla 5442 sayılı kanunla her ilde en az bir vali muavinliği ihdas edilmiştir.

İşte bu yazımızda vali muavinliği müessesenin uzun yıllar idarî teşkilâtımıza örnek olarak aldığımız batı devletleri ile bizdeki tarihî gelişimini imkân nispetinde inceleyerek, bu müessesenin halen ne dereceye kadar fayda sağlayabildiğini, buna sebep olan amiller ile ıslahî çarelerini belirtmeye çalışacağız.

II — AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ :

Müstemleke devrinin başlangıcında valilik müessesesini görüyoruz. State'lerin ilk valileri pek az yetkiye malik olup İdarî, teşriî ve adlî selâhiyetleri pek dar ve sınırlı idi. Görevleri daha çok resmî merasimlerde bulunmak ve gerektiğinde nutuk vermektir.

19. asırda valilik müessesesi teşri heyetten ayrı bağımsız bir varlık haline gelmiştir. Bu müddet esnasında valiliğe seçilen üstün kabiliyetli insanlar bu durumun gelişmesinde rol oynamışlardır.

İlk Anayasa gereğince iki eyalet valisi doğrudan doğruya halk ve diğerleri teşriî meclis tarafından seçilirlerdi. 1917 yılından itibaren valilik müessesesinde bir gelişme görülmüştür. Bu müessesese geniş itibar kazanmış ve şerefli bir görev haline gelmiştir. Valiler yaratıcı ve yapıcı programlarının state menfaati için uygulanmasında sonsuz gayret ve metanet göstermek suretiyle geniş seçmen kitlesine layık olmaya çalışmışlardır.

Valilik süresi, bugün, 25 state'da 4 yıl, 23 ünde 2 ve 2 state'de 3 yıldır. Amerika Birleşik Devletlerinde valiler, yönetimi ile görevli bulundukları state'lerin devlet başkanlarıdır.

Birçok state'lerde vali muavinliği müessesesi mevcuttur. Valiliğin çeşitli sebeplerle inhilâli veya valinin görevini ifaya mani sebeplerin bulunması gibi haller de muavin bu görevi tam yetki ile yürütür. Birkaç state'de vali muavini mevcut değildir. İnhilâl vukuunda bu görevi state senato üyesi veya teşriî meclisin tensip ve tevkil edeceği kimse veya meclis sözcüsü ifa eder.¹

Bizim idarî rejim ve teşkilâtımız ile A.B.D. idarî rejimi arasında bir benzerlik bulunmamakla beraber, A.B.D. de bile vali muavinliği müessesesinin duyulan çeşitli ihtiyaç ve zaruretler sebebiyle ihdas edildiğini bu kısa izahatımızla belirtmek istedik.

III — ROMANYA :

Romanya'nın 1938 tarihli mülkî ve mahalli idareler kanununda vali muavinliğine tayin ve terfi ile ilgili sarıh bir hüküm mevcut değildir. Diğer teşkilât kanunlarında tamamlandığı sanılmaktadır. İdarî meratip sil-

¹ Turgut Göle «A.B.D. de valinin vazife ve salahiyetleri» 200 sayılı İdare Dergisi sahife 42.

silesine dahil memurlar sayılırken vali muavininden bahsedilmemiştir. Buna mukabil bu memurların tayin şartlarını belirten 3. kısmın 128. maddesinde:

Valiler aşağıdaki şartları haiz bulunan kaymakamlar arasından ve terfi yolu ile tayin olunurlar.

a) Üniversiteden veya idare mesleğine hazırlama yuvasından diploma almış olmak,

b) 6 yıl müddetle kaymakamlık veya vali muavinliğinde başarı göstermiş olmak,

c) İcrası tarzı ve şartları tüzükle belli edilecek müsabaka imtihanında muvaffak olmuş bulunmak» hükmünü koymuştur. Bu duruma göre, Romanya’da vali muavinliği valilik için bir basamak kabul edilmiştir. Bu alanda yükselmelerini sağlamak için İdarî İlimler Enstitüsü ve bu enstitüye bağlı idare teknik ve mesleğine hazırlama yuvalarında yetişmeleri için İçişleri Bakanlığınca her türlü kolaylık gösterilmektedir. Zaten, Bakanlıkça açılan valilik müsabaka imtihanında kazananların bir tablosu düzenlenmekte ve tayinlerde bu tablodaki sıraya 2 yıl müddetle riayet edilmekte olduğundan idare âmirlerinin meslekî faaliyet ve gelecekleri teminat altına alınmış bulunmaktadır.²

Sonradan çıkarılan kanun ve kararnamelerle vali muavinine, vali adına, İl muhtar idareleri üzerinde evvelce tanınmış bulunan teftiş ve murakabe yetkisi genişletilmiştir.

IV __ İSPANYA :

Uzun yıllar Fransız İdarî rejimi etkisi altında kalan İspanya, bilhassa Franko rejiminden sonra önemli idarî reformlara sahne olmuştur.

İspanya mülkî taksimat yönünden 50 il ve 9214 belediyeye bölünmüştür.

İllerde sivil valiler hükümeti temsil etmektedir. Bunların yetkileri son zamanlarda bilhassa mahallî idareler üzerinde oldukça genişletilmiş ve vesayet müessesesi takviye edilmiştir.

İllerde görevleri kanun ve kararnamelerle tespit edilmiş bulunan vali muavinleri vardır. Önemli illerde, iki ve daha fazla vali muavini bulun-

² Vecihi Tönük Romanya’nın 1938 tarihli Mülkî ve Mahallî İdareler Kanunu 217 sayılı İdare Dergisi sayfa 155.

maktadır. Başkent ve diğer büyük illerin kıdemli vali muavinleri valiliğe namzet sayılmaktadır. Valinin gayubetinde en kıdemlisi tabii vekili olarak gerekli yönetimi yapmaktadır.

V — BELÇİKA:

Belçika mülkî taksimat itibariyle Provens ve komünlere bölünmüştür. Ayrıca Arondisman ve Kanton teşkilâtı mevcut ise de, bunlar kamu tüzel kişiliğini haiz değildir.³

Provenslerde hükümetin mümessili olarak bulunan vali, görevini ifada nisbî bir muhtariyete sahiptir. Vali, provensin genel idaresinden ve bilhassa provens daimî encümenine ait iş ve işlemlerin yönetiminden görevli ve sorumludur. Vali, bu encümenin kanunî başkanıdır.

Vali, kral tarafından tayin ve azlolunur. Provens meclisini kral adına açar ve kapar. Provens meclisi müzakerelerinde bizzat bulunabileceği gibi, adına bir vekil de gönderebilir.

2 Şubat 1959 günlü kraliyet kararnamesine göre: Vali İçişleri Bakanının izni olmadan 2 günden fazla provensten ayrılamaz.

15 günden fazla süre ile ilden ayrılması kralın iznine bağlıdır. Valinin 15 günden fazla sürecek olan kayubetinde kral provens işlerini tedvir etmek üzere bir vekil tayin eder.

15 günü geçmeyen gayubeti sırasında vali bizzat kendi vekilini tayin ederek keyfiyetten derhal İçişleri Bakanlığına bilgi verir. Valinin görevi sırasında ölümü halinde kral provens işlerini geçici bir süre için vekâleten ifa edecek bir zat tayin eder.⁴

Provens idaresine ait büroların idare ve disiplini görevi valiyi temsil eden Greffier tarafından yürütülür. Greffier'e (İl yazı ve evrak işleri Müdürü) diyebiliriz.

30.4.1836 tarihli provens kanununun (Loi provinciale) 4. maddesinin 2. fıkrasına göre Greffier'ler kral tarafından 6 yıl müddetle tayin edilirler. Greffier, provens daimî encümeni tarafından düzenlenen üçlü aday listesinde yazılı şahıslar içinden kral tarafından seçilir.

2 Şubat 1959 günlü kraliyet kararnamesinde, her ne şekilde olursa olsun valinin geçici bir süre ile görevinden ayrılması halinde vekâlet ede-

³ Hayri Orhun Belçika İl İdaresi 182 sayılı İdare Dergisi sahife 38.

⁴ Hayri Orhun Belçika'da provens ve komün idareleri sahife 66.

cek kişinin ancak bir daimî encümen üyesi (Depute permanent dela province), provens Greffier'si veya ilçe kaymakamı (Commissaire d'arrondissement) olabileceğini açıklamıştır. ⁵Bu gibi hallerde verilecek vekâlet ücretinin miktarını 15 Haziran 1960 günü kraliyet kararnamesi tespit etmiştir.

Provens kanununun 119. maddesine göre, Greffier provens meclisi ve daimî encümenin toplantılarında hazır bulunur. Greffier meclis ve encümen tutanaklarını düzenler, kararları yazar, tutulması gereken kayıt defterlerini tanzim eder. Bütün kararları başkanla birlikte imza eder. Provens idaresinin resmî mühürü Greffier nezdinde bulunur.

Greffier valinin emri altındaki büroların işlerini tedvir ve evrak mahzenlerini muhafaza eder. Provens evrak işleri ve mahzenlerin muhafazası işini maiyetindeki büro personeli ile birlikte yürütür. Greffier bu yönden (İl arşiv müdürlüğü) görevini ifa ediyor demektir.

Provens Greffier'sinin işten meni veya görevini ifaya mani durumların bulunması halinde daimî encümen, üyelerinden birisini bu işi ifaya memur edebileceği gibi, vali tarafından daimî encümenin uygun mütalâası alınmak şartıyla, provens idaresi memurlarından birisi de bu göreve vekâleten tâyin edilebilir.

Provens Greffier'sinin aylığı ve terfi süresi kanunen tesbit edilmiştir. Bir kraliyet kararnamesi, diğer devlet memurları gibi Greffier'lerin mesken ve aile tazminatından faydalanmalarını kabul etmiştir. Greffier provens merkezinde oturmaya mecburdur. İkametgâhını bunun dışına nakledemez.

Greffier valinin başlıca mesai arkadaşıdır. Bu yönden, vali, görevinin başında bulunduğu zaman ona yardımcılık vazifesini ifa ettiği gibi gaybubeti halinde de genel olarak valiye vekâlet etmekte, kanun ve kararnamelerle tesbit edilen işleri tam bir yetki ile yürütmektedir.

VI — FRANSA:

A — Giriş:

Vali, il dahilinde merkezi idarenin sıkı şekilde otoritesine tâbi, belli başlı icra vasıtasıdır. Uzun zaman hükümet karşısında tam bir tasarruf yetkisinden yoksun kalmıştır. Sonradan yayınlanan tüzük ve kararname-

⁵ Rene Vanhesendonck Code Administratif 1961 Page 35.

lerle diğer devlet memurlarının faydalandığı teminattan istifade ettirilmek suretiyle hükümetin keyfi istemleri sınırlandırılmıştır.

Görevini ifa sırasında valinin yardımcıları (Auxiliaires du prefet):

- a) İl genel sekreteri (Secrétaire General de Prefecture)
- b) Valilik kabinesi (Cabinet de prefecture)
- c) Yetki alanı il sınırı ile çevrilmiş bulunan idarî mahkeme (Tribunal Administratif) den ibarettir. ⁶

Biz bunlardan, idare teşkilâtımızda vali muavinine karşılık teşkil edebilecek olan genel sekreterliğin tarihi gelişimini inceleyeceğiz.

B — TARİHİ GELİŞİMİ :

Kurucu meclis idaresi zamanında yayınlanan 22 Aralık 1789 günlü kararname, her il (Departement) merkezinde bir yüksek idare meclisi (Assemblée Administrative Supérieure) ve bu meclis üyeleri tarafından seçilen bir genel sekreterlik müessesesini tesis etmiştir. Buna İl İdaresi Genel Sekreteri (Secrétaire General de Administration de departement) adı verilmiştir.

Kraliyet ülkesi 83 ile, iller sancaklara (District), sancaklar kanton ve bunlar da komünlere bölünmüştür. Kanton seçim dairesi, komün ise hem idari ve hem de seçim dairesi olarak teşkil edilmiştir.

İdare etme yetkisi, kral tarafından tayin edilen (Intendant) memurlara değil, halk tarafından seçilen delegelere bırakılmıştır. Eski merkeziyet rejiminin yerini ademi merkeziyet idaresi almıştır.

Her İl ve sancağın, bir genel meclisi ve daimî encümeni, ayrıca daimî icra bürosu vardı.

Fransa, 31 Aralık 1792 de 85 il, 546 sancağa; 31 Aralık 1793 de ise 86 il ve 542 sancağa bölünmüştür.

İl idaresi teşkilâtı iki kısma ayrılmıştır.

- a) 36 üyesi bulunan İl Meclisi (Le conseil de departement)
- b) İl İdare Kurulu (Directoire de departement)

⁶ Encyclopedie Dalloz Droite Administratif Page 608.

22 Aralık 1789 günlü kararname, il ve sancak idare âmirlerine BAŞKAN denileceğini ve genel sekreterin 36 üye tarafından ve kendileri dışından çoğunluk usulüne göre seçileceğini belirtmiştir.

Genel Sekreter olmak isteyen kişi, directoire'a bir mektupla müracaat etmek suretiyle adaylığını koyabilecektir. İl ve sancak meclisi üyeleri, din adamları, yargıçlar, askerler, milletvekilleri Genel Sekreter seçildiklerinde iki görevden birisini tercih etmek zorundadırlar.

Genel Sekreterin hizmet süresi (Mandat) iki yıldır.

C — GÖREVLERİ:

1 — Genel Meclisin toplantılarında hazır bulunur. Tutanakları kaleme alır, kayıtların düzgün tutulmasını sağlar, verilen kararları başkan ile birlikte imza eder. Bir karar ve evrakın muteber olması için başkan ve sekreterin imzasının bulunması zaruridir. Directoire ile bürolar arasında aracılık rolünü yapar.

2 — Büro personelinin âmiridir. İl İdaresi teşkilâtının yazı işlerini yürütmekle görevlidir. Bu işleri düzenle idare ve yürütmesi için belli bir otoriteye sahip bulunması zaruri olduğundan büro şeflerinin de başı sayılmıştır. Ödemelerde ita âmiri olduğu gibi, tahsilât işlerini takip ve giderleri kontrol ile de görevlidir.

3 — Genel Sekreter ARŞİVİST'tir. Meclis ve encümençe alınan kararları, düzenlenen tutanakları, bürolardan çıkan bütün evrakı muhafaza eder. Dilekçe ve toplu müracaatlara ait yazıların kaydını ve gerekli işlemlerin yürütülmesini sağlar. Başkan ve dairelerce istenilen yazı ve belgeleri arşivden buldurur ve örnek istenilmesi halinde suretini tastık eder.

4 — Genel Sekreter ilk günden itibaren daire müdürü (Questeur) olmuştur. Görevinin bu yönünden ötürü idarenin kahyası (Fastotum) da diyebiliriz. Dairelerin mefruşat, kırtasiye, ısıtma vs. gibi çeşitli ihtiyaçlarını tespit ve gidermekle görevlidir.

21 Fructidor kanunu ile genel sekreterlik unvanı (Secrétaire en chef) olarak değiştirilmiştir.

İl Genel Sekreteri, 28 Pluviose Yıl VIII. kanununun yürürlüğe girmesinden itibaren resmî bir karakter kazanmıştır.⁷

Genel Sekreterin iki niteliği vardır:

⁷ Leon Auroc (Droit Administratif) Tom. I Page 95.

- 1 — İcra kuvveti tarafından tâyin edilen bir memurdur.
- 2 — Valinin muavini'dir.⁸

Roederer raporunda:

«Intendant asla valinin vekili olamaz. Valinin ölümü halinde hükümet yerine bir şahsı vali tayin edecektir. Valinin hasta olması halinde Genel Sekreter valiye vekâlet edecektir. Gaybubeti halinde ise Genel Sekreter Vali ile görüşerek talimat alacak ve müstacel hallerde ise tabîi vekili olarak durumun gerektirdiği tedbirleri ittihaz edecektir. Bu gibi hallerde valiyi temsil yetkisini haizdir.» demektedir.

XVIII. Lois, 9 Nisan 1817 günlü emirnamesinde «Hükümetin en önemli isteklerinden birisinin de devlet giderlerinde tasarrufu sağlamak olduğunu ve bu yönün halkın isteklerinden ilkinin teşkil ettiğini» beyanla Seine Genel Sekreterliği hariç diğer illerdeki Genel Sekreterlikleri kaldırmıştır.

Aynı Kral, İçişleri Bakanı tarafından sunulan raporu inceledikten sonra 1 Mayıs 1820 de kaldırılan Genel Sekreterlikleri yeniden ihdas etmiştir. Bu raporda «Genel Sekreterliklerin kaldırılmasının pek çok haklı şikâyetlere sebep olduğu, yeniden ihdasının ahali tarafından devamlı istenildiği, bunun yarattığı boşluğun daha başlangıçtan itibaren hissedilmiş olduğu» belirtilmektedir.

Genel Sekreterlikler, 1 Mayıs 1832 günlü emirname ile,6 ilinki hariç olmak üzere, tekrar kaldırıldı. 15 Aralık 1848 de, 1842 yılında teşkil edilen Toulouse Genel Sekreterliği de dâhil olmak üzere mevcut 7 Genel Sekreterlik, Boulatignier'in konuyu hararetle müdafaa eden raporuna rağmen lağvedildi. Bu raporda «İtiraf edeyim ki, valinin yanında bir İl Genel Sekreterliği ihdası bana uğurlu bir müessese olarak görülmektedir. Bu memurun görevi, yalnız evrak ve cetvelleri korumak, yazı işlerini yürütmek, resmî evrakı imza ve sevk etmek değildir. Valinin şahsı ile de ilgili olarak her ilde böyle bir memurun bulunması idarî geleneğin devamı ve mahallin üstün menfaattarının korunması için zaruri görülmektedir.» denilmektedir.

Bu emirnamenin meydana getirdiği durum kısa sürdü. 19 Haziran 1851 günlü kanun, Rhone departmanında biri idarî ve diğeri inzibafî olmak üzere iki genel sekreterlik ihdas etti. Sonradan muhtelif kararnamelerle 26 ilde ve 21 Haziran 1865 günlü kanunla da geri kalan 61 ilde genel sekreterlik teşkil edildi.

⁸ Pierre Henri Rix Secrétaire general de prefecture Page — III

Poincare, 3 Ağustos 1926 günü Fransız Millet Meclisinden aldığı geniş yetkiye dayanarak zahiren bütçe açığını azaltmak gerçekte idarî alanda radikal reform yapmak maksadıyla 110 kaymakamlık ve 70 Genel Sekreterliği kaldırdı.

Tasarruf fikri idarî reform için bir bahane idi. Bu reform, müesseselerin bünye ve işleyişinde radikal ve geniş çapta bir değişikliği amaç edinmiş görünüyordu. İdare teşkilâtında yararlılığını, verimliliğini, nüfuz ve müessiriyetini kaybeden unsurlardan kurtulmak istenilmiştir. Fazla personelden kurtulmak için zamanından önce emekliye ayırma yetkisi kullanılacaktır. Bu tedbir, giderlerde azalmanın gerçekleşmesini sağlayacak ve idareyi dinçleştirecekti. Mevcut kanun, yaşları 50 veya 45, hizmet süreleri 20 veya 15 yıl olan personeli emekliye sevk etme imkânını vermekte idi. Bu yetki tam manasıyla kullanılmadı. Kadrosu kaldırılan Genel Sekreterlerden bir kısmı bazı illerde vali yardımcısı (Adjoint au préfet) olarak kullanıldı. 21 Nisan 1929 günlü kanunla kaldırılan genel sekreterlikler yeniden ihdas edildi.

D — GENEL SEKRETERLİĞİN SINIFLANDIRILMASI

21 Ağustos 1929 günlü kararname, Genel Sekreterlikleri 3 sınıfa böldü. 3. Sınıf Genel Sekreterlik veya Kaymakamlığa, tayin edilebilmek için :

- Fransız vatandaşı olmak,
- 25 yaşını doldurmuş bulunmak,
- Medenî ve siyasi haklardan mahrum olmamak,
- Mecburî askerlik hizmetini yapmış olmak,
- Mahkûmiyeti bulunmamak,
- İçişleri Bakanlığınca açılacak müsabaka imtihanına girebilmek için gerekli fakülte diploması, doktora veya ihtisas sınavı belgesini haiz bulunmak,
- Açılacak müsabaka imtihanını kazanmış olmak,
- Hiç bir hastalığa ve bilhassa vereme musap olmadığını gösterir yetkili sağlık kurulu raporunu haiz olmak,
- En az iki buçuk yıl valilik kabinesi şefinin görevlerini fiilen ve başarı ile yapmış olmak,

gibi şartlar aranmaktadır. Sonradan yayınlanan kanun ve kararnameler ile bu şartların bir kısmı ağırlaştırılmıştır.

E — GENEL SEKRETERİN GÖREV VE YETKİLERİNİN GENEL ÇERÇEVESİ:

Genel Sekreterin görev ve yetkilerini tarihî gelişimi ve halihazır durumu tespit olunmak suretiyle şu suretle sıralamak mümkündür:

1 — Bürolardan çıkan evrakı muhafaza ve imzası tamamlanan evrakı sevkedir. Bu yönden il evrak mahzeninin tedvir ve korunması ile görevli bir arşivisttir. İzni olmadan mahzenden tek evrak çıkarılamaz ve inceleme için başka bir daireye verilemez.

2 — İçişleri Bakanlığının 21 Eylül 1815 günlü sirkülerine göre bir evrakın resmîyet ve mevsukiyet kazanması için şevki anında Genel Sekreter tarafından imza edilmesi lâzımdır. İmza ya pulun üstüne atılmalı veya imza üzerine resmi mühür basılmalıdır.

3 — 10 Aralık 1874 günlü kanuna göre, Genel Meclis tutanak ve kararlarının Genel Sekreter tarafından imza edilmesi şarttır. Meclisçe müzakere ve kabul edilen bir konuyla ilgili kararın hemen Genel Sekretere teslim edilmesi lâzımdır.⁹

4 — 10 Ağustos 1820 günlü emirnamede, merkez ilçenin yönetimi ile görevlendirilmiştir. 2 Temmuz 1853 günlü kararname ile merkez ilçe kaymakamlığı görevini ifaya memur edilmiştir. İmparatorun 29 Aralık 1854 günlü karnamesi ile merkez ilçe kaymakamlığı genel sekreterin üstünden alınmış ve hiç bir büro masrafını artırmamak şartıyla valinin uhdesine bırakılmıştır. Bu durum karşısında, genel sekreter, merkez ilçe ve belediye ile vali arasında vesayet vazifesini ifa etmektedir.¹⁰

5 — Genel Sekreter, ilde hükümet komiserliği görevini yapar. İhtilaflı işlerde konuyu inceleyerek gerekli istem ve isteklerini bildirir.

6 — İl bürolarının yönetimi ile görevlidir. İlin önemine göre büroların adedi 2 ilâ 6 ya yükselmekte, her büronun emrinde yeter miktarda şef, şef yardımcısı, memur, kâtip, steno daktilo, odacı ve tebligatçı bulunmaktadır.

7 — İl müsabaka kurulunun (Jury des concours) başkanıdır.

8 — Tâyin ve terfi kararlar Genel Sekreterin yazılı teklifi üzerine alınır. Bu kararların yürütülmesini sağlamakla görevlidir.

⁹ Rerfe Foignet Droit Administratif Page 98.

¹⁰ P.H. Rix a.g.e. Page 255.

9 — 1 Nisan 1920 günlü kanuna göre, il inzibat meclisinin (Conseil de discipline) başkanlığını yapmaktadır.

10 — 20 Nisan 1874 günlü bakanlar kurulu kararı gereğince Genel Meclis toplantılarında valiye refakat etmek hakkını haizdir. Genel Meclisin çalışmalarına katılmak yetkisi vardır. Vali, Genel Sekreteri yerine vekil olarak bırakabilir.

11 — Vali veya Genel Sekreter il daimî encümeninin toplantı ve çalışmalarında da hazır bulunabilir.

12 — Eğer valilik ölüm, tayin vs. sebeplerle münhal hale gelirse Genel Sekreter vekâlet eder.

13 — Geçici gaybubetlerde vali ile temas ederek direktif alır. Bunu sağlayamaz ise, tabii vekili olarak durumun gerektirdiği tedbirleri ittihaz eder. Bu vekâlet; yazılı veya sözlü, genel veya özel, devamlı veya geçici süre için verilebilir. Vekâlet bir (İntuitu Personnae) olduğu için vekâlet veren veya verilen değıştikçe yenilenmesi gerekmektedir.

14 — Genel Sekreter, kaymakam kadrosuna dahildir. Bu yönden onlara tanınan bazı haklardan istifade etmektedir.

15 — Vali tarafından, il idaresinin bir kısmını tedvire memur edilebilir.

16 — Genel Sekreter, bazı hallerde vali tarafından kendisine müsaade edilen imza yetkisini (La delegation de signature) başkasına devredemez.¹¹

Bununla beraber 2. Dünya Savaşından sonra yetkilerinin bazılarında azalma ve bir kısmında zaman zaman kararnamelerle genişleme görölmüştür. Bazı önemli illerde 2 Genel Sekreter vardır. Bu gibi hallerde en kıdemlisi valiye vekâlet etmektedir.¹²

VII — BİZDE İDARE TEŞKİLÂTININ TARİHİ GELİŞİMİ:

A. Osmanlı Devletinin Kuruluşundan Tanzimat'a Kadar:

Bugünkü illerin teşkilât ve idaresinin temeli 1864 tarihli (Vilâyet nizamnamesi) ile atılmış bulunmaktadır. Bundan önce Osmanlı ülkesi eyalet usulüne göre idare olunmakta idi. Murat Hüdavendigâr zamanın-

¹¹ Guerrini Origines et pouvoirs du secretaire General de prefecture

¹² Louis Trotabas Droit public et administratif page 82.

dan beri uygulanmakta olan idarî usul ve teşkilâta göre, Osmanlı İmparatorluğunda Sancak teşkilâtı Mülkiye teşkilâtına esas ittihaz olunmuştur. Bir kaç sancağın birleşmesinden hâsıl olan İdarî ülkeye eyalet denilmiştir. Eyaletlerin başına itibaren ve iktidar sahibi, kıymetli beylerbeyi veya vezirlerden biri tayin olunurdu.

Sonradan Rumeli ve Anadolu Beylerbeyi teşkilâtı kurulmuş ve yeni teşkil edilen eyaletlere şehzadelerden birinin gönderilmesi usulü yerleşmiştir. Birinci Viyana kuşatmasından sonra, Rumeli 11, Anadolu 11, Arabistan 10, Afrika 7 eyalete taksim olunmuş ve Kırım Hanlığı, Erdel Beyliği ve Gürcistan prensliği mümtaz eyalet sayılmıştır.

Beylerbeyiler yönetimi ile görevli oldukları eyaletlerin askerî kuvvetlerine kumanda ettikleri gibi (Paşa Sancağı) denilen beylerbeylik merkez livasını da doğrudan doğruya idare ederlerdi.¹³

Kanunî Sultan Süleyman zamanında imparatorluğun 34 eyalet ve 377 livadan ibaret bulunduğuna anlaşılmaktadır.

Beylerbeyleri yönetimleri altında bulunan eyaletlerde (Saltanat vekili) idiler. Sadrazamın bütün yurt üzerindeki nüfuz ve amiri yet hakkı ne ise her beylerbeyinin kendi eyaletindeki durumu da aynen böyle idi.

Beylerbeyleri bütün yazışmaları sadrazamla yaparlar, sorulacak şeyleri ondan sorar maruzatlarını ona bildirirlerdi. Yalnız vüzeradan olan valiler, sadrazam vasıtasıyla padişaha telhis göndermek yetkisini haizdirler. Cürüm ve bahatı olmadan hiçbir beylerbeyi azlolunamazdı. Gerek valiler ve gerek sancak beylerinin tayininde son derece dikkat ve itina gösterilir, bu hususta hizmetin icap ettirdiği şartlar titizlikle aranır, buna karşılık 20-30 sene mansıplarında kalırlardı. Sağladıkları paraları eyaletin imar ve bayındırlığına sarf ederlerdi. Birçok beylerbeyleri eyaletlerinde han, hamam, medrese, cami, bedesten ve köprü gibi, bir kısmı zamanımıza kadar devam eden, eserler bırakmışlardır.

Tarihlerimizde tevakkuf ve ricat devri diye ikiye ayrılan (Gerileme Devri) inde (1579 -1792) imparatorluğun mülkî idaresinde de bir gerileme ve bozulma başlamıştır. Bu durum karşısında zaman zaman ıslahat tedbirleri alınmışsa da, devlet idaresinin her alanında asıl ıslahat faaliyetine III. Selim zamanında tevessül olunmuştur. Askerî ıslahatla birlikte mülkî teşkilât ve idarenin düzeltilmesi de zarurî görülmekteydi. Memleketin askerî ve mülkî teşkilâtı ile ilgili çeşitli konularda yapılması gereken ıslahat hakkında birer layiha kaleme almaları devrin bilgin ve

¹³ Dr. Halim Tevfik Alyot Türkiye’de Zabıta sayfa 34.

Aydınlarından istenilmişti. Hemen aşağı yukarı bütün layihacılar şu fikir etrafında toplanmıştı: AVRUPALILAŞMAK ¹⁴. Bu meşhur adamlar tam bir samimiyet ve ciddiyetle yüzlerini batıya çevirmişlerdi.

Askerî ıslahat dışında, mülkî teşkilâtta da bir kısım ıslahat hareketlerine başlandı. Bu konuda en çok şikâyet edilen ve üzerinde durulması icap eden mesele adil bir idare tesisi suretiyle halkın zulümden kurtarılması, tebaanın emniyet ve huzura kavuşması, yurdun imar ve gelişmesine önem verilmesiydi.

IV. Mustafa'nın 14 ay süren saltanatı mülkî idarede anarşiyi son haddine vardırdı. Devleti idare edenler ne yapacaklarını, hangi yola gideceklerini, kime kul olacaklarını bilemez hale geldiler. İşte böyle bir devirde tahta çıkan II. Mahmut memleketin askerî ve mülkî idaresinde kendinden önceki padişahlara nasip olmayan çok önemli ıslahat adımları attı. ¹⁵

Vali ve mutasarrıflardan görevinin ehli olmayanları azletti. Bunların tayinlerinde görülen çeşitli kötülükleri her türlü iltimas ve adam kayırmayı önledi. İşte, idarî reformun bu ilk adımını gerçekleştirdikten sonra mütegalibenin tedibi, halkın bunların zulüm ve işkencesinden kurtarılması için vali ve mutasarrıflara tam yetki tanıdı. Halka zulüm edenlerin vezaretini kaldırdı, mallarını müsadere ettirdi ve kendilerini sürdürdü.

Mülkî idarededeki ıslahat işinde her şeyden önce eyaletlerin durumunun düzeltilmesi gerekiyordu. Halktan türlü ad ve bahanelerle para toplamakta olan valiler Babıâliye tâbi birer ücretli memur statüsüne sokuldu. Sancakların birkaçı birleştirilmek suretiyle oraların askerî mülkî ve malî iş ve işlemleri bir (müşir) in idaresine verildi. Anadolu bu yönden bazı müşirliklere bölündü. Valiliğe tayin olunacak kimselerin mülkî ve malî idaredede bilgili olması ve mevki icabı maiyetinde nizamiye askerî de bulunacağından askerî niza mat ve harp fenlerine nüfuz sahibi olanlardan seçilmesi esası kabul olundu.

B — Tanzimat Devri :

II. Mahmut zamanında mülkî idarede girişilen ıslahat tedbirlerinin o güne önemi inkâr edilemez ise de yurdun gerçek ihtiyaçlarını karşılayacak bir halde değildi. Müşirliklerin ihdası suretiyle uygulanan sınırlı merkeziyet usulünden umulan faydalı sonuçlar elde edilemedi.

¹⁴ Cevdet Tarihi Cilt 5 sahife 25-70

¹⁵ Talât Mümtaz Yaman Osmanlı imparatorluğu Mülkî idaresinde
Avrupalılaşmak Sahife 60.

Bizzat Reşit Paşa tarafından Gülhane meydanında 3 Kasım 1839 günü okunan Gülhane Hattının mülkî idareyi ilgilendiren kısımlarının en önemlilerinden biri eyaletlerdeki ademi merkezîyet usulünü devam ettirmekte olan «iltizam usulü» idi. İltizam usulü kaldırılarak yerine vergi sistemi konuldu. Bu fermada vatandaşın can, mal, ırz ve namusunun teminat altına alındığı açıklanmakta idi. 1846 yılında ilk defa yayınlanmış bulunan devlet salnamesine göre imparatorlukta 39 eyalet ve bunlara bağlı 76 liva mevcuttu.

1852 yılında memleket eyaletlere, eyaletler sancaklara, sancaklar da kazalara taksim olunmuştu. Doğrudan doğruya merkezle yazışmada bulunan müstakil sancakların idareleri (Mutasarrıf) lara, doğrudan eyalete bağlı sancakların idaresi (Kaymakam) lara, kazaların idareleri de (Müdür) lere tevdi olunmuştu.

18 Şubat 1856 günü Babıâlide seçkin devlet ricali önünde okunan (Islahat Fermanı) nın yayınlanması başkent ve illerde büyük tepki yarattı. Osmanlı devletinin önemli bir ıslahata giriştiği içte ve dışta, kabul ediliyordu. Tanzimat'tan önceki devrede olduğu gibi bu defa da idarenin ıslahı esasları Fransa' dan alındı.

C — 1858 TARİHLİ TALİMAT:

(Vülâti İzam ve mutasarrıfını kiram ile kaymakamların ve müdürlerin vezaifini şâmil talimat) adını taşıyan 13 Sefer 1275 (1858) günlü nizamı mahsus ile ülke eyalet, liva, kaza ve kariye adı ile dört mülkî bölüme ayrılmıştır. Bu talimatta her bölümün başında bulunan vali, mutasarrıf, kaymakam ve müdürlerin görev ve yetkileri belirtilmiştir. Valilere eyaletlerde hükümetin tam bir mümessili olma sıfat ve yetkisi verilmiştir.

D _ 1867 (1284) TARİHLİ VİLÂYET NİZAMNAMESİ:

Bütûn vilâyetlerde uygulanmak üzere yayınlanan 1867 tarihli vilâyet nizamnamesi ufak değişiklikleri kapsayan (Tuna Vilâyeti Nizamnamesi) nin aynı olup bu günkü idari teşkilâtımıza esas ve temel teşkil etmiştir. Bu nizamnameye göre ülke, vilâyet, liva, kaza ve kariyerlerden ibaret olmak üzere dört kademeye bölünmüştür.

Bu nizamname ile vilâyetlerde (mektupçuluk), livalarda (Tahrirat Müdürlüğü), kazalarda (Tahrirat katipliği) ihdas edilmiştir.

Bu nizamnamenin 9. maddesi mektupçunun görevlerini (vilâyetin umuru umumiye tahririyesi vilâyet mektupçusu unvanı ile tarafı devletten mansup bir memura muhavvel olup ve maliyetinde bir tahrirat kalemi bulunup dairenin kaffeî mükâtebatı resmîyesi ve evrak ve kuyudunun muhafazası bu vasıta ile icra olunacak ve vilâyette bir matbaa olup mektupçuluğun ziri idaresinde bulunacaktır) şeklinde tespit etmiştir.

Bu nizamnamenin tatbiki neticesi memleket üç mümtaz eyalet, 24 vilâyet ve 111 sancağa bölünmüştür.

VIII — VALİ MUAVİNLİĞİ MÜESSESESİNİN İHDASI:

A — 1864 tarihli nizamnameden 6 sene sonra 1870 (9 Ocak 1286) tarihli (idareî umumiyeî vilâyet nizamnamesi) yayınlanmıştır. Bu nizamname nahiyei de idarî bir kademe haline koymak suretiyle idarî taksimatı 5'e çıkarmıştır. Bu suretle ülke vilâyetlere, vilâyetler livalara, livalar kazalara, kazalar nevahe ve nahiyeler köylere bölünmüştür.

Mülkiye âmirlerinin görev ve yetkileri daha geniş şekilde belirtilmiştir. Valilere yükletilen geniş görev ve sorumluluklara karşılık önemli vilâyetlerde (Vali muavinlikleri) ihdası suretiyle valilere yardımcıları verildiği görülmektedir. ¹⁶Bu suretle idare teşkilâtımızda vali muavinliği müessesesi ilk defa yer almış bulunmaktadır. Bu nizamnamede de merkez mutasarrıflığı ve merkez kaymakamlığı yer almamış, merkez idare meclisi de kaldırılmıştır.

Nizamnamenin 1 ve 4. maddelerinde (Vilâyetin idareî umumiyesinin reisi ve mercîi valî vilâyettir. Valinin gıyabında vali muavini ve vali muavini mevcut değilse memurini merkeziyeî vilâyetten valinin münasip göreceği zat vilâyete vekâlet eder.) hükmü yer almıştır. 17. maddesinde vali muavininin görevlerini «Vilâyetin hükümeti icraiyeî umumiyesine muavenet etmek vazaifi vali muavinine aittir. İşbu vazaif valinin faslı evvelde münderic vazaifinden tayin ve irae edeceği her nev'î hususata muavenet etmek ve devairi vilâyette valiye gelecek muharreratın ve valinin mezun edeceği sair mekâtîp ve evrakın mütalâası ve müteallik oldukları dairelere havalesi ile beraber havale ettiği evrak hülâsalarını vilâyet evrak idaresi vasıtasıyla valiye ita olunmak ve umuru dahiliyeî vilâyete ait evrak üzerine makamı vilâyete terettüp eden rey ve kararları tahrir ve işaretle bunlardan lüzum gördüğü şeyleri bizzat valinin rey ve işaretine arz ve talep etmek maddeleridir. İşbu muavinlik vazaifinin diğer bir

¹⁶ Vecihi Tönük Türkiye'de İdare Teşkilâtı sahife 178.

memuriyeti merkeziyeye tefviz ve ilâve edilmesi dahi mücazdır.» şeklinde tespit edilmiştir.

19 ve 20. maddelerde mektupçunun, 21 ve 22. maddelerde umuru ecnebiye müdürlerinin görevleri açıklanmıştır.

Mektupçu, ilin bütün yazı işlerinin idaresi, kayıtların tutulması, evrak ve defterlerin muhafazası ile görevlidir. Yazı işlerini maiyetinde bulunan mektubi kalemi, evrak ve kayıt işlerini de vilâyet evrak müdürü vasıtasıyla ifa edecektir. Bu suretle vali muavinine kısmen önemli işler bırakılarak vali muavinliği bir yetişme ve yükselme kademesi haline getirilmiştir.

B — 1913 (1329) TARİHLİ İDAREİ UMUMİYEÎ VİLÂYAT KANUNU :

İllerin idaresi 1913 (1329) tarihli idareî umumiyeî vilâyat kanununun meriyeti tarihine kadar bu hükümlere tâbi kalmıştır. Meşrutiyetin ilânından sonra vilâyetlerin idaresini Kanuni Esasinin ilkeleri ve idare hukukunun genel esaslarına göre düzenlemek icap ettiğinden gerekli kanun tasarısı hazırlanmıştır. Kanun, idareî umumiyeî vilâyat ve idareî hususiyeî vilâyat kısımları ile birlikte kül halinde 26 Mart 1913 tarihinde muvakkat kanun halinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun 5 ve 8. maddelerinde (Hükümetçe lüzum görülen vilâyetlerde vali muavinleri bulunur. Vali muavinleri dahiliye nezaretinin intihabiyle bairade tayin olunurlar.) hükmü mevcut ise de vali muavininin görev ve yetkileri çerçevesini esaslı şekilde belli etmemiştir.

C — 1426 SAYILI VİLÂYET İDARESİ KANUNU:

1913 tarihli idareî Umumiyeî Vilâyat Kanunu 1426 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 5 Mayıs 1929 gününe kadar meriyette kalmıştır. Ancak 1426 sayılı kanunla idareî hususiyeî vilâyat faslı tadil veya ilga edilmemiştir. Bu kısım halen yürürlükte bulunmaktadır.

1426 sayılı kanun (hükümetçe lüzum görülen yerlerde vali muavinleri bulunur. Muavinler vali tarafından tevdi edilecek işleri yaparlar ve bulunmadıkları vakit de kendilerine vekâlet ederler.) hükmünü koymakla görev ve yetkisinin sınırını önceki kanunda olduğu gibi kesin şekilde çizmekten kaçınmış ve vali muavinin çalışma sahası ve tarzını valinin istek ve arzularına bırakmıştır.

D — 5442 SAYILI İL İDARESİ KANUNU:

1426 sayılı kanun ek ve değişiklikleriyle 20 yıla yakın bir zaman yürürlükte kalmıştır. 1946 yılından itibaren girmiş olduğumuz çok partili demokratik hayatın ihtiyaç ve icaplarını sağlamak ve hizmet adamî merkezîyeti ilkelerini daha açık bir şekilde belirtmek amacıyla 5442 sayılı İl İdareleri Kanunu 10 Haziran 1949 günü T.B.M. Meclisince kabul olunmuştur.

İçişleri Komisyonunun raporunda şu hususlar açıklanmıştır:

(İçişleri Bakanlığınca hazırlanan ve Bankalar Kurulunun 8 Nisan 1948 günlü kararıyla T.B.M. Meclisine sunulan İl İdareleri Kanunu tasarısı önce komisyonumuzca teşkil edilen bir tali komisyonda iki müzakereye tâbi tutulmuştur.

Tasarının 7. maddesi 5. madde olarak müzakereye alındı. Bu madde (Genel Sekreter) in hem vali muavinin ve hem de mektupçunun yerini tutmak üzere ihdas edildiği anlaşıldı.

Komisyonumuz mektupçuluk müessesesinin şahısları ve vasıflarıyla eski prestijini idame edemediğini ve bu sınıfta bulunan memurların tahsil dereceleri ile tecrübe seviyelerinin valiye yardımcı ve gaybubetin de onun vekili görevini görebilecek tesiri vermekten uzak bulunduğunu temmül ederek bunun kaldırılmasını uygun gördü. Ancak, Genel Sekreterlik kelimesinde, ilham ettiği vasfın bıraktığı intibada illerde malûm ve muayyen olan bu görevin manasını edaya kâfi görülmedi. Vali muavinini memleketimizde alışılmış ve yerleşmiş bir hizmet ifade eder. Birden fazla muavine ihtiyaç duyulan yerde iki muavin bulunabilir. Ama bir ilde iki Genel Sekreter olamaz. Bazı büyük illerde hem muavin ve hem de Genel Sekreter olmasını tecviz edemedik. Genel Sekreteri büsbütün çıkardık. Vali muavinini yazı işlerinden de sorumlu ve valinin yardımcısı ve vekili tabiisi olarak kabul ettik. Bunların en az altı yıl kaymakamlık etmiş ve bu hizmetin iki yılını doğuda geçirmiş olanlardan tayinini de şart koştu.¹⁷

Kanunun 5. maddesine göre vali muavininin hukukî durumunu şu şekilde belirtmek mümkündür.

- a — Valinin tayin ve tespit ettiği işlerde yardımcısıdır.
- b — Valinin bulunmadığı zamanlarda vekilliğini yapar.

¹⁷ Prof. İsmail Hakkı Görelî İl İdareleri sahife 46.

c — Valinin yazı işlerinin düzenlenmesinden de sorumludur,

d — Vali muavinliğine tayin edilebilmek için en az altı yıl kaymakamlıkta bulunmuş ve bu hizmetin 1' i yılını doğuda geçirmiş olmak lazımdır.

Şimdi bu dört hususu, hukuki değeri ve tatbikatta edindiğimiz bilgi ve görgülere göre açıklamak suretiyle müessesenin verimli işleyip işlemediğini belirteceğiz.

IX — VALİ MUAVINİNİN GÖREV VE YETKİLERİNİN TAHLİLİ

Kanun koyucu, vali muavininin durumunu çağdaş idare hukuku düşüncesine aykırı şekilde yalnız tek taraflı olarak ele almış; yüklediği görev ve sorumluluğun karşılığı olması gereken yetki ve müeyyideleri tayin ve tespit etmemiştir.

A — Vali muavini, valinin tayin ve tespit ettiği işlerde yardımcısıdır.

Bu fıkra, yurdumuzda idari rejimin yerleşmesi ve gerekli idari reformların yapılmasında uzun yıllar örnek olarak kabul edilen Fransa'daki genel sekreterlik müessesesi kısmen esas tutularak hazırlanmış ise de, bizim tarihi gelişmemiz ve vali muavinliğinin 1870 yılından beri idari teşkilâtımızda işgal ettiği yer ve ifa ettiği görevlerin önemi göz önünde tutulmamıştır.

Çağdaş idare hukuku, idarenin her alanında hizmet ifa eden amirlerin görevlerinin kanunlarla tayin ve tespitini esas tutmakta, hizmetin ihdası gayesine uygun olarak selâmet, intizam ve cesaretle yürütülmesinde, bu şartın idari rejim ve mevzuatın bünyesinde varlığını aramaktadır. Hükümetin yönetmeliklerle tanıdığı yetkilerin dahi, idare amirlerinde hizmetin gerektirdiği istiklâl ve teminatı yaratmadığı, idarede zaman zaman görülen ve bazen telafisi güç sonuçlar yaratan keşmekeşin bundan ileri geldiği, batının idare ve kamu hukuku alanında ün almış yetkili otoritelerince ileri sürülmektedir.

Çağdaş düşünce bu yönde gelişmekte iken muavinin görevi çerçevesini tayin ve tespit yetkisinin münhasıran valiye bırakılması, valinin bu husus ile ilgili genelgesinin muavinin ileride yapacağı tasarruflara yetki dayanağı kabul edilmesi, hukuki anlamda (Tam Yetki Kavramı) ile bağdaşamaz. İdare amiri yetkisini kanundan veya kanunun açıkça belirttiği tüzükten aldığı, görev ve yetkisinin sınırı bu esaslar içinde tespit edildiği nispette idarede hukuk anlayışı yerleşmiş, hukuk devleti kavramı-

nın bir dalı gerçekleşmiş demektir. Dayanağını ve sınırını kanun ve tüzükten almayan bir görev ve bunun ifasına mesağ veren bir yetki hukuki anlamıyla (salahiyet) değil, ancak bir (IHSAN) olabilir. Bu durum ise idarede emniyet ve istikrarı zedeler, muavinin azim ve cesaretini, şevk ve iradesini kırar; onu yazılı veya sözlü denileni yapmaya sevk etmek suretiyle hizmetin icap ettirdiğini yapmaktan ve doğru olanı söylemekten alıkoyan bir (AUTOMATE) haline getirir. Artık bu tip amir, belli bir ROUTİNE içinde iş görmeye, şahsi, ailevi, mesleki bazı olay ve çileler yüzünden her emredileni, her istenileni (mahzı keramet), (mahzı hikmet) telakki etmeye başlar. İşler bu hale geldikten sonrada idarede hukuk rejiminin yerleştiği değil iddia, bahse konu dahi edilemez.

Valinin tevcih ettiği salahiyetin değer ve devamı valinin arzu ve düşüncesi ile sınırlıdır. Sebep gösterilmeksizin bu yetkinin daraltıldığı veya genişletildiği yahut tamamen geri alındığını gösteren tatbikatta acı ve haysiyet kırıcı örnekler görülmüş veya işitilmiştir. Söz gelimi, bir yıl içinde vali muavinine iki defa ita amirliği yetkisinin verilip geri alındığı; işari ahireye kadar tarih ve sayılı genelge ile verilen yetkilerin kaldırıldığı, hatta muavine dilekçe havale yetkisinin dahi tanınmadığı gibi acı olaylara geçmiş yıllarda çok rastlanmış; valinin gözünden düşen muavinle temasını devam ettiren il idare şube başkanı veya kaymakamın valinin o zamana kadar türlü vesilelerle gösterdiği müzaharet ve teveccühten yoksun kaldığı görülmüştür.

Hukuk devletinin varlığı, her şeyden önce idare alanında kendisini belli eder. Bu ise, her kademedeki idare amirlerinin görev ve yetkilerinin tamamıyla kanunlarla belli edilmesine, sorumluluklarının tayin ve takdirinde bu yönlerin esas alınmasına, âmirin tek taraflı istek ve iradesinin bu yetkinin daralıp genişlemesine müessir olmamasına bağlıdır.

B — Valinin tabii vekili oluşu:

Valinin ölüm, başka yere tayin veya görevinden uzaklaştırılması gibi sebeplerle valiliğin münhal hale gelmesi; mazeret izni veya yıllık izin, hastalık, tedavi ve istirahat yahut geçici görev gibi sebeplerle valinin görevinden ayrılması halinde muavinin valiye vekâlet etmesi en tabii bir haktır. Nitekim iç işleri komisyonu raporu bu yön ile ilgili kısmında (valinin yardımcısı ve vekili tabiisi olarak kabul ettik) demek suretiyle iradesini açıklamıştır.

Tatbikatta bu hükmünde ihlal edildiği görülmüştür. Valinin görevinden geçici olarak ayrılması halinde; aleni veya zımnî, yazılı veya sözlü şekilde, çok defa basit ve şahsi mülahaza veya politik maksatlarla il

idare şube başkanlarından birini yerine vekil bıraktığı, ölüm veya naklen tayin gibi hallerde ise mülkiye müfettişlerinin yeni tayin yapılmıncaya kadar vali vekili olarak görevlendirildikleri çok görülmüştür.

Bu durumun vali muavininin morali üzerinde ne ağır tepki yarattığını, onu ne kadar ümitsizliğe sevk ettiğini, itibar ve otoritesini nasıl zedelediğini takdir etmek güç olmasa gerektir. Bu gibi hallerde bazı defa memur ve halkın muavini tutması sonucu il içinde ahengin bozulduğu, geçimsizliğin hat hal aldığı, belli hiziplerin sinsî şekilde çarpışması ve ortalığı boş bulan mürailerin şahsî veya politik sebeplerle havayı büsbütün bulandırması sonucu pek çok bigünah muavin ve bu hale adı karışan diğer amirlerin kış ortası başka yerlere naklen tayinleri yapılmak suretiyle azap içinde bırakıldıkları geçmiş yıllarda çok görülmüştür.

C — Valiliğin yazı işlerinin düzenlenmesinden sorumlu oluşu :

Vali muavinliği müessesesinin ihdasından önce mevcut olan ve 5442 sayılı kanun yürürlüğe girdiği zamana kadar devam eden mektupçuluk müessesesinin şahısları ve vasıfları itibarıyla eski nüfuz ve otoritesini idame edememesi, mektupçuların tahsil dereceleri, sicil durumları ve tecrübe seviyelerinin valiye yardımcı ve gaybubetinde vekili görevini yapabilecek ehliyetten uzak olması sonucu kaldırıldığı anlaşılmaktadır.

Bizde vali muavinliği ihdas edilirken valilik için bir basamak kabul edilmiş ve eski eyalet merkezi olan büyük illere vali muavinliği kadrosu verilmiştir. Vali muavinin görev ve yetkileri de o devre göre ve bilhassa muavinin yetişmesi göz önünde tutularak kanun ve tüzükle etraflıca tespit edilmiştir. Bu tarihlerde vali muavini bulunan illerimizde; maiyetinde mektubu kalemi ve il evrak müdürü bulunan mektupçular ile umuru ecanip veya umuru hukukiye müdürleri de mevcuttu.

5442 sayılı kanunun 67. maddesi ile 63 ilde mevcut mektupçuluk kaldırılarak bu işlerden vali muavini sorumlu tutulurken, vali muavininin idari kademede işgal ettiği yer, ifa ettiği görev, ihdasında güdülen amaç, o tarihe kadar bu müessesenin yetiştirdiği kıymetli valiler göz önünde tutulmayarak vali muavini nevema mektupçu derekesine indirilmiştir. Buna mukabil 63 ilde vali muavinliği ihdas edilmekle terfi ve tefeyyüz imkânlarında daraltılmıştır. Kanunun yürürlüğe girmesinden önce İstanbul'da (2), Ankara'da (2), olmak üzere Adana, Afyon, Antalya, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Diyarbakır, Elâzığ, Erzincan, Erzurum, Hatay, İzmir, Kars, Kastamonu, Konya, Malatya, Mardin, Samsun, Sivas, Trabzon, Zonguldak gibi büyük ve tarihi değeri haiz yahut iktisadi ve

ticari yönlerden önemli bulunan 23 İL MERKEZİNDE vali muavinliği mevcuttu. 1913 tarihli idarei umumiyei vilâyet kanunu yürürlüğe girdiği tarihte ise bu illerden ancak yedisinde vali muavini bulunuyordu.

5442 sayılı kanun ile mektupçuluk kaldırılırken idarede bürokrasinin gittikçe geliştiği, yazı ve evrak işlerinin bir ihtisas haline geldiği düşünülerek hiç olmazsa büyük illerimizde (İL YAZI VE EVRAK İŞLERİ MÜDÜRLÜĞÜ) ihdas edilmeli idi. Nitekim aradan on yıl geçmeden, denileni etraflıca anlayıp noksansız kaleme alan değerli ve efendi mektupçuların yokluğunun acı şekilde hissedildiğini yurt çapında isim yapmış valilerimizden çok işittik. Bu suretle il idaresinde önemli yer işgal eden yazı yazma geleneği, evrak ve kayıtları tanzim işi zedelenmiş, itiraf etmek gerekir ki her ildeki vali muavini haiz olduğu çeşitli meziyetlere rağmen bu yokluğu dolduramamıştır. Bugün dahi kanunen kadroları mevcut olduğu halde 67 ilimizde hukuk işleri müdürü mevcut olmadığı ve buna gerçek zarurette duyulmadığı düşünülürse, bazı illerde tasarruf edilecek hukuk işleri müdürü kadrosu ile yeter miktarda il yazı ve evrak işleri müdürü kadrosu sağlanabilir ve illerde bunların görevleri yazı ve evrak işleri müdürlerine verilebilirdi.

Bu suretle gerçekten idari ehliyet ve istenilen meziyetleri haiz olan kaymakamlar vali muavinliğine tayin edilerek, vali muavinliğinin tarihi gelişimi ve valiliğe yükselme geleneği devam ettirilmiş, mensuplarının bir yönden itibarları takviye edilirken diğer yönden terfi ve tefeyyüz imkânları genişletilmiş olurdu:

D — Vali muavinliğine tayin edilebilme şartları:

5. maddenin son fıkrası hükmü, idari kademe teşkilâtı, yurdun ihtiyaç ve gerçeklerine uymamaktadır. En az altı yıl kaymakamlıkta bulunmuş ve bunun iki yılın doğuda geçirmiş olmak vali muavinliğine tayin için kantatımızca KÂFÎ ve VÂFÎ değildir. Doğru hizmetini yapmamış olan veya 6 yıl kaymakamlığı bulunmayan zevatın 5439 sayılı kanuna göre yıllarca vali muavini olarak çalıştırıldığı geçmiş yıllarda görülmüştür.

Bu durum, sözü geçen fıkranın çeşitli sebeplerle yurt ihtiyaç ve realitesine uymadığını göstermektedir. Kaldı ki, fıkranın muhtevası dahi, vali muavinliğine tayin suretiyle bazı terfi ve yükselmeleri, belki de kanun koruyucunun iradesine aykırı şekilde kösteklemektedir. Bu durumu bir misalle belirtmek isteriz: Fransa'da bizdeki vali muavinliğine karşı teşkil eden genel sekreterlikler kaymakamlar gibi üç sınıf ve bir sınıf üstü olmak üzere dört kategoriye ayrılmıştır. Sınıflar, illerin büyüklük

ve önemine göre tespit edilmiş, sınıf üstü genel sekreterlik, sınıf üstü kaymakamlık gibi valiliğe basamak kabul edilmiştir. Başbakanlık Danıştay, valilik kabinesi şefliği, belediye ve Millet Meclisi idarî kesimi gibi teşekkül ve kademelerde çalışan bazı memuriyetler kaymakamlık ve genel sekreterliğe denk tutulmak suretiyle personelin yetişmesinde ve idarî fonksiyonun ifasında seyyaliyet sağlanmış ve mesleğin üst kademesi olan valiliğe bu suretle faal idarenin çeşitli kollarından yükselme imkânı verilmiştir. Bizde ise, 6 yıl kaymakamlıkta bulunmuş olmak kaydı konulmakla bu yön önlenmiştir. Söz gelimi, doğuda iki yıl, orta halli ve az gelişmiş bir ilçede üç ve diğerinde iki yıl hizmet etmiş olan kaymakam vali muavinliğine atanabilecekte; hareketli ve gelişmiş bir ilçede üç yıl kaymakamlık yaptıktan sonra doğu hizmetini tamamlayan ve bilâhare bakanlıkta üç yıl şube müdürlüğü, veya 5 yıl mülkiye müfettişliği yahut Ankara, İstanbul, İzmir belediyelerinde 5 yıl belediye şube müdürlüğü, müfettişlik veya 5 yıl belediye reis muavinliği yapmak suretiyle faal idarenin her kademesinde 12 - 15 yıl başarılı hizmet ifa eden şahıs vali muavinliğine tayin edilemeyecektir.

Büyük bir ilimize vali muavinin tayin edilmesinde idari fayda umulan bir kaymakamımızın maddenin amir hükmü karşısında noksan olan 42 günlük kaymakamlığını tamamlaması için Trakya'dan Erzincan'ın bir ilçesine kaymakam atanmak suretiyle bu şahsın bulunduğu yerden çok uzaklara gönderilerek yerinden tedirgin edildiği, bu tayinin devlete oldukça önemli harcırah ödenmesine sebep olduğu, bir buçuk ay sonra bu ilçeden alınacağını bilen kaymakamın ilçede esaslı icraata tevessül etmesine imkân kalmadığı, müddet sonunda ilçenin de uzun müddet kaymakamsız kaldığı geçmiş yıllarda görülen bu biçim tayinlerden birisine tipik örnek teşkil etmektedir. Bu 6 yıllık sürenin teşkilât ve barem kanunlarına göre 3. sınıf vali muavinliğine tayin edilebilmek için gerekli müddete tekabül edecek şekilde şartları tespit edilerek düzenlenmesi zaruridir. Kanunda değişiklik yapılırken iki yıllık doğu hizmeti şartı aynen muhafaza olunmak kaydıye geri kalan müddetin memleketin ihtiyacı, idare teşkilâtının bünyesi, idarede kademe nizamının tesisi, hizmetin mahiyeti, çeşitliliği ve önemi, idare âmirinin yetiştirme şeklinin tespiti, üst derece ve kademelere yükselmede imtihan veya yazılı meslekî tez kabulü gibi usullerin tesisi göz önünde tutulmalıdır.

Bu şekilde bir yandan vali muavinliği müessesesinin tarihi değeri ve mensubininin itibarı iade edilirken diğer yandan faal idarenin çeşitli kollarından kıymetli idare amirlerinin yetişmesine imkân hazırlanmış olacaktır. Yalnız 6 yıl kaymakamlık yapmış olma kaydı yeter sebep sayılmamalı ve vali muavinliğine yükselebilmek imkânı bu kadar rijid şekilde dondurulmamalıdır.

X — SONUÇ:

Demokratik bir idarede siyasî iktidarın yanında; makul, yerine göre cesaret ve celadet sahibi elemanları bünyesinde yetiştiren bir İdarî kuvvetin bulunması zaruridir. Kamu hizmetlerinin muntazam ve sürekli yönetim ve yürütümü ile vazifeli bulunan idare amirlerinin görev ve yetkileri rejimlere göre değişikliklere uğrayabilir.

Valinin görevi münhasıran ilde hükümet temsilcisi olarak en geniş anlamıyla kamu düzenini korumak, mevzuatın uygulanmasını sağlamak değil, bölgenin ekonomik, ticarî, kültürel, imar ve bayındırlık yönlerinden kalkınması, sosyal huzur ve güvenliğin sağlanması için verimli hamlelerle yeni bir düzen yaratmaktır. Valinin önderlik ve yönderlik diyebileceğimiz bu iki görevi asla biri diğerinin zıddı değildir. Birincisi siyasî ve idarî istikrar, ikincisi ekonomik kalkınmada devletin faaliyetine yardımla ilgilidir. Vali, istikrar tesisi faaliyetleri ve devrim hareketleri gibi iki ana kuvvet arasında tam bir ahenk kurmak zorundadır. Bu yönden maiyetinde, yetişmiş yardımcılara eskisinden daha çok muhtaç durumdadır.

Uzun yıllar İdarî rejim ve teşkilâtımıza örnek teşkil eden ve çeşitli idarî reformlara sahne olan Fransa'da bilhassa 1958 Anayasası'nın ışığı altında idare amirlerinin görev ve yetkileri kanun ve kararnamelerle tespit edilmek, idarenin bünye ve teşkilâtında gerekli reform yapılmak suretiyle her kademedeki idare amirinin yarına güvenle bakması teminat altına alınmıştır. Fransa'da; vali, genel sekreter ve kaymakamlar üç sınıf ve bir sınıf üstü olmak üzere dört kategoriye ayrılmıştır. Birinci sınıf 4, ikinci sınıf 3, üçüncü sınıf 3 ve sınıf üstü 4 kademeye (echelons) bölünmüştür. Valiliğe atanacakların en az 4/5 nisbetinde kaymakam ve genel sekreterler arasından seçilmesi hususu kararname ile teminat altına alınmıştır. Kararnamede kaymakam veya genel sekreterin vali atanabilmesi için sınıf üstü derecesine yükselmesi ve en az 52 yaşını doldurmuş olması açıkça belirtilmiştir. İdare âmirlerine tanınan çeşitli tazminatların faal hizmetten alındıktan sonra daha bir müddet ödenmesi kabul edilmek suretiyle yeni görevine intibak edinceye kadar ayrıldığı vazifenin şeref ve itibarına zarar verebilecek bir maaş farkı ile karşılaşması önlenmiştir. Bunlar Fransa'da idare amirlerine sağlanan mesleki teminatın birkaç yönünü göstermektedir. Bizde ise yapılacak pek çok işler vardır. Söz gelimi, vali muavinin görev ve yetkilerinin kanunla veya kanunda derpiş edilen tüzükle etraflıca tayin ve tespit edilmesi, valinin zaman zaman değişebilen arzu ve isteklerine bırakılmaması şarttır. Vali muavinleri, kaymakamlar gibi sınıflandırılmalıdır. İller; nü-

fusu ekonomik, kültürel ve ticarî durumu, medeni ihtiyaçları sağlama yönünden gelişme derecesi, mahalli veya özel güçlük ve yoksunluklar gibi hizmet ve faaliyet durumunun önemine müessir olan faktör ve kıstaslar esas alınarak guruplara bölünmelidir. Her sınıf kendi içinde kademeye ayrılmalı ve belli bir maaşa tekabül etmelidir.

Vali muavinliğine atanabilmek için mesleğin çeşitli kollarında belli süre çalışmak suretiyle yetişmesi ve tayinde esas olacak asgari yaş ve sınıfın tespit edilmesi zaruridir.

Vali muavinliğinin, bilhassa bizdeki ihdas sebebi ve tarihi gelişimi düşünülerek benzeri batı devletlerindekiine uygun şekilde itibarı iade edilmeli ve belli bir nispet dahilinde valiliğe tayinde basamak kabul edilmelidir. Büyük illerimizde (il yazı ve evrak işleri müdürlükleri) ihdas edilerek vali muavinini mektupçu derecesine indiren ve çok defa ehliyetini tayinde kusur olarak gösterilen il yazı işlerini yürütme görevi üzerinden alınmalıdır.

Bugün, kamu idaresi faaliyetlerine hakim olan teşkilâtla, amme idaresini yürüten personelin bütününe BÜROKRASİ adı verilmektedir. Bürokratik idareden maksat, bazı idari iş ve işlemleri yürütme yetkisini meslekten yetişme bir amir ve memurlar topluluğuna tanıyan sistem demektir. Bürokrasi; rasyonellik, sorumluluk, ehliyet ve istikrar gibi objektif özellikleriyle temayüz etmektedir. Ehliyet şartı, bürokrasinin gerek umumi gerekse ihtisas sahalarındaki bilgilere dayanan bir öğrenim sistemine ve tecrübelerle değer verilmesini şart koştuğuna göre il yazı ve evrak işlerinin bir ihtisas kabul edilerek vali muavinlerinden alınması modern bürokrasinin genel ilkelerine de uygun düşmektedir.¹⁸

Bazı illerde merkez ilçe işlerinin vali muavinlerine gördürülmekte olduğu, bazı illerde ise vali muavinlerine teferruat denilen işlerin devredildiği bu konuda inceleme yapan bilim adamlarının gözlerinden kaçmamaktadır.¹⁹Bu durum ise, hiç olmazsa bazı büyük illerimiz yönünden merkez ilçe kaymakamlığı ve vali muavinliği müessesesinin reorganizasyonunu zaruri kılmaktadır.

¹⁸ Doçent Dr. Nermin Abadan Bürokrasi sahife 216.

¹⁹ Doçent Dr. Cemal Mıhçıoğlu Müstakbel İdareciler için staj programı sahife 23.

Her teşkilâtta iyi veya kötüler vardır. Fakat bunların nispetleri değişiktir. Bir teşkilâtta kötü, ehliyetsiz, seviyesiz tanınanları tasfiye etmek teşkilâtı kusursuz işler hale getirmez. Bu kişileri uzun meslek yıllarında bu hale getiren sebep ve amilleri iyice tespit etmek, bunların giderilmesi için lüzumlu şart ve ortamı hazırlamak lâzımdır. Bu yapılmadıkça her tasfiyeyi bir müddet sonra başka bir tasfiye takip edecek, bu durum teşkilâtı sinsi şekilde kemirerek verimsiz hale getirecektir. Fransa'nın tanınmış idare ve politika adamlarından ALBERT SARRAUT (İdare amiri karakter, vakar, izzetinefis, irade ve enerji sahibi olduğu nispette hürmet görür. Yalnız uşak ruhlu olan idare amirleri bu hürmetten yoksun kalırlar.) demiştir. İşte idarede radikal tedbirlerin alınmasına, mevkileri ne olursa olsun, bu tip idare amirleri sebep olmuştur.

AFYON ARAYICI POLİS KÖPEKLERİ

Sabri SÖZER

Müsteşar Muavini

Uyuşturucu maddelerin meşrû olmayan ticareti ve kullanılmasıyla yapılacak en müessir mücadele, çeşitli yönlerdeki önlemlerin birbirini tamamlayacak şekilde düzenlenmesiyle mümkündür. Bu maddeler kaçakçılığının öteden beri devam edegelen milletlerarası mahiyetinin önem kesp ettiği İkinci Dünya harbinden sonra, millî ve milletlerarası mücadeleyi daha verimli bir hale getirmek hususundaki araştırmalarına hız veren bazı devletler, son yıllarda afyon konusunda (*) yeni bir metodu geniş çapta uygulama sahasına koymak yoluna girmişlerdir. Bu metot, köpeğin zekâsından ve çok kuvvetli olan koku alma duygusundan geniş ölçüde faydalanılması esasına dayanmaktadır.

Bazı cins köpekler vardır ki afyon arayıcı olarak yetiştirildikleri takdirde en mahir kaçakçıların özenerek gizledikleri afyonun yerini kokusunu almak suretiyle kolaylıkla tespit edebilmektedirler. Bu sayede ev, daire, imalâthane, depo, ambar, arsa, bahçe, samanlık, ahır ve sair mahallerde yapılan gizlemelerle kara, deniz ve hava taşıma araçlarında seyahat eden yolcuların üzerlerinde veya beraberlerindeki çanta, valiz, paket, sepet gibi koyacakların içinde bulunan, bu araçların özel olarak yaptırılan mahallerinde veya taşıdıkları ambalajlı veya ambalajsız ticari ve sair eşya arasında gizlenen afyon, arama gibi zabıta mesaisini gerektiren eylemlere hacet kalmaksızın kolaylıkla meydana çıkarılabilmektedir.

Polis hizmetlerinde, köpeğin zekâsına, ve çok kuvvetli olan koku alma duygusuna önem veren Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa Belçika, Almanya gibi devletler, suçluların ve şüpheli kişilerin aranmasında veya yakalanmasında, nezaret altında bulundurulmasında, çalınan eşyanın bulunmasında, nöbet ve devriye görevinde (*), bu hayvandan

(*) Buna esrarda dahildir. İnceleme konusu afyon olarak seçtiğimiz için esrara temas edilmemiştir.

(*) Federal Almanya'da bu gün on bir polis köpeği okulu mevcuttur. Bu okullarda muhtelif polis hizmetleri için köpek ve eğitimci yetiştirilmektedir. Bu memlekette kır zabıtasının devriye beraberinde kullandığı köpeklerin gece devriyesindeki hizmetleri, cesaretleri ve koku hassalarının üstünlüğü hasebiyle üç polisin göreceği hizmetten daha faydalı sayılmaktadır.

öteden beri faydalana gelmişlerdir. Çok fedakâr ve sadık bir hayvan olması itibarıyla mesken, çiftlik ve benzeri mahallerin, bahçe, tarla ve hayvan sürüleriyle kişilerin korunmasında ve rehberlik konusunda özel olarak ta çeşitli hizmetler verilmiştir. Afyonun meşru olmayan ticaretine ve kullanılmasına karşı koymada alınan önlemlere köpeğin yardımcı hizmetlerinin katılması keyfiyeti ise, tamamen yeni bir konudur. Bu bakımdan, Amerika Birleşik Devletlerinde afyon arayıcı polis köpeği yetiştirilmesinde uygulanan metotlarla bu köpeklerin hizmetlerinden alınan olumlu sonuçların özetlenmesinde fayda mülâhaza edilmiştir.

KÖPEĞİN SEÇİLMESİ

Afyon arayıcı olarak seçilecek köpeklerin genel olarak sağlam bünyeli, hareketli, çevik, zeki, koku alması kuvvetli, inisiyatifi yerinde, etrafındaki eşya ve kişilere karşı dikkat ve tecessüsü sürekli olmalıdır. Bu nitelikleri haiz en iyi köpek Alman çoban veya kurdu denilen cinstir. Aynı nitelikleri taşımak şartıyla başka cins köpeklerin seçilmesi de uygundur. Köpeğin, sağlam bünyeli, çevik ve hareketli olması çabuk yorulmadan iş görmesini, diğer hususlar da hizmette muvaffak olmasını sağlayacak lüzumlu ve zaruri niteliklerdir.

Köpek seçilirken dikkat edilecek hususlardan biri de yaş meselesidir. Altı ayını bitiren bir köpek eğitimin en elverişli çağında sayılır. Bu yaştan evvel eğitime başlamak faydasız bir yorgunluktan ileri gitmeyeceği gibi, bir yaşını geçiren köpeklerin yetiştirilmesi de emirlere ekseriya itaatsizlik etmeleri hasebiyle pek zordur.

Bütün nitelikleri haiz olan bir köpek en verimli duruma bir yıl içinde girebilir. Müessir olarak üç yıl çalışabilir. Genel olarak beş yaşından sonra hizmet bakımından ihtiyarlamaya başlar. Bu yaştan sonra her yıl verimi biraz azalır. Amerika Birleşik Devletlerinde ihtiyarlayan köpekler, istekleri halinde eğitimcilerine verilmektedir. Bunlar emek vererek yetiştirdikleri ve sevgi besledikleri bu köpekleri bırakmak istemedikleri için, yapılan teklifleri memnuniyetle kabul etmektedirler.

Köpeklerin seçimi, veterinerlerden ve köpekten anlayan kişilerden kurulacak bir heyet tarafından yapılmalıdır. Bunlar altı ayı bitirmiş olan köpeklerin zekâ derecelerini ve inisiyatif kabiliyetlerini onlarla oynamak suretiyle anlayabilecekleri gibi bacaklarında fiziki arızalar bulunup bulunmadığını da tespit edebilirler. Seçimlerde yüzde elli derecesinde alınan bir sonuç başarılı sayılmalıdır. Amerika Birleşik Devletlerinde ilk denemeler için yapılan seçimlerde yüzde yirmi derecesinde bir başarı elde edilebilmiştir.

Seçimlerde, köpeğin erkek veya dişi olmasında bir fark mevcut değildir. Köpek eğitimcilerinin ekseriya dişiye tercih ettikleri görülmektedir. Bunun sebebi, erkeğin çiftleşme zamanı heyecanının fazla ve mütecaviz ruhlu olmasından ileri gelmektedir. Buna karşılık, erkek köpekler daha atılgan olmakta, verilen emri yerine getirmekte azami fazla bulunmaktadır. Bununla beraber köpeklerden bir kaçının dişi olması, d l nden faydalanılması bakımından arzuya şayan görülmektedir.

EğİTİMCİNİN SEçİLMESİ

Bir köpek eğitimcisinde aranacak en mühim nitelik çok sabırlı olmasıdır. Sabırsız olanlar, çabuk usananlar, zorluklara anud ne göğüs gere-miyerek cesareti kırılanlar eğitimle meşgul olamazlar. Eğitimci olarak seçilecek kişilerin köpeklerle karşı gerçek bir sevgiye sahip olmaları, vaktini onunla geçirmekten zevk almaları, bakıcılığını da bizzat yapmaları, başkalarının temaslarına müsaade etmemeleri ve bu göreve gönüllü olmaları iktiza eder. Unutmamalıdır ki iyi seçilmeyen köpek eğitimcileri, kendilerine tevdi edilen köpekleri huysuz, ürkek veya şımarık yaparlar. Denemeler göstermiştir ki bir köpeği bir eğitimciden öbürüne transfer etmek iyi sonuçlar vermemektedir. Köpek ile insan münasebetlerinin pratik bir yönü sayılan bu durum, eğitimcinin nitelikleri üzerinde, seçilmeden önce titizlikle durulması gerektiğini ifade eder.

şu hususu da belirtmek gerekir ki, afyonun meşrû olmayan ticaretinde ve kullanılmasında köpeğe görev verilmesini gerektiren olaylar, köpek eğitimcisine, uyυřturucu madde kaçakçılığını önlemek, izlemek ve soruşturmakla görevli olan zabıta  mir ve memurları tarafından getirilir. İncelememizin konusu afyon olduğuna göre, bu maddenin gizlendiği mahalli arayıp bulmada köpek eğitimcisinin görevi, bu memurlara yardım etmekten ibarettir. Olayın meydana çıkarılması ve başarısı, buna yarayacak çalışmaları daha önce yaparak her türlü zemini hazırlamış olan kaçakçılığın önlenmesi, izlenmesi ve soruşturulmasıyla görevli zabıta  mir ve memurlarına aittir. Bu bakımdan köpeği ile birlikte yardımcı durumunda olması itibariyle daima ikinci plânda kalması gereken eğitimcinin, bu pozisyonadaki hizmete hem hevesli ve hem de işbirliği zihniyetine malik olması gerektiği de unutulmamalıdır.

Bütün nitelikleri haiz olarak seçilen bir eğitimcinin kendisine tevdi edilen köpeğe karşı gerçek sevgiye sahip olması ne kadar önemli ise, köpeğin de eğitimcisini sevmesinin, sonuç olarak onu memnun edecek şeyleri yapmaya hazır olmasının o derece önemi vardır. Köpeğe bu sevgiyi verecek, onu yetiştirecek ve ona bakacak olan eğitimcinin özel bir kurstan geçirilmesi de ayrıca önem taşımaktadır.

EGİTİM

Afyon arayıcı olarak seçilen köpeklerin yetiştirilmesinde eğitim yerinin, ilk hatıra gelmesi gereken hususlardan biri olması itibariyle büyük önemi vardır. Bu yer mutlaka şehir dışında olmalı, bir eğitim binasını (Köpek kulübeleri, eğitimciler odası, temrin salonu, malzeme odası, yiyecek ambarı..), köpekler fazla ise bir kaç eğitim sahasını, gezi yerlerini, eğitimci ve personel lojmanlarını çevresine alacak genişlikte bulunmalıdır.

Belçikalı profesör Joseph Couplet eğitim konusunda şunları tavsiye eder:

- 1 — Bir köpeğin eğitimine başlamadan önce onun huyunu ve özelliklerini inceleyiniz. Kesin emirler vererek mülâyemetten mi, yoksa sertlikten mi anladığını ve hoşlandığını öğreniniz.
- 2 — Emirlerin açık ve aynı tonda olmasına dikkat ediniz.
- 3 — Verilen emrin yapıldığını gördüğünüz zaman onu seviniz, şeker vesaire gibi sevdiği bir şeyle taltif ediniz.
- 4 — Önceki eğitimi tamamen öğrenmeden yenisine geçmeyiniz.
- 5 — Eğitimin sonunda severek yaptığı hareketlerden birini tekrarlatınız.
- 6 — Verilen emri yapmaya niyeti olmadığını gördüğünüz zaman bu halinden vazgeçirmek için azarlayınız, emri yerine getirince de mükâfatlandırınız.
- 7 — Köpeği aklınıza geldiği vakit değil, iyi hareketlerinden ötürü seviniz.
- 8 — Mümkün olduğu kadar az dövünüz, kamçı zorunluğunu ancak büyük bir itaatsizliğini gördüğünüz zaman hissediniz. Billhassa düzeltmek istediğiniz hareketlerin tekrarını beklemeden gereğine anında girişiniz.

Afyon arayıcı köpeklerin yetiştirme konusunu, biri hazırlık eğitimi, öbürü de görev eğitimi olmak üzere iki kısma bölünmek suretiyle mütalâa etmek mümkündür.

HAZIRLIK EĞİTİMİ:

Görev eğitime başlamadan önce buna geçişi sağlamak için öğretilmesi gereken hususları kapsayan bu eğitimde köpeğe evvelâ ismi belletilir. Bundan sonra emredilen şeyi derhal yerine getirmesi, verilecek emirlerle ön ve arka ayaklarının üzerinde karnı yerde olduğu halde yatması, oturması ve kalkması gibi hususlar öğretilir. Görev eğitiminin temelini teşkil eden bu hususların kısaca izahı faydalı görülmüştür.

İsminin belletilmesi : Afyon arayıcı yetiştirilmek üzere seçilen bir köpeğe evvelâ isim vermek lâzımdır. Bu ismin top, dik, foks gibi bir heceli olması ve uygunu isede adaş, kartal, fidel, kuku gibi iki heceli olmasında bir sakınca mevcut değildir. Daha fazla heceli isimlerin söylenişi basit olmadığından köpeği daima şaşırır. Köpek kendine verilen ismi, eğitimcisinin kendine yönelterek sık sık tekrar etmesiyle kolaylıkla öğrenir.

Çağrılınca gelmesi : Köpek (gel) emriyle çağrılmalıdır. Bunun için yanından yavaşça biraz uzaklaşılır. Elin şahadet parmağıyla ayağın ucu gösterilerek (gel) emri verilir. Hemen gelirse sevdikten sonra mükâfat olarak şeker vesaire gibi en çok sevdiği bir maddeyi vermek lâzımdır. Gelmezse, çekildiği zaman boynunu hareketsiz bırakan bir tasma takılarak uzunca bir ipe bağlandıktan sonra aynı emir tekrar edilir. Gelirse sevilip mükâfatı verilir. Gelmezse, ipi çekilmek suretiyle getirilir. Direnirse, canını fazla acıtmamaya dikkat ederek çekildiği takdirde boğazını itaatsizliğin cezası olan basınçtan kurtarmak zorunda kalacağı için koşarak gelecektir. Bu eylemin çağrıldığı zaman kendi kendine gelmeyi öğreninceye kadar tekrar edilmesi ve her başarılı tekrardan sonra sevilip şeker veya sair sevdiği maddenin verilmesi gerekir.

Mükâfatlandırmada köpeğin aldatılması asla doğru değildir. Köpek ara sıra aldatılır ve kendisinde başarılı hareketlerinin bazen mükâfatını alamayacağı alışkanlığı uyanırsa verilen emirleri yerine getirmeyebilir. Buna meydan vermemek için her başarılı hareketinden sonra mükâfatı ve her itaatsizliğinin de cezası mutlaka verilmelidir. Bu mükâfat ve mücazatlar yerinde ve zamanında derhal yapılmazsa eğitim mümkün olmaz. Bu sayededir ki köpek, çağrıldığı zaman derhal giderse ne yapılacağını, gitmezse neye maruz kalacağını anlar ve emirleri yerine getirmeyi alışkanlık haline getirir.

Başkalarının verdiği yiyeceği kabul etmemesi: Kaçakçıların uyuşturucu madde arayıcı polis köpeklerini, zehirli yiyecek vermek suretiyle öldürdükleri çok defa görülmüştür. Bunun önüne geçilmesi, köpeğin başkaları tarafından verilecek yiyeceği kabul etmemesiyle mümkündür. Kö-

peği buna alıştırmak için başkalarına verdirilecek yiyeceği alacağı sırada eğitimcisi tarafından kesin bir ifade ile (Yeme, yeme) emri verilir. Dinlerse, başı okşanmak suretiyle mükâfatlandırılması cihetine gidilir. Dinlemezse, ağzına aldığı bırakması için kamçı ile gerisinin üzerine (sırtına değil) hafifçe vurulmak suretiyle cezalandırılır ve her cür'etinde bu ceza tekrar edilir. Eğitime bu şekilde devam edildiği takdirde köpeğin az zamanda bu huyundan vazgeçtiği görülür.

Emredilen şeyi getirmesi: Köpeğe bir maddeyi getirmeyi öğretmek onun için bir eğlence mahiyetindedir. Bunun için eğitimci yanına oturttuğu köpeğin biraz ilerisine attığı bir topu veya değneği parmağı ile işaret ederek (getir) emri vermelidir. Köpek koşarak gidip topu veya değneği ağzına alarak gelir. Almak istendiği zaman oynayarak ve ağzında sallayarak kaçmak ister. Arkasından gidip yakalayarak almak aynı zamanda mükâfatlandırmak lâzımdır. Köpek, ağzına aldığı topu veya değneği getirmezse, eğitimcisi elindeki kamçıyı şaklatmak suretiyle bir yandan şahadet parmağıyla ayağının ucunu göstererek emri itaat edinceye kadar tekrar eder. Bu temrinlerden bir sonuç alınmadığı takdirde bu defa basınçlı tasma takılmak suretiyle eğitime devam olunur. Çağrılınca gelmesi eğitiminde olduğu gibi bir kaç tasmalı denemeden sonra köpek itaate alışır. Atılan top veya değneği alıp eğitimcisinin yanına gelir. (Ver) emriyle ağzından bırakır. Bu zaman okşanarak mükâfatı verilir.

Bazı köpekler vardır ki atılan top veya değneğin arkasından, emir verilmeden çılginca koşarlar. Bunları huylarından vazgeçirmek, top veya değneğin atılması sırasında tasmalarından tutulmaları, heyecanları geçtikten sonra serbest bırakılmalarıyla mümkündür. Böylelikle köpek sabırlı olmaya, emir verildikten sonra getirmeye alıştırılır. Bir süre sonra tasmaşının takılmasına lüzum kalmaz.

GÖREV EĞİTİMİ:

Bu eğitimde 250 veya 500 gram kadar afyon konacak şekilde hazırlanan yastıklar kullanılır. Yastıkların bir beze sarıldıktan sonra temrinlerde köpeğin dişi geçmemesi için kaim yelken bezinden yapılan bir yüzün içine konulması lâzımdır. Bir kaç tanede aynı biçim ve boyutta afyonsuz yastıklar yaptırılır.

Eğitim sırasında yastık yüzüne ve içindeki bezlere eğitimcinin kokusu sineceği için başkalarına elletilmesi veya ceplerine konulması suretiyle bunlara ait kokuların da sinmesi sağlanmalı ve afyonu alınarak sık sık yıkanmalıdır ki eğitim sırasında yastıkları ağzına alan köpek afyon kokusu ile beraber eğitimcisinin kokusuna da alışarak bu kokuyu aramasın.

Eğitim, öğleden önce bir saat çalışıp bir saat dinlendikten sonra tekrar bir saat çalışmak ve bir saat dinlenmek, öğleden sonra da aynen tekrar edilmek üzere günde dört saat yapılır. Eğitimin başlangıcında, 15'inci dakikadan sonra köpeğin yorulduğu veya ilgisinin azaldığı görülürse derhal bırakılarak istirahatate geçilir. Bir saatlik çalışma süresi böylece köpeği fazla yormadan ve ilgisini dağıtmadan alıştırmak suretiyle sağlanır.

Eğitime, içinde afyon olan yastıkların hazırlık eğitiminde izah edildiği şekilde atılıp verilecek emirlerle getirilmesi suretiyle başlanır. Köpek bu yastıkları sürekli olarak getirdikçe içindeki afyonun kokusuna da alışacaktır. Köpeğin afyonsuz yastıkları getirmesi, koşup ağzına alacağı sırada eğitimcisi tarafından verilecek kesin emirlerle önlenecektir.

Eğitim bu suretle bir süre devam ettikten sonra yastıkların çift olarak atılmasına başlanır. Köpek afyonsuz olan yastığı getirmek istediği takdirde derhal engel olunarak afyonlusunu getirmeye alıştırılır ve her afyonlu yastığın getirilişinde eğitimcisi tarafından sevilerek mükâfatı verilir. Eğitimin bu devresinde köpek, afyonun kokusuna alışacaktır. Afyonlu bir şeyi getirdiği zaman eğitimcisini memnun ettiğini öğrenecektir. Afyonsuz olan yastığı getirmenin de hoşla gitmediğini anlayacaktır.

Eğitimin bu safhası tamamlandıktan sonra köpeğin gözü önünde bir yere eğitimcisi veya başkaları tarafından bırakılacak yastıkların verilecek emirlerle getirilmesi devresi olan ikinci safhaya geçilir. Eğitimin bu safhası da, kolay temrinlerden başlanarak daha zor şekillerine gidilmek üzere düzenlenir. Bu amaçla yastıklar evvelâ açıkta bir yere, bir müddet sonra bir gazete veya örtü veya başka bir şeyin altına, bunu müteakipte bir çitin veya köpeğin kolaylıkla gidebileceği alçak bir duvar veya benzeri bir mahallin arkasına konur. Bazen afyonsuz, bazen afyonlu, bazen de afyonlu ve afyonsuz yastıklar birlikte ve karma olarak kullanılır. Köpek yastıkların konuldukları mahalleri göreceği için koşarak giderek alıp getirir. Şu kadar var ki, birinci safhadaki eğitimde olduğu gibi, afyonsuz yastıkları getirmesine engel olunur. Afyonlu yastıklar getirildikçe de her defasında sevilip mükâfatı verilir.

İkinci safha eğitimi başarı ile bittikten sonra görmeden konulan afyonlu yastıkları kokusu ile bulup getirme eğitimi olan üçüncü safhaya geçilir. Bu eğitimde köpek (ara, ara) emirleriyle afyon aramayı ve kokusu ile bulmayı öğrenecek, bulduğu zaman en az eğitimcisi kadar sevindiği görülecektir. Temrinlere köpekte hazır olduğu halde yastıkların evvelâ eğitim sahasında veya binasında kolay mahallere saklanmasıyla başlanır. Çalışmalar ilerleyip olumlu sonuçlar alındıkça köpek bu mahallerin dışına alınarak aramanın daha zor şekillerine geçilir.

Eğitimin bu safhasında köpeğin metotlu aramayı öğrenmesine önem verilir. Bu amaçla köpek, yastıkların gizlenmesini müteakip aramak üzere eğitim binasının oda veya salonuna alındığı zaman serbest bırakılmaz. Eğitimcisi tarafından tasmaından tutulmuş olduğu halde tekrar edilecek (ara, ara) emirleriyle aramaya daima sağdan başlatılır. Oda veya salonun çevresi başlandığı yere gelinceye kadar dolaştırıldıktan sonra orta kısımlarına geçilir. Bir dolaşmada bulamadığı takdirde aynı metotla tekrar aratılır ve buluncaya kadar devam edilir. Köpeğin kokusunu almak suretiyle bulacağı her afyon temrininde sevilerek mükâfatlandırılması bittabi göz önünde tutulur. Eğitimin bu safhası üç veya dört ay sürmektedir.

Eğitimin son safhası, köpeğe eğitim sahasının ve binasının dışında yabancılar arasında afyon arayıp bulmayı öğreten temrinlerdir. Eğitimin bundan önceki safhalarında olduğu gibi bu safhada da daima daha zor olan denemelere doğru gidilir. Karakollardan, eğitimcinin ve arkadaşlarının evlerinden başlanarak yabancı muhitlerde, kaçakçıların afyon sakladıkları yerlere benzer mahallerde ve bu arada otobüs, kamyon, vapur, uçak gibi araçlarda eğitim denemeleri yapılır. Uyuşturucu madde ajanlarının el koyduğu bir hadisede meydana çıkarılan afyon, gizlendiği mahalde bırakılarak eğitim temrinleri arasına alınır. Gizlendiği mahaller, eğitimcisi tarafından da bilinmeyen bu temrinlerde olumlu sonuçlar alındıkça hem eğitimcinin köpeğe, hem de köpeğin kendisine itimadı artar.

Köpek yetişince, afyon arayıcı polis köpeği olarak hizmete alınır. Nerede olursa olsun eğitimcisi tarafından tasmaından tutulup (ara, ara) emirleri tekrar edildiği zaman, öğrendiği metotlarla afyonun kokusunu almak suretiyle görevini yapar. Onu afyonun yakınlarına kadar götürmenin o kadar önemi yoktur. Bir apartman katındaki dairelerin daha kapıları önünde iken alacağı koku ile bu dairelerin hangisinde afyon bulunduğunu veya içildiğini haber verebilir.

Köpek afyonu bulduğu zaman, yüksekte ise oraya atlamak, değilse çıkarmak veya getirmek amacıyla başı ile ayaklarıyla çeşitli hareket ve işaretler yaparak ısrarlı davranışlarda bulunur. Bazen de havlamak, hırlamak, tıksırmak gibi sesler çıkarır. Eğitimci bu hareketlere ve seslere dikkat ederek haber verme işaretinin hangisi olacağını tayin etmeli ve köpeği daima o işareti vermeye alıştırmalıdır. Köpeğin havlamak veya hırlamak suretiyle haber vermesine pek itibar edilmemektedir.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE KÖPEKLERİN YARDIMI İLE MEYDANA ÇIKARILAN BAZI OLAYLAR:

1 — Amerika Birleşik Devletlerinin New York limanında bulunan Chimese Prince isimli bir gemide afyon bulunduğu ihbar edilmiştir. Gümrük hizmetlerinin Daro ismindeki dedektif köpeğinin kullanıldığı aramada, marangozhanenin döşemesi üzerinde yığılı bulunan kerestelerin arasına büyük yapılı olması itibarıyla giremeyen köpeğin afyon bulunduğu dair yaptığı ısrarlı hareketler üzerine getirilen küçük yapılı Wolf, kereste yığınlarının aralarından girerek afyonun bulunduğu mahalli tıksırma suretiyle bildirmiştir. Keresteler kaldırılarak köpeğin işaret ettiği yerdeki tahtanın civataları söküldüğü zaman altından beş kutu afyon çıkarılmıştır.

2 — Narkotik ajanları 264 W 17 Th St. New York City adresinde oturan sabıkalı bir uyuşturucu madde kaçakçısının durumundan şüphe etmişlerdir. Bu şahsın odasında dedektif köpek Wolf'unda katıldığı aramada bir şey bulunamamıştı. Binanın holleri dolaşıldığı zaman köpek, ikinci katta sabıkalı tarafından kiralandığı, sonradan anlaşılan bir odayı işaret etmişti. Ev sahibesi kapıyı açtığı zaman Wolf'un, mermer renginde boyanmış bir sütunun üstüne konan çiçek saksısına doğru ilerlediği görülmesi üzerine çiçeği çıkarılan saksıda bir şey bulunamamıştı. Köpeğin ısrarı üzerine zorlanan mermer rengindeki boyalı sütunun üst kısmı, vidasının dönmesiyle kaldırıldığı zaman ortasındaki boşluğa yerleştirilmiş olan çelik bir çekmecenin içinde afyon bulunmuştur. Bu aramada köpek bulunmasaydı gayet mahirane bir şekilde yapılmış olan bu sütundan şüphe edilmeyecek ve gizlenmiş olan afyon meydana çıkarılamayacaktı.

3 — 4/Mayıs/1945 tarihinde dedektif köpeği Daro New York şehrinin 10' uncu caddesinde bulunan 256 numaralı apartmanın bir dairesinde yapılan aramaya katılarak döşemeden yedi kadem yükseklikte bulunan bir yük dolabının üstündeki afyonun yerini göstermiştir. Ajanlar bu mahalli araştırdıkları vakit istif edilmiş bir halde 39 adet içim afyonu bulmuşlardır.

4 — 26 Chester St. Brooklyn, N.Y. adresinde yapılan bir aramada bulunan dedektif köpeği Daro, eski bez ve elbise ve parçalarının bulunduğu bir küme içerisinden eski bir ceketinin ortasına sürükleyerek cebinde bulunan 3,5 gram afyonu meydana çıkarmıştır.

5 — 25/Ekim/1945 tarihinde New York şehrinin 21 Bowery Street adresindeki Çin çamaşırvhanesinin aranmasında kullanılan dedektif kö-

peği Daro, afyonun emniyet kasasında gizlendiğini haber vermiştir. Kasa açıldığı zaman içinde bir şey bulunamamandan ötürü önce şaşkınlık hali geçiren köpek, aldığı koku üzerine burnu ile içerisini göstererek ısrar etmekte devam etmiştir. İçinde içim afyonunun paketlenmesinde kullanıldığı anlaşılan bir kaç şişe bulunan kasanın çamaşırhane sahibi tarafından afyonun saklanması için kullanıldığı sonradan tespit edilmiştir.

6 — 14/Ağustos/1945 tarihinde New York şehrinin 10' uncu caddesindeki 265 sayılı binanın dairelerinden birinde afyon kaçakçılığı ile ilgili bir ihbarın incelenmesi gerekmişti. Dedektif köpeği Wolf, bütün katların araştırılması neticesinde yorgunluktan bitkin bir hale gelmişti. Bir dairenin kapısında dinlenmesine müsaade edildiği sırada birden yerinden fırlayarak bir kapının önünde duran köpek, içeride afyon bulunduğu dair kesin vaziyet almıştı. İçeriye girildiği zaman boş olan bir odanın ortasında bulunan çöplerin altında saklanan 8,5 gram afyonu meydana çıkarmıştır.

7 — Uyuşturucu madde ajanları, sabıkalı bir kaçakçının 176 Henry St. N.Y. City adresindeki büyük bir apartmana girip çıkmasından şüphelenmişlerdi. Apartmanın sahibi, memurlarla işbirliği yapmayı kabul etmediği için kaçakçının hangi daireye girip çıktığının tespiti gerekiyordu. 17/Eylül/1946 tarihinde binanın holüne getirilen dedektif köpeği Wolf, aldığı koku üzerine göstermiş olduğu 2 numaralı oda arandığı zaman 5 kilo içim afyonu ile 2 adet afyon çubuğu ele geçirilmiştir.

T E R C Ü M E L E R

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ CUMHURBAŞKANININ GÖREV VE YETKİLERİ (1)

Yazan :
Hukuk Mezunu ve Felsefe Doktoru
WILLIAM BENNETT MUNRO
Harvard Üniversitesinde Profesör

Çeviren :
Vecihi TÖNÜK
Danıştay 6. Daire Başkanı

CUMHURBAŞKANININ KANUN YAPMA İLE ALÂKALI GÖREV VE YETKİLERİ

Reisicumhurun görev ve yetkilerinden diğer birisi de kanun yapma ile alâkalı olanıdır. 1787 devlet adamlarının, kuvvetlerin ayrılığı prensibine verdikleri değer ve önemi düşünerek Cumhur reisinin kanun yapma işlerine hiç karışmaması lâzım geldiğine inananlar bulunabilir. Fakat, hakikatte, milli kanunların yapılması ile ilgili konularda Cumhur Başkanına çok esaslı salâhiyetler verilmiş ve bu salâhiyetler teamüllerle de gittikçe genişlemiş bulunmaktadır. Temeltüre (Teşkilâtı [Esasiye Kanunu) ile kanun yapma konusunda Cumhurbaşkanına belli vazifeler verilmiştir. Meselâ Kongresi (Parlamentoyu) özel olarak toplantıya çağırarak hakkı, kanun yapmak ve tedbirler almak için Kongrese tavsiyelerde bulunmak, çıkan kanunları kabul ve imza veya veto etmek gibi.

Birçok Avrupa devletlerinde câri usulden farklı olarak Başkan, Parlamentonun her iki meclisini yâni Kongresi toplantıya dâvet etmek salâhiyetini haiz değildir. Başkan sadece Kongresi, fevkalâde içtimaa (special session - özel toplantıya) çağırabilmek yetkisini haizdir. Kongresin yapacağı mutat içtimaların zamanı kanunla tesbit edilmiş bulunmaktadır. Başkanın, Kongresin toplantılarını ertelemek (tâlik ve tâtil etmek) yetkisi de yoktur. Ancak, Kongresin her iki meclisi bu mevzuda kendi aralarında uzlaşamazlarsa başkan, ancak o vakit böyle bir salâhiyeti istimal edebilir. Teşriî meclislerin süreleri bitmeden fesholunabilmeleri usulü Birleşik Devletlerde mevcut ve câri değildir. Kongres, iki yıldan iba-

1)İngilizce aslından dilimize çevirdiğimiz bu yazının baş tarafının İDARE DERGİSİ'nin 223' üncü sayısında bulunduğunu Sayın okuyuculara hatırlatırız.V.T.

ret kanuni süresini ikmâl eder. Bu süre, ne azalır ne çoğalır. Birleşik Devletlerin Kongresi bu hususta Britanya'nın Avam Kamarası'ndan ayrılır. İngiliz Avam Kamarası, Başvekilin mütalea ve tavsiyesi üzerine Kral tarafından her vakit fesholunabilir. Halbuki buna mukabil Başkan, Kongresin toplantılarını uzatabilir. Başkan önemli işler bitirilinceye ve kanunlar çıkarılincaya kadar Kongresi toplantı halinde kalmaya ve tatil yapmamaya icbar edebilir. Başkanın bu icbarı, tesirli de olabilir. Çünkü Kongres erken tatile girecek olursa Başkan, Kongresi hemen fevkalâde toplantıya (special session - özel toplantıya) çağırarak tehdit edebilir. Bu tehdit boş bir tehdit de değildir. Çünkü Başkan, meclislerden herhangi birini veya her ikisini birden herhangi bir zamanda fevkalâde içtimaa dâvet edebilmek salâhiyetini haizdir. Kongres üyeleri (mebuslarla âyan âzaları) ise yıllık olarak aldıkları ödenek dışında bu olağanüstü toplantı için ayrıca munzam bir şey alamazlar.

CUMHURBAŞKANININ KONGRESİ FEVKALÂDE İÇTİMAA DÂVET EDEBİLMEK SALÂHİYETİ

Cumhurbaşkanı, meclisleri olağanüstü toplantıya çağırısında bu toplantının maksat ve gayesini ve görüşülecek konuları bildirir. Fakat, Kongres bununla bağlı değildir. İsteddiği diğer mevzu ve maddeleri de görüşme konusu yapabilir. Halbuki bunun aksine olarak federasyona dâhil birçok devletlerin temeltüreleri(esas teşkilât kanunları) teşriî meclislerin valiler (governors) fevkalâde içtimaa davetleri halinde ancak davetnamede yazılı mevzuların meclislerce müzakere mevzuu yapılabileceği hakkında hükümleri muhtevidirler. Kongresin olağanüstü toplantıları ne öyle pek seyrek ne de öyle pek sık vuku bulmaktadır. Fevkalâde içtimalar ya sadece birkaç gün sürer yahutta müteakip âdi toplantı zamanına kadar devam eder.

CUMHURBAŞKANININ KONGRESE MESAJLAR GÖNDEREBİLMESİ

Temeltüre (teşkilâtı esasiye kanunu), Cumhurbaşkanının Birleşik Devletlerin ahvali-umumiyesi ve alınması lüzumlu ve münasip tedbirlerin nelerden ibaret olduğu hakkında Kongrese zaman zaman mesajlar göndermesini, tavsiyelerde bulunmasını da istemektedir. İşte Başkanın Kongrese (Âyan ve Mebusan Meclîslerine) mesajlar göndermek hakkı temeltürenin (anayasanın) bu hükmüne müstenittir. Bu mesaj göndermek hakkı Birleşik Devletlerin kuruluşunun başlangıçlarından beri serbestçe kullanılmaktadır. Washington ile John Adams tavsiyelerini Kongresi şahsen hitap etmek suretiyle yaparlardı. Fakat, Jefferson Kongresin

her iki meclisinde de kâtipler tarafından okunmak üzere yazılı mesajlar göndermek usulünü ihtiyar etmişti. Bu usul, 1913 yılına kadar muttariden takip olunmakta iken Başkan Wilson, eski usule rücu etti. Kendisinin halefleri ise Kongrese bazı defa yazılı mesajlar göndermek, bazı kerre de şahsen şifahi olarak hitap etmek suretiyle her iki usule de müracaat etmişlerdir. Başkanın mesajı şahsen ve şifahen yapılmış olursa şüphesiz Kongres üzerinde daha kuvvetli ve tesirli bir intibâ bırakır. Hususiyle eğer Başkan, kuvvetli bir hatip olurda radyo vasıtasıyla sözlerini bütün memlekete duyurursa mesajının şümul ve tesiri bir kat daha artmış bulunur. Mesajlar ister yazılı olsun isterse sözlü olsun Başkanın düşüncelerinin ifâdesi olarak zaman zaman muayyen iş ve mevzuları ortaya koymalıdır. Genel olarak Kongresin her toplantısının başlarında Başkan, Kongrese çeşitli meseleleri bahis konusu yapan uzun bir mesaj ve sonra da lüzum gördükçe münferit ve hususi mevzulara tealluk etmek üzere özel mesajlar gönderir.

BAŞKANIN KONGRESE GÖNDERDİĞİ MESAJLARIN HÂSİLETTİĞİ SONUÇLAR

Fakat, Başkan, mesajlarıyla birçok şeyler tavsiye ve hatta bazı defa bunları hararetle arzu ettiği halde bu tavsiyeleri Kongres takip ve intacetmez. Amerika Birleşik Devletlerinde Başkanın yıllık mesajları, İngiltere’de Kralın Avam Kamarasında okunan nutku gibi içtima devresinin bitmesinden önce çıkarılacak kanunların sıhhatli birer tasarısı niteliğinde değildir. Çünkü, İngilterede Kralın demecini hazırlayan Başvekil, Avam - Kamarasında ekseriyeti hâizdir ve kendisinin teklif ve tasarılarını kabul etmeye ve gerçekleştirmeye âmâdedir. Birleşik Devletlerde Başkan, Kongres tarafından desteklenebileceği gibi desteklenmeyebilir de. Hattâ, Başkanın partisi, Kongres’in heriki meclisinde ekseriyette bulunsa bile Başkan, Âyân Âzâlarıyla mebusların kendi düşündüğü ve tasarladığı şeyleri behemehal yapacaklarından emin olamaz. Hususiyle iktisadi siyasetle alâkalı kanunların re’ye vaz’ında ekseriya parti safları gevşeyebilir. Nitece şudur ki kanuniyet iktisap etmeleri Başkan tarafından hattâ harâretle ve müstâceliyetle tavsiye edildiği halde bâzı defa kanun projeleri kabule mazhar olamamaktadır. Bunun aksine olarak reddi Başkan tarafından Kongre’den musırren istenildiği halde kendi partisi mensuplarınca çıkarılan kanun tasarıları da mevcuttur.

CUMHURBAŞKANININ MESAJLARININ MEVZUAT ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ

Bununla beraber, Başkanın mesajlarındaki tavsiyeler daima ağır basmakta ve ekseriya bir kanun tasarısını ret veya kabul etmek hususun-

da Kongresi harekete getirmeye âmil olmaktadır. Cumhurbaşkanının mesajları yalnız Kongrese hitap etmez. Mesajlar, bazı defa belli konulara tealluk eden Amerikan siyasetinin bütün dünyaya açıklanması veya halkın alâkasının tahriki için bir vasıta olmak üzere kullanılabilir ve bütün memlekete hitâbeder. Bu da gayet tabiidir. Zirâ, Cumhurbaşkanını, bütün memleket tarafından seçilmiş olduğundan memleketin tümünü temsil eder ve onun resmî sözcüsüdür. Bu itibarla, Cumhurbaşkanının sözleri, sırasına göre, bir mevzuun leh ve aleyhinde inandırıcı tesirler icrâ edebilir. Eğer Cumhurbaşkanı memleket halkınca tanınan ve sevilen bir kimse ise ve memleketin itimadını hâiz bulunuyorsa onun sözlerinin Kongre üzerindeki tesir nüfusu hem seri hem de fiilî olur.

İCRÂ - KUVVETİNİN TEŞRİ - KUVVETİ ÜZERİNDEKİ TESİR VE NÜFUZU

Cumhurbaşkanı, Kongrese (Âyan ve Mebusan Meclislerine) sadece mesajlar göndermekle kalmaz, daha ileriye de gidebilir. Kongrenin her iki meclisinde de Cumhurbaşkanını teşriî sahada yardımcıları diye anılan nüfuzlu üyeler vardır. İcra - Kuvvetinin tavsiyelerini desteklemek için hemen seferber olmak bunların işidir. Cumhurbaşkanını, kanun - tasarılarını tamamiyle hazırlanmış metin halinde de Kongrese tevdi ettirebilir. Bununla beraber, Kongres (parlamento) bu usulü muvafık bulmamaktadır. Bundan başka, Cumhurbaşkanı, nüfuzlu senatörlerle (âyan âzalarıyla) temsilcileri (mehusları), Beyaz - Saray'da (White House) yemeğe çağırır, meseleleri ortaya atar, onlarla konuşur telkinlerde bulunur. Yine maksadına nail olamazsa radyo vâsıtasıyla bütün memlekete hitâbeder. Hülâsa, Cumhurbaşkanı, istediği kanunların çıkarılabilmesi için çeşitli yollardan nüfuzunu kullanabilmek imkânlarına mâliktir. Bu itibarla Cumhurbaşkanı, icra - kuvvetinin başıdır, kanun yapmak mevzuunda hiçbir salâhiyeti, nüfuz ve tesiri yoktur demek hakikatleri görmemek olur. Cumhurbaşkanı, kanunların yapılmasında birkaç düzine kongres üyesinden (parlamento âzasından) ziyâde müessir ve âmil olabilir. Bu tesir ve nüfuzun derecesi de Kongres'in siyasi çehresiyle milletin bir numaralı vatandaşının şahsiyetine tâbidir. Herbert Hoover'ı kendi partisi içindeki kuvvetli hizipler pek sevmez ve kendisine muhâlefet ederlerdi. Bu sebeple teklif ve tavsiyeleri ekseriya nazara alınmaz veya reddolunurdu. Halbuki Woodrow Wilson ile Franklin Roosevelt berikisi de Kongres (parlamento) ile iyi münasebetler kurulduğu ve memleketçe de sevildiği takdirde icrâ kuvvetinin başı olan Cumhurbaşkanının kanunları kendi eliyle yazıp Kongrese dikte edebileceğini açık ve kesin

bir surette isbat etmiş bulunmaktadırlar. Bu iki Cumhur reisi teşri sahasında kongresi sür'atle harekete getirmek hususunda Avrupa Hükümetlerini gıpta ettirecek derecede muvaffakiyet sağlamışlardır.

CUMHURBAŞKANININ TEŞRİİ FAALİYETLERİ ALEYHİNE YÖNELTİLEN İTİRAZ VE TENKİDLER

Fakat, Cumhurbaşkanı, Kongres'in çalışmalarını hızlandırmaya ve ona istikamet vermeye giriştiği takdirde anayasal muvâzeneyi altüst ettiğinden kuvvet ve salâhiyetini sûstimâl ederek kendisini diktatör yapmaya çalıştığından bahisle tenkitler ayyuka çıkmaktadır. Bununla beraber, sadece kuvvetli Cumhurbaşkanı, Amerika'nın hükümet siteminin çok ciddi noksan ve kusurlarını ve hususiyle anayasada icra kuvvetinin kanun teklif etmek hususunda müsbet ve kat'i hüküm bulunmaması yolundaki eksildikleri doldurmaya ve bu konudaki müşkülliye yenmeye çalışmaktadır. Temelyasa (Constitution), kanun yapmak konusunda Kongreye belli bir lider tedarik ve ihzar etmemiştir. Temelyasa, 531 yasanının (şâriin) kendi kendilerini kanun yapma konusunda sevkü - idâre edebileceklerini farz ve kabul etmiş bulunmaktadır. Bu suretle Temelyasa bunları, işleri çıkmaza sokanlarla obstrüksiyoncular içinde kendilerini sevkü - idâre de yalnız ve kendi başlarına bırakmış oluyor demektir.

CUMHURBAŞKANININ YASAMA KONUSUNDAKİ ÇALIŞMALARINI HAKLI GÖSTERMEK İÇİN İLERİ SÜRÜLEN SEBEPLER

Kanun yapma görevinin iyi ve düzgün bir şekilde yerine getirilebilmesi için muktedir bir liderliğe ihtiyaç olduğu bugün idare ilminin mü-tearifelerinden biri sayılmaktadır. Gayeye ulaşabilmek için vasıtaları mübah saymak lâzımdır.

Cumhurbaşkanı, bir Amerikan başvekilinin mevcut olmaması sebebiyle kendisini bir başkan yerine koyarak âmme idaresinin esaslı bir parçasından mâdüt olan bu makamın görevlerinin yerine getirilmesini güçlükle sağlayabilmektedir. Halk, partisinin siyasi programında vaad ve teahhüt edilmiş bulunan işlerin yapılmasını Kongres'den ziyade Cumhurbaşkanı'ndan beklemektedir. Bu itibarla Cumhurbaşkanı'nın yasama işlerini harekete getirmekte ve teşvik etmekte faal bir rol oynaması zaruridir. Aksi takdirde memleketin güvenini kaybetmek yükünü üzerine almak zorunda kalır. Bu, Cumhurbaşkanı'nın parti lideri olmak sıfatıyla görevlerinin pek ziyade artmış bulunmasından ileri gelmektedir. Bu ko-

nu biraz sonra tetkik ve mütâleâ olunacaktır. Bu arada geçen elli yıl boyunca hiçbir Cumhurbaşkanının ehliyetli ve kifayetli olmak vasfının feda ve kaybedilmesini göze almadan bu teşri liderliği vazifesinden feragat edememiş bulunduğu vâkiasına işaret etmek de kayda ve zahmete değer manalı bir olaydır.

CUMHURBAŞKANININ TEŞRİİ NİTELİKTEKİ YETKİLERİNİN DİĞER BİR SAFHASI İCRA KAABİLİYETİNİ HÂİZ EMİRLER İSDAR EDEBİLMEK YETKİSİ

Kongres (parlâmento) üzerindeki bu te'sir ve nüfuzundan başka Cumhurbaşkanı gerçekten yasama yetkisini de hâizdir. Başkanın bu salâhiyeti, icra - kaabiliyetini hâiz - emirler (executive orders) isdar etmek yoluyla kullanılır ki bu emirler kanun hüküm ve kuvvetindedir. ¹Böyle emirler çıkarma yetkisi, bazı defa tanzim salâhiyeti (ordinance power - nizamname yapmak yetkisi) diye ve yad olunmaktadır. Bu yolda bir salâhiyetin hikmeti - mevcudiyeti de kanunların teferruata varıncaya kadar bütün hususları derpiş ve tanzim edemeyeceği vâkiasıyla izah olunmaktadır. Esas itibariyle kanunların şumullü ve sarîh olması yâni kapsadığı bütün hususları yeter derecede açık ve kesin hükümlerle tanzim etmiş olması lâzımdır. Fakat, tatbikat ve fiiliyatta bu, her vakit kaabil olamamaktadır. Misal olarak Federal Gelir Vergisi Kanununu ele alalım. Bu kanun, en küçük teferruata varıncaya kadar her hususu derpiş ve tanzim etmesi icabetse bin sahîfeye bâlîğ olur. Bunun ise ne kadar gayri - ameli olduğu meydandadır. Diğer bir misal olarak da Memurlar Kanununu ele alalım. Bu kanunun da memuriyet mevkilerinin sınıflandırılması, talip ve namzedlerin sınıf ve derecelerinin tâyini, imtihanların icra suretleri ve mahiyetleri ve neticelerini tebyin ve tevsiki gibi bütün hususları derpiş ve tespit eden hükümleri kapsamı icap etse büyük bir cilt tutması lâzım gelir. Bunun içindir ki Kongres, zaman zaman önemli kanunların metinleri içine, teferruata tealluk eden hükümleri almayarak bunların çıkarılacak icraî emirlerle konacak olan hükümlerle tanzim olunması suretiyle kanunların boşluklarının doldurulması yolunu tutmaktadır.

¹ Kongresin 1935 yılında çıkardığı bir kanun, herkes hakkında uygulanabilecek olan icraî emirlerle kararnamelerin ve kanuni neticeler hâsıl edebilecek tebliğlerin günlük olarak çıkarılacak resmî bir dergide neşrini derpiş ve emretmektedir.

Bu itibarla da Başkan veya onun tasvibiyle Bakanlar icrâi emirler ve nizamlar ısdar etmektedirler ki bu nizam ve emirler böylece kanunların eksiklik ve boşluklarını doldurmaktadırlar. Mahkemeler de bu yoldaki fiiliyat ve tabikâtı, mâkul sınırlar içinde kaldığı müddetçe Kongres tarafından teşri salâhiyetinin icra kuvvetine devir ve havalesi mâhiyetinde addütelakki etmemektedirler.

İCRA KAABİLİYETİNİ HÂİZ EMİRLERİN MEVZU VE MUHTEVALARI

İcra kaabiliyetini hâiz emir ve nizamlar, devletin önemli birçok idare dallarında tafsilât ve teferuata tealluk eden hususları tanzim ederler. Meselâ, posta hizmetlerinde, muhaceret işlerinde, gümrük resimlerinin tahsilinde ve sâirede olduğu gibi, 1933 - 1935 yılları buhran devresi yaşamlarında bu usule geniş ölçüde müracaat olunmuştu. Milli Sanayii Kalkındırma Kanununun Başkana verdiği takdir salâhiyeti o kadar geniş idi ki Yüksek Mahkeme bunu teşri salâhiyetinin İcra - Kuvvetine devir ve havalesi mâhiyetinde ve bu itibarla da Anayasaya aykırı buldu. Bununla beraber şu cihet açıklanmalıdır ki Schechter dâvasında bu karar, icraya takdir salâhiyeti verilmesi yolundaki tatbikatı mahkûm ve nefyetmedi ve fakat sadece bu tatbikatın lüzumundan fazla genişletilmesine mesağ ve cevaz bulunamayacağını ortaya koydu. İcraî emir ve nizamlar herhangi bir kanun ilga veya tâdil edemez. Yalnız mevcut kanunların hükümlerini tamamlar, tatbikatını sağlar. İcraî emirnameler şüphesiz bazı defa kendilerine terk ve tevdi edilmiş bulunanlardan fazla işler başarmaktadırlar. Bunlar, bazı defa da mevzuata Kongres'in kast ve istihdaf etmediği ters manalar vermektedirler. Çünkü bunların metinlerinde hiçbir zaman kanunu bütün hükümleri yeralmamaktadır. Asıl mühim olan cihet kanun hükümlerinin tatbik tarz ve usulünün icraî emir ve nizamlarla tâyin ve tespit olunması yetkisi hakikaten o vakit kanun yapma şeklini ve salâhiyetini almaktadır. Herhalde burada şu itirafı yapmak lâzımdır ki bugünün mürekkep ve muğlak iktisadi ve içtimâî şartları hükümetin sadece ve münhasıran bir (Kanunlar Hükümeti) olarak kalmasına imkân bırakmamaktadır. Bugünün hükümetinin bir dereceye kadar da kanunları icraî faaliyetleriyle tamamlamak iktidarını hâiz insanların hükümeti olması lâzım gelmektedir.

CUMHURBAŞKANININ VETO SALÂHİYETİ

A — Vetonun Anayasal Temeli

Yukarıda zikir ve beyan olunan hususlar, kanun yapma konusunda Başkanın müsbet mahiyette hâiz bulunduğu salâhiyetlerdir. Fakat Başkan, veto salâhiyeti diye anılan ve hattâ daha büyük bir önem taşıyan men ve tahdit edici menfi bir yetkiyi de hâiz bulunmaktadır. Bu yetkinin mâhiyet ve gayesini bizatihi Temeltüre'nin (Konstitüsyonun) kendi metninden daha muhtasar - müfit bir tarzda ifâde etmeye imkân yoktur. Onun için bu metni aynen iktibas ediyoruz:

(Her kanun tasarısı, Temsilciler Meclisiyle Senatodan geçtikten sonra kanun halini almadan önce Birleşik - Devletlerin Başkanına sunulur. Şâyet, Başkan tasarıyı tasvip ediyorsa imza eder. Yok eğer tasarıyı tasvip etmiyorsa itirazları neden ibaretse bunları belirterek tasarıyı ilk önce görüşmüş olan meclise iâde eder. Bu meclis, Başkanın itirazlarını tam metin hâlinde tutanağına geçirir, ve tasarıyı yeniden görüşür. Şâyet meclis, üçte - iki çoğunlukla kanun tasarısını bu ikinci müzakerede kabul ve tasvib edecek olursa Başkanın itiraznâmesiyle birlikte tasarıyı diğer meclise yollar. Bu meclis de tasarıyı ikinci bir müzâkereye tâbi tutar. Bu ikinci müzâkerede bu meclis de tasarıyı üçte - iki çoğunlukla kabul ve tasvib edecek olursa tasarı kanuniyet kesbeder. Bütün bu kâbil hallerde her iki mecliste de oylar evet - hayır tarzında alenî ve şifâhi olarak toplanır ve tasarısının leh ve aleyhinde olan şahısların adları alâkalı meclislerin tutanaklarına geçirilir. Şâyet, bir kanun tasarısı kendisine sunulduktan sonra pazar günleri hariç olmak üzere on gün içinde Başkan tarafından meclislere iâde edilmezse tasarı Başkan tarafından imzalanmış gibi kanun halini alır. Meğerki Kongres, Başkanın bu süre içinde iâde etmesini kendisi tâlik ve tehir ettirmiş olsun. Bu takdirde ise tasarı, kanun hâlini alamaz.) (Anayasa, madde :1, fıkra : 7).

B — BAŞKANA VERİLMİŞ OLAN ŞARTLI - SINIRLI VETO YETKİSİ BİR UZLAŞMA NETİCESİDİR

Devlet idaresinin nazariyat ve tatbikatında Amerikan mevlûdü olan veto usulüne taallûk eden bu hükümleri Anayasanın yapıcıları nasıl oldu da kabul ettiler? Onlar, bu usulü, iki kutup arasında mutavassıt bir yol tutmak tarzındaki siyâsetlerine uygun geldiği için kabul ettiler. Gerçekten, Konstitüsyonu yapanlar (temeltüreciler) müstemleke zamanın-

da valilerin (Governors) hâiz oldukları gibi mutlak bir veto hakkının Başkana verilmesine fikren mütemayil ve hazır bulunmuyorlardı. Diğer taraftan da kanunların yapılarak yürürlüğe konmasının tamamıyla Başkanın arzu ve iradesine bağlı kalması tarzını uygun bulmuyorlardı. Müstemleke devirlerinin Parlâmento tecrübeleri teşri heyetlerinin de mutlak hükümdarlar kadar müstebit olabileceğini göstermişti.

Hakikaten hiçbir teşri heyetinin faaliyetlerini kâğıt üzerinde çizilmiş olan sınırlar içinde tutmaya muvafak olunamadığını tarihten alınan dersler isbat etmiş bulunmaktadır. Bu itibarla İcra - Kuvvetine bizzat kendisini müdafaa edebilmesi için olsun bir çeşit silâh olarak veto hakkı kendisine verilmelidir. İşte, şartlı sınırlı veto, mutlak veto salâhiyeti ile hiç veto salâhiyetini hâiz bulunmama arasında mutavassıt bir yol, bir uzlaşma olarak tasarlandı ve ortaya atıldı. Böylece, Alexander Hamilton'un tâbiriyle veto usulünün tesisinin Teşri Heyeti üzerinde hayırlı ve faydalı bir fren ve aynı zaman da İcra - Kuvveti için bir korunma vâsıtası olacağı hususunda fikir mutabakatına varılmış oldu. Konstitüsyon'un (Temeltüenin, Anayasanın) yapıcıları, Başkanın veto yetkisini icrâ bir vazife olmaktan ziyâde Teşriî mâhiyette görmüş oldukları içindir ki bunu Konstitüsyonun, Kongresin teşkilâtına vazife ve salâhiyetlerine tealluk eden kısmına dere ve ithal etmişlerdir.

BAŞKANA AÇILMIŞ OLAN ÜÇ YOL

Konstitüsyonun vetoya tealluk eden ve yukarıya aktarılmış bulunan metni dikkatli bir surette okunup tetkik edilince görülür ki bir kanun projesi veya Kongres'in iki meclisinin müşterek bir kararı Başkanın masasına ulaşınca dört halden biri vuku bulur: Birincisi, Başkan kayıtsız - şartsız gelen şeyi imzalar. İkincisi, Başkan gelen şeyi imzalamaksızın on gün içinde Kongres'in bu işe ilk defa el koymuş olan meclisine iâde eder. Temeltüre (konstitüsyon, esasi Teşkilât Kanunu) böyle bir iade hâlinde Başkanın itirazlarını bildirmesini zaruri kılmıştır. Fakat, bu itirazların mâlum ve muayyen hususlara tealluk ve inhisar etmesi lâzım gelmez. Umumi surette tasarının veya alınmış olan karar ve tedbirin zamansız, gayrimenkul veya ifratkâr olmasını beyan ve ifade etmesi kâfidir. Böylece Kongrese geri gelmiş olan tasarı tekrar reye vazolunur. Şâyet Kongresin her iki meclisince de tasarı enaz üçte-iki bir çoğunlukla kabul edilecek olursa Başkan tasvip etse de etmese de tasarı kanun hâlini alır. Üçüncüsü, Başkan kanun projesini ne imzalar ne de Kongrese iade eder. Masasının gözüne atar. Böylece on gün geçtikten

sonra Başkan imzalamadan da tasarı kanun hâlini alır. Dördüncüsü, Başkanın imzasına sunulan tasarinın bu on günlük imza süresinin işlenmesini Kongre tecil ve tâlik eder. Bu takdirde on günlük sürenin geçmesiyle tasarı kanun hâlini almaz. Buna umumiyetle tasarı, cep vetosuna uğradı denir.

TATBİKATTA VETO PROSEDÜRÜ

Başkanın masasına gelmiş bulunan kanun tasarılarının akıbetlerinin tâyin ve tesbitine tealluk eden bâzı usullerin izahı için birkaç kelime daha ilâvesi lâzımdır. Bir kere Başkanın kanun tasarılarını imza etmesi veya etmediği takdirde tasarıları geriye göndermesi için konmuş bulunan on günlük sürenin hesabında pazar günleri dâhil olmadığı gibi tasarılar fiilen Başkanın eline ulaşmadıkça da bu süre işlemeye başlamaz. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Başkan Wilson Fransa'da Sulh Konferansında bulunduğu sıralarda her iki meclisce de kabul edilmiş olan kanun tasarıları on günden çok fazla bir zaman geçtikten sonra fiilen Başkanın eline ulaşmıştı. Kaide olarak Başkan tasvip etmeye mütemayıl bulunduğu kanun tasarılarını çabukça imzalamaktadır. Uygun bulmadığı tasarıları da çabukça veto etmektedir. Fakat, Başkanın fikri bu her iki istikametten birine doğru kuvvetle yönelmemiş ise böyle bir tasarinın mevcudiyetini bilmemezlikten gelir. Böylece on günlük süre sona erince de tasarı kanun hâlini alır ve Başkan bütün sorumluluğu bu suretle Kongresin (Parlâmentonun) üzerine atar. Kongrenin her iki toplantı döneminde birçok kanun tasarıları da cep vetosuna uğramak suretiyle kanuniyet kespsetmeden zâil ve sâkit olmaktadır. Zira, birçok kanun tasarıları Kongresin gündeminde, büro ve komisyonlarında içtima senesinin veya toplantı döneminin son günlerine kadar sürüklenir durur. Sonra da bu tasarılar son safhalarına gelince birdenbire ortaya atılırlar. Başkan, bunların yığın halinde akınına uğrar ve hepsinin üzerinde lâyük oldukları önemi vererek ayrı ayrı durmasına bazı defa imkân bile kalmaz. Böylece Başkan, bunlardan tavsip ettiklerini imzalar. Geriye kalanlarını ise şayet Kongre on gün içinde tatile girecekse - ki bazı defa öyle rastlar - tabii ölümlerine terkdedir. Konstitüsyonun (Temeltüenin, Anayasanın) lafzına bakılırsa Başkanın bir kanun tasarılarını Kongresin toplantı dönemi nihayete erdikten sonra imza edememesi lâzım gelir gibi görülmektedir. Fakat, bu zaruri addedilmemektedir. Başkan Wilson 1920 yılında birçok kanun tasarılarını Kongrenin toplantı dönemi nihayete erdikten sonra imza etmiş idi. Fakat Yüksek Mahkeme (Supreme Court) son zamanlarda bu tarzda hareket edebilmenin de Başkanın yetkisi dâhilinde olduğuna karar vermiş bulunuyor.

VETO YETKİSİ KONSTITÜSYONDA YAPILMASI DÜŞÜNÜLEN DEĞİŞİKLİKLERE UYGULANAMAZ

Şu cihet belirtilmelidir ki Konstitüsyonda yapılması tasarlanan değişiklikler Kongresin her iki meclisinin de üçte - iki çoğunluğuyla kabul edilmek suretiyle kararlaştırılmış olursa bu, Başkanın imzasına sunulmaz. Böyle olunca da Başkan tarafından veto edilemez. Aynı şey kanun hüküm ve kuvvetinde hâiz bulunmayan ve sadece Kongresin düşüncesini ifade etmek üzere Kongresin her iki meclisince de kabul edilmiş olan müşterek kararlar hakkında da doğrudur. Fakat, kanun hüküm ve kuvvetinde olan müşterek kararların Başkanın imzasına sunulması ve icabında Başkan tarafından veto edilebilmesi vetodan istihdaf olunan maksat ve gayelerin şümül ve muhtevâsı içinde bulunmaktadır.

VETO YETKİSİNİN ŞİMDİYE KADAR KULLANILMA MİKTAR, ŞÜMUL VE SAHASI

Cumhurbaşkanının haiz olduğu veto yetkisi şimdiye kadar cömertçe mi kullanılmış yoksa nâdir hallerde mi kullanılmak istenmiştir? Alexader Hamilton, umumiyetle veto yetkisinin çok büyük bir ihtiyatla kullanılması lâzım geldiğini daha evvelden ifade etmiş bulunuyordu. Bu düşünce o vakitler doğru da görünüyordu. Washington, Adams, Jefferson, Madison gibi Cumhurbaşkanları da gerçekten veto yetkisini çok tedbirli ve idareli kullanmışlardı. Cumhuriyetin ilk kırk yılı zarfında yalnız dokuz kanun tasarısı veto edilmişti ki Cumhurbaşkanlarının zamanı idarelerinin her birine vasati olarak tek bir kanun tasarısı bile düşmemektedir. Bu dört devre süresince kullanılmış olan veto yetkisi kanun tasarılarının Konstitüsyona aykırılığı sebebine veya buna benzer nekayise istinat ettirilmiş olup Cumhurbaşkanının şahsî ve indî itiraz ve mülâhazalarına istinâd ettirilmiş değildir. Bundan başka bu kanun tasarılarından hiç biri Cumhurbaşkanının vetosundan sonra hiçbir zaman kanun halini almadı.

BAŞKAN JACKSON İLE JOHNSON

Andrew Jackson daha diğer birçok hususlarda olduğu gibi hemen hemen seleflerinin veto ettikleri kanun projelerinin yekûnundan fazla kanun tasarısını veto etmek suretiyle bu konuda yeni bir rekor kırdı.

Çünkü kendisi veto yetkisini diğerlerinden tamimiyle başka türlü anlıyordu. O, ortada Konstitüsyona mugayereti önlemek veya gayri kaabili tatbik bir kanunun düstura geçmesine mâni olmak gibi zaruret mevcut olmadıkça Kongrenin kanun yapma yetkisine müdahale etmek taraftarı değildi. Fakat, Jackson çok müteceviz bir durum aldı ve veto yetkisini Kongresin kendi şahsî veya siyasî görüşlerine aykırı gelen hareketleri vukubuldukça eline almak ister gibi göründü. Bu hareket tarzı acı acı tenkit edildi ve salâhiyetin kötüye kullanılması ve gaspı telakki olundu. Her ne kadar Konstitüsyon, şâyet Başkan kanun tasarısını tasvib ediyorsa imza eder. Yok eğer tasvib etmiyorsa geri çevirir, kelimeleriyle ifâdesini bulmakta ve bu kelimeler belkide anlaşılan mânâdaki bir hükmü ifade ve ihtiva etmektedir. Fakat, ne olursa olsun neticede Jackson'ın görüş tarzı kabule mazhar oldu. Bununla beraber Jackson zamanından İÇHARP sonrasına kadar vetolar artmadı. Hâlbuki bu devre de inatçı ve Başkandan ayrışık görüşlere sahip Kongreslerin işbaşında olduğu zamanlar da vardı. Başkan Johnson, kanun yapıcılarıyla yaptığı savaş süresince baltayı kâh sağa kâh sola salladıysa da pek fayda sağlayamadı. Zira Kongres (parlâmento,) kanun tasarılarını muntazaman onun vetosundan geçirimiyle muvaffak oldu.

BAŞKAN CLEVELAND

1867 yılından sonra veto yetkisini sakınmadan idaresizce kullanan tek Başkan Grover Cleveland oldu. Bu Başkan, veto yetkisini çok sayıdaki özel emeklilik kanun tasarıları hakkında kullandı ki bunların sayısı iki yüzü aşılıyordu. Fakat onun zamanından beri bütün Cumhurbaşkanları, veto hakkını On dokuzuncu Yüzyılın ilk çeyreği zarfında kullanılmış olan veto hakkından çok daha fazla istimal etmiş bulunmaktadırlar. Bu devredeki Cumhurbaşkanları, muvafık bulmadıkları gayrimenkul ve faydasız addettikleri kanun tasarılarını veto etmeyi kendileri için vazife telâkki etmişlerdi. Bu itibarla İcra - Kuvvetinin kendi kendisini müdafaa silahı olarak düşünülmüş ve kabul edilmiş olan veto yetkisi, devletin kanun yapma mevzuundaki kudretine rehberlik etmek ve onu muayyen istikametlere sevk için bir vâsıta ve alet olmak yolunda inkişaf etmeye başladı. Bu suretle veto yetkisi, her çeşit kanun tasarılarına tatbiki kaabil umumî bir tetkik ve gözden geçirme selâhiyeti şeklinde genişlemiş bulundu. Cumhurbaşkanını, kanun yapıcılarının önlerine dikilmiye muktedir kılan bu veto selâhiyeti, Cumhurbaşkanlığını hükmen Kongresin üçüncü meclisi hâline getirmek istikametinde inkişaf ettirmiş oldu. Böyle yapmakla da İcra Kuvvetinin başı olan Başkanı, yasama işlerinin bidâyette kasd ve istihdaf edildiğinden çok daha faal bir siması haline getirmiş oldu.

VETO USULÜNÜN FAYDA VE MAHZURLARININ MUKAYESESİ

Amerika'nın idare usulünü inceleyen yabancı araştırmacı ve irdeleyiciler, zaman zaman şarta bağlı vetonun umumi olarak iyi bir maksat ve gayeye hizmet etmiş olup olmadığını sorup dururlar. Hamilton'un vetoların nisbeten nâdir olacağı yolundaki kehâneti her ne kadar tamamiyle tahakkuk etmemiş olmakla beraber özel emeklilik kanunları ve bunlara benzer diğer kanun tasarıları nazarı itibara alınmadığı takdirde ortalama olarak sadece yılda önemli kanun tasarılarından ancak birinin veto edildiği meydana çıkar. Kongres tarafından müzakere ve kabul edilmiş bulunan önemli kanun tasarılarının yüzde doksan dokuzu hiçbir savsama ve gecikmeye uğramaksızın Başkanın imzasını elde etmiş bulunmaktadır. Bu da veto yetkisinin umumiyetle kötü kullanılmadığı ihtiyatlı ve tedbirli bir surette ifa ve istimal edildiği manasına gelir. Veto yetkisinin kullanılmasında halk efkârı hemen daima Başkanla beraber olmuş ve kongresi geri dönmeye zorlamıştır. Diğer taraftan arasına da Başkanın vetosu bunun için lüzumlu üçte - iki çoğunlukla çiğnenmiş ve tepelenmiştir. Amerikan veto usulünde bir düzeltme yapılması ısrarla ileri sürülmektedir ki o da şudur: Başkan bugün bütçeye veya ödenek kanunlarının tek bir maddesini kaldırmak, veto etmek yetkisini sahip değildir. Başkana bu yetki verilmelidir. Bugün Başkan bütçeye veya ödenek kanunlarının ya tümünü veto etmek veya yine tümünü olduğu gibi kabul etmek durumundadır. Bunun neticesi olarak da Başkan kabul ve tasvib etmek istemediği özel masraf madde ve kalemlerin rıza ve muvafakatını bildirmek zorunda kalmaktadır. Aksi takdirde bütçe veya ödenek kanununun tamamının akamete uğraması tehlikesi mevcuttur. Bütçe kanunları tabii ve mütat olarak birçok kalemleri muhtevidir. Ve bunlardan birkaçı ve pek azı müstesna diğerleri tamamiyle uygun ve doğrudur da. Bu birkaç ve pek az istisna da faydasız, zararlı ve israf mahiyetinde olabilir. Şimdi bu vaziyette Başkan, bu kalemlere ilişmemekte ve buğdayı saman ve çöpü ile almak zorunda kalmaktadır. Aksi takdirde bu saman ve çöpü buğdaydan ayırıp atmak isterse yani uygun ve doğru bulmadığı kalemleri, maddeleri çıkarmaya kalkarsa bütçe veya ödenek kanununun tamamını veto etmek durumuna düşmek ve bunun neticesi olarak da ödeneksiz kalmak tehlikesini göze almak icap edecektir. Hâlbuki Başkanın devlet idaresini yürütebilmek için ödeneye ihtiyacı vardır. Bu itibarla Başkana böyle bir yetkinin verilmesi yâni bütçe ve ödenek kanunlarının herhangi bir madde veya kalemini veto edebilmek yetkisi uyanık ve dikkatli Başkanların lüzumsuz ve faydasız birçok masrafların önüne geçmesini sağlayabilir. Bir anayasa değişikliği ile böyle münferit masraf kalemlerinin bütçe ve ödenek kanunlarından çıkarılabilme-

si yetkisinin icranın şefine verilmesi birkaç yoldan iyi bir maksada hizmet edebilir. Diğer taraftan bu, Başkanın Kongre üzerindeki tesir ve nüfuzunu geniş ölçüde artırabilir. Böylece Başkanın Devlet memurlarını tayin etmek yetkisine sahip bulunmasının kendisine verdiği tesir ve nüfuza yeni bir şekil ve mahiyet vermek suretiyle onu kuvvetlendirir. Her senatör Temsilciler Meclisi üyesi, seçildiği federe devlete veya seçim dairesine bütçeden tahsisat sağlamak konularıyla çok alâkalanırlar ve çalışırlar. Senatörlerle temsilciler, Kongresin gündemindeki işlerden en ziyade bu ödenek ve bütçe kanunlarıyla alâkalanırlar. Zira bunlar tekrar seçilmek istiyorlarsa evlerine yani seçim çevrelerine eli boş dönmemelidirler. Böyle kimi bir veto bazen intikamcı bir başkanın elinde Kongresdeki muhaliflerini cezalandırmak ve taraftarlarını da mükâfatlandırmak tarzında kolayca kullanılabilir. Bu şartlar altında ise her iki meclis üyelerinden pek azı böyle tehlikeli bir işe girişebilir. Zira bu takdirde uygulanmak istenilen çare, mevcut mahzurdan çok daha fena sonuçlar verebilir. Zaten mevcut mahzur millî bütçe sisteminin kabulüyle geniş ölçüde azalmış bulunmaktadır.

Başkanın kanun yapma konusundaki te'sir ve nüfuzu sadece onun eylemli olarak veto yetkisinin kullanılmasıyla kendisini göstermez, bu yetkinin kullanılacağı tehdidiyle de bu tesir ve nüfuz hissettirilir. Bir tasarı daha ilk safhalarında iken ve henüz Kongresin bir komisyonunca Parlâmentonun önüne getirilmeden önce Başkan, bu tasarıyı tasvip etmediğini açıklayabilir. Bu açıklama, bir beyanat vermek suretiyle olabileceği gibi Başkanın kendi partisinin Kongresdeki liderlerine fikrini hususi olarak söylemesiyle de yapılabilir. Bir tasarının Başkanın tasvibine mazhar olamayacağının kesin olarak anlaşılması o tasarı hakkındaki Kongresin heyecanını söndürebilir. Diğer taraftan, bazı defada kongres, kabul ettiği bir tasarının Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmesi ümit ve intizarında bulunur ve böylece bunun reddinden doğabilecek herhangi bir buğuz ve nefreti Beyaz Sarayın (Amerika'da Cumhurbaşkanlığı Sarayı - White House) üzerine atmış olur. Fakat bu konudaki istisna da kaide olarak kabul edilmemelidir. Başkanın muhalefet ve itirazına uğrayacak bir tasarıyı çıkarmaktan Kongres çoğu zaman sarfinazar etmektedir. Devlet idaresinin bu iki kolu normal olarak işbirliği halinde çalışmaktadır. Hususiyle devletin bu iki kolu da aynı partinin kontrolü altında bulunursa bu işbirliği daha kuvvetli olarak kendini göstermektedir.

BAŞKANIN KANUN YAPMA İŞİNE İLİŞKİN YETKİLERİ HAKKINDA SON DÜŞÜNCELER

Başkanın, Kanun yapma konusundaki yetkileri bir bütün olarak gözden geçirilecek olursa, Anayasanın önceki amaçları her ne olursa olsun federal yasama konusunda icranın bugünkü tesir ve nüfuzunun şümüllü ve geniş olduğu müşahade edilir. Bugün Başkan, Kongrese mesaj yollamak suretiyle herhangi bir konuda kanun yapılmasını tavsiye edebildiği gibi şahsî ve siyasi tazyik ve nüfuzunu kullanmak yoluyla da yaptığı tavsiyeleri destekleyebilmektedir. Başkan, bu konuda, şayet lüzum hâsıl olursa, arzularının üstünlük kazanabilmesi için bir parti lideri olmak sıfatıyla hâiz bulunduğu prestiji kullanabileceği gibi federal müzaheret ve himayeyi de sağlayabilir. Woodrow Wilson'un vaktiyle dediği gibi «Başkan, bir insan ne kadar büyük olabilirse o kadar büyük olmak serbestisine sahiptir.» Öte yandan dar mânâda Başkanın yasama konusundaki tesir ve nüfuzu veto yetkisinin kullanılması veya bu yetkinin kullanılacağı tehdidi gibi iki tarzda olmaktadır. Bu iki şekildeki te'sir ve nüfuz bir arada nazar alınırsa Başkanın bu yetkisi diğer herhangi bir memleketin devlet başkanının haiz olduğu yetkiden daha geniş ve şümüldür.

BAŞKANIN SÜEL NİTELİKTEKİ GÖREV VE YETKİLERİ I — BAŞKOMUTANLIK

Devlet başkanları, her yerde silâhlı kuvvetlerin ismen başıdır. Anayasanın, açık ifadesiyle Amerika'da Başkan, federal hizmete çağrılmış olan federe devletlerin silâhlı kuvvetleri de dâhil olmak üzere Ordu ve Donanmanın Başkomutanıdır. Birleşik Devletlerin Ordu ve Donanmasının bütün subaylarını Başkan tayin eder. Fakat federal hizmette bulunmadıkları zaman milis kuvvetlerin subayları federe devletlerin kanunlarının düzenlediği tarzda atanır. Kongres, Ordu ve Donanmanın miktar ve hacmini tâyin ve Millî Savunmaya lüzumlu ödeneği tahsis eder. Fakat ödeneğin harcanması doğrudan doğruya Başkanın hüküm ve nüfuzu altında bulunan Harp ve Donanma Bakanlıklarının elindedir. Kongres, genel kanunlarda çıkarır. Ordu ve Donanma bu genel kanunların hükümlerine göre teşkilatlandırılır ve idâme edilir. Bu kanunda ve hususiyle harp zamanlarında Başkan ile müşavirleri, tafsilatlı tüzükler ve yönetmelikler çıkarmak hususunda geniş takdir selâhiyetine sahiptirler.

2 — BAŞKOMUTANLIK GÖREV VE YETKİLERİNİN AMAÇ VE ÖNEMİ

Başkan, milletin silâhlı kuvvetlerinin harekâtını sevk ve idare eder. Bu yetkisini kullanırken bir harp hali de ihdas edebilir. Kongres ancak Başkan tarafından olup bittiye getirilen bu durumu açık bir bildiri çıkarmak suretiyle kabul ve tasdik etmekten başka bir yol seçemez. Başkan, Cumhurbaşkanı Wilson'un Santa Cruz'da yaptığı gibi, harp gemilerine yabancı devlet limanlarında karaya denizlerleri çıkarmasını ve gümrük - kaçağı malları müsâdere etmelerini emredebilir. Her ne kadar bu olayda böyle bir hal vâki olmamakla beraber çoğu zaman bu tarzdaki hareketler harbe müncer olabilir. Bundan başka Cumhurbaşkanı, bu konulardaki yetkilerine dayanarak fethedilen yerlerin idare şeklini Kongresin kesin olarak belli etmesine kadar buraların idaresini sağlamak için Hükümet de teşkil edebilir. Bu maksatla Başkan, 1898 - 1901 yılları arasında Filipinlerde yapılmış olduğu gibi, fetih ve işgal edilen yerlere memurlar tâyin eder. Ve buralarda muvakkat mahkemeler kurar. Başkanın Başkomutan olarak hâiz bulunduğu yetkileri henüz hiç kimse kusursuz ve noksansız, doğru ve tam bir surette tarif ve tâyin etmemiş olduğu gibi herhangi bir mahkeme de bu yetkilere belli bir sınır tesbit etmemiştir. Harp zamanlarında Başkanın bu konulardaki yetkileri lüzum ve zaruret, halinde geçmiş asırlarda Napolyon Bonapart ve Oliver Kromvel tarafından kullanıldığı kadar genişleyebilir.

3 — İÇGÜVEN VE DÜZENİN KORUNMASI

Anayasa, federe devletlerin her birinin Cumhuriyet şeklinde bir hükümete mâlik olmalarını sağlamak, onları dıştan gelecek istilâlara karşı savunmak, iç düzensizlikleri bastırmak konularında federal hükümete görev ve yetkiler vermiş bulunmaktadır ki bunları federal hükümet adına çoğu zaman Başkan yerine getirir. Bir istilâ vukuu veya hükümet şeklinin Cumhuriyetten başka bir hükümet şekliyle değiştirilmesi teşebbüsleri hallerinde ilgili federe devletten bir istek yapılmaksızın federal hükümet müdâhalede bulunabilir. Fakat, iç düzensizliklerin çıkması hâlinde bu düzensizliklerin çıktığı federe devletin yetkili makamları tarafından yardım istenmiş olmadıkça federal hükümet karışamaz. Bu konudaki bir talep, şâyet toplantı hâlinde ise yasama kurulu tarafından, yok eğer yasama kurulu toplantı hâlinde değilse Vâli (Governor) tara-

findan yapılır. Bununla beraber, federe bir devlette çıkan iş karışıklık ve düzensizlikler, federal hükümetin görevlerinin yerine getirilmesini ve yetkilerinin kullanılmasını engelleyecek bir nitelik taşırsa Başkan, federe devletin yetkili orunlarının istek ve çağrısını beklemezsizin müdahalede bulunabilir. 1894 yılında Başkan Cleveland, İllinois federe devletine bu devletin yetkili orunlarının muhâlefetine rağmen bir defasında posta münâkalâtının sağlanması ve bir defasında da bir şomendöferciler grevi dolayısıyla devletlerarası münâkale ve ticaret serbestliğinin sağlanması için federal askerî birlikleri göndermişti. Amerikan Federal Yüksek Mahkemesi, bu yetkinin kullanılmasını meşhur olan bir kararıyla uygun bulmuştur. Bu kararın bu konuda çok açık ve kesin olan bir fıkrasını buraya aktarabiliriz: «Anayasanın Federal Devletin itina ve ihtimamına terk ve tevdi ettiği yetkilerin kullanılmasını ve hakların sağlanmasını tam ve kâmil olarak mümkün ve müesir kılmak için milletin bütün kuvvet ve iktidarının ülkenin herhangi bir yerinde kullanılması caizdir. Federal Devletin kuvvetli kolu, devletlerarası ticâret serbesliğini veya posta ulaştırmasını engelleyen mânileri bertaraf etmek için kullanılabilir. Şayet lüzum ve zaruretlar gerektirirse milletin ordusu ve bütün milis kuvvetleri kanunlara itâatı temin etmek zımında milletin emrinde ve hizmetindedir.»

BAŞKANIN PARTİ LİDERİ SIFATI İLE HAİZ BULUNDUĞU YETKİLER

1 — Başkanlık Vazife ve Mevkiinin Nüfuzu :

Şimdiye kadar sayılan görev ve yetkiler, Başkana Anayasa ile Birleşik Devletlerin kanunlarıyla ve mahkeme tefsir ve içtihatlarıyla verilmiş bulunmaktadır. Fakat Başkan, bunlardan başka ve bu kaynaklardan gelmeyen ayrı nitelikte daha birtakım başka yetkileri de hâizdir. Daha doğru bir deyimle Başkan bir de vazife ve mevkiinin verdiği nüfuzdan doğan bir otoriteye sâhiptir ki bu da bizâtihî kendi siyasî partisinin baş lideri olmasından ileri gelir. Başkan, bir parti adamıdır ve kendisi de esasen bu sıfatla başkan seçilmiştir. Kabinesinin üyeleri parti arkadaşlarıdır. Başkanın kendi partisinin Kongresteki liderlerinin baş liderleriyle mâkul bir âhenk içinde çalışmaları icabeder. Aksi takdirde müşterek bir programın gerçekleştirilmesine imkân hâsıl olmaz. Bu ise gelecek seçimde partinin hezimete uğramasına yol açabilir. Bu itibarla Başkan, parti dostlarının Kongresteki muvaffakiyetleriyle muvaffakiyyetsizliklerinin

sorumluluğundan kaçamaz. Bundan başka Beyaz — Saray memlekette en büyük bir hitabet kürsüsüdür. Milyonlarca halk, kongreste tartışılmakta olan işler hakkında aydınlatılmaları için gözlerini oraya çevirirler. Bunlar, Başkanın ne düşündüğünü ve kendilerinin de ne tarzda düşünmeleri lâzım geldiğini kendilerine söylemesini beklerler. Bu milyonlarca vatandaş, kuvvetler ayrılığı, kontrol ve muvazene (checks and balances) ilkesini umursamazlar. Halk, kendi hükümetine bir su geçirmez komprtiman nazarıyla bakmaz. Onlar yalnız belli bir programı gerçekleştirmek için son seçimde bir Cumhurbaşkanı lehine oylarını kullandıklarını hatırlarlar ve bu programın yerine getirilip getirilmediğini bilmek ve anlamak isterler.

2 — Başkanın Vazife ve Mevkiinin Güçlükleri :

Bu hâl, Cumhurbaşkanının işini, başarılması çok güç ve hatta bazan da imkânsız bir vazife haline sokar. Başkan, belli vait ve teahhütleri kapsayan bir parti programı üzerine seçilmiş bulunmaktadır. Belki de bu vait ve teahhütlerin parti programına alınmasının sorumluluğunu taşımaktadır. Ve bu itibarla da bunların gerçekleştirilmesini kendisine düşen bir vazife saymaktadır. Fakat bu vaitlerin ve teahhütlerin vaktinde gerçekleştirilebilmesi de ancak Kongresin kendisiyle işbirliği yapmasıyla mümkündür. Hâlbuki bu işbirliği ise her vakit mümkün olmamaktadır. Bu takdirde Başkan için iki şıktan birini tercih etmekten başka çıkar yol yoktur ki bunların her ikisi de hoş değildir. Bu şıklardan birisi, Başkanın Kongres üzerinde baskı yapabilmek ümidiyle memleket halk efkârını Kongresin aleyhine çevirmek için halka karşı verdiği söylevlerle Kongrese hücum etmektir. Theodore Roosevelt bu usulü bolbol kullanmıştır. Bunun için de kendisine gaasıp, diktatör, patron, hukuk fikri olmayan adam gibi sıfatlar verilmiştir. İkinci şık olarak da Başkan elinde bir zeytindalı olduğu halde dövüşmeye çıkar, yarı yolda Kongres ile karşılaşır, diğer bazı hususları kazanmak için bazı şeylerde fedakârlık yapar. O vakit memleket belkide kendisinin yüreksiz, hâlûvakte göre meslek değiştiren zayıf iradeli bir adam olduğundan bahisle söylemeye, şikâyet etmeye başlar. Kendisine arslanpostuna bürünmüş kuzu yahut zamana uymasını bilen adam diye ad takılır. Ne mutlu politikada barıştırıcı rol oynayan insanlara. Zira aksi takdirde lânetlenen insanlar arasında anılır. İşin güç tarafı şuradadır ki halk, Cumhurbaşkanından bir başbakan gibi hareket etmesini ister. Fakat Başbakanın böyle hareket etmesi hâlinde de onunla çatışır. Orta seviyeli seçmen daima önderlere homurdanır. Ondan az iş yaptığı zaman çok iş ister, çok iş yaptığı vakit de az iş ister.

TEMELTÜRE BAŞKANA MİLLİ BİR ÖNDER SIFAT VE SELAHİYETİNİ VERMİŞ DEĞİLDİR

Memleketin tabii temayülü (içgüdüsü), birlikte hareket lehindedir. Woodrow Wilson bir defasında: «Memleket, tek bir lider istemektedir.» diye yazmıştı. Fakat Birleşik Devletlerin Anayasası memleketin tekbir lidere malik olmasını düşünmemiştir. Başkan, Ulusal Yaşama Kurulunun bağımsızlığını çiğnemedikçe bir üstünlük ihraz edemez. Böylece, memleketin arzu ve temayülü - ki doğrudur - hükümetin şekliyle bağdaşamamaktadır - ki bu konuda gerçekten idare tarzı noksan ve kusurludur. - Mr. Wilson, Başkan olmadan iki yıl önce, fikir ve kanaatini şöyle ifade etmişti : «Başkanın şahsî forsu onu iyi kullandığı ve yürütmesini bildiği nisbette pek âlâ Anayasaya uygundur.» Kendisi bu fikir ve kanaatini iş başında kaldığı sekiz yıl süresince uygulamayı üzerine aldı. Fakat 1920 yılında cimrice pazarlığa girişip uyusmak yolunu tutmak tarzındaki an'anevi hükümet etmek usulüne dönmek memleketçe iyi karşılanınca her hangi bir hükümet plânının artık Başkanın şahsî forsuyla yürütülmesine imkân olmadığı anlaşılır gibi oldu. Wilson'un müridi olan Başkan Franklin Roosevelt, hattâ onun ortaya koyduğu örneğin daha da ilerisine gitmiş ve anı olarak ortaya çıkmış bulunan iktisadî bir güçlük sırasında da Kongresin bütün çalışmalarına hâkim ve müessir olacak tarzda hareket etmişti. Ve işte o vakit, bir kere daha bütün memlekette bir diktatörlüğe mi gidiyoruz avazeleri yükselmişti.

KUVVETLİ VE ZAYIF ŞAHSİYETLİ CUMHURBAŞKANLARI

Geçen elli yılın başkanlık savaşlarının dikkate değer özelliği, Cumhurbaşkanlığı makamının kuvvetli şahsiyete malik insanlar ile bunların tam aksi olan insanlar arasında nöbetleşe değişmiş bulunmasından ibarettir. 1885 yılında Chester A. Arthure'u haşin bir şahsiyete sahip olan Grover Cleveland istihlâf etmişti. Bu da yerini dört yıllık bir süre için lâkayt tabiatlı Benjamin Harrison'a bırakmış ve dört yıllık süreden sonra tekrar ikinci defa olarak başkanlığa gelmişti. Başkanlık asâsını 1897 yılında William Mc. Kinley'e devir ve teslim etti. Bu mülâyim tabiatlı Ohio'lu da başkanlığın yolunu Theodore Roosevelt'e açtı. Faal ve hareketli Roosevelt rejimini Taft'ın dört yıllık uzlaşma ve kanunseverlik devri takip etti. Sonra, iddialı liderlik tedbirleriyle Woodrow Wilson geldi

ki Lincoln'dan beri hiçbir başkan, böyle bir cüret ve cesareti göstermemiştir. Bunun sekiz yıllık süresi de seçmenler kitlesini iyice işba haline getirmiştir. Halk, 1920 yılında Beyaz - Saraya Warren G. Harding'i seçmiş ve başkanların idaresinden yorulmuş ve usanmış bulunduğunu da izhar ve itiraf etmişti. Sonra, bunun yerini de Calvin Coolidge aldı ve 1929 yılına kadar devlet gemisini iktisadî refah ve saadet cereyanlarının akıntısına terketti ve yüzü arkaya dönük olduğu halde terakki mevkiî içinde yüzdü. Kendisinin halefi olan Başkan Hoover, meslekî terbiyesi, şahsî yetkisi, idârî tecrübesi ve ahlâkî dürüstlüğü bakımlarından Başkanlık makamına seçilme vasıflarını en iyi hâiz bulunanlardan biriydi. Fakat Beyaz - Saraya yerleşir yerleşmez ufukta iktisadî bir tayfun görünmeye başladı ve üç yıl içinde öyle bir kuvvet kazandı ki kendisini 1932 seçimi sonunda makam ve vazifesinden kapıp götürdü.

BUGÜNKÜ İNTİKALİ DEVRE

Memleket, baştanbaşa yeni düzen - new deal diye adlandırılan bir korku hastalığına yakalanmış bir halde Franklin Roosevelt'in seçimiyle bir asır önceki Adrew Jackson zamanından beri Amerikan siyasi hayatında görmediği bir inkılâp devresine girdi. Amerika tarihi, bütün seyri boyunca bu ikinci Roosevelt devrindeki kadar memleket idaresinin tekbir iradenin tam manasıyla hüküm ve nüfuzu altına girdiğini kaydetmemiştir. Bundan sonraki değişikliklerin hangi istikâmette ne vakit ve nasıl inkişâf edeceği konusundaki soruları kehânet alanına dalmadan cevaplandırmak ise mümkün değildir. Bu ise siyasi ilimlerin ve âlimlerin işi değildir. Bununla beraber, sıhhatle şu söylenebilir: Bütün yüzyıllar boyunca beşerin düşünce tarzının, kamu mizacının zayıf liderlikten kuvvetli liderliğe, muhafazakârlıktan hürriyet perverliğe doğru seyahat ettiğini gösterir. Fakat daima dönüş bileti de beraber alınmak şartıyla. Bu ileri geri hareketlerin intizamı o kadar kuvvetli ve barizdir ki herhangi bir müşahede bunu tespit etmekte güçlük çekmez. Siyasi yürüyüş hızını herhangi bir istikâmette alırsa alsın bir müddet sonra tükeneceğini söylemek kehânet sayılmasa gerektir. Ondan sonra bu yürüyüşten, bu siyasetten nefret ve usanç duyulmaya başlanır. Bu nefret ve usancın şiddeti ilk hareketin hız ve şiddetiyle orantılıdır. Bu, mekânın olduğu kadar politikanın da bir kanunudur. Liberalizm (özgürlük) şüphesiz siyasi terakkinin şartlarındandır. Fakat liberalizm devlet idaresinde bölücü, ayırıcı etkiler yapabilir ve sonuçlar verebilir. Ve bu sebeple de böyle bir devreden sonra birleştirici ve bütünleyici bir devrin bunu takip etmesi gerekir. Akıllı insanlar onlardır ki gözlerini olayların bu nöbetleşe değişmesinden ayırmazlar ve bu olayların tabii oldukları temel siyasi kanunu meydana çıkarırlar.

BİBLİYOGRAFYA

I — Umumî Mahiyetteki Eserler :

- 1 — Grover Cleveland, Presidential Probles. New York, 1904.
- 2 — Benjamin Harrison, This Country of Ours. New York, 1898.
- 3 — W. H. Taft, Our Chief Magistrate and His Powers. NewYork, 1916.
- 4 — Woodrow Wilson, The President of the United States. New York, 1916.
- 5 — F. D. Roosevelt, On Our Way, New York, 1934.
- 6 — N. J. Small Some Presidential Interpretations of the Presidency. Baltimore, 1932.
- 7 — J.P. Hill, The Federal Executive. Boston, 1916.

II — Yürütme Erkinin Yasama Konusundaki Yetkilerine İlişkin Eserler :

- 1 — J.P. Comer, Legislative Functions of National Administrative Authorities. New York, 1927.
- 2 — James Hart, The Ordinance - Making Powers of the President of the United States Baltimore, 1925.
- 3 — F.F. Balchly and M.E. Oatman, Administrative Legislation and Adjudication. Washington, 1934.
- 4 — H.C. Black, The Relation of the Executive Power to Lagislation. Princeton, 1919.

III — Başkanın Veto Yetkisine Teallük Eden Eserler :

- 1 — E.C. Mason, The Veto Power. Boston, 1890.
- 2 — J.P. Hill, The Federal Excutive. Boston, 1916.

IV — Cumhurbaşkanının Tâyin ve Azil Konusundaki Görev ve Yetkilerine Mûteallik Eserler :

- 1 — James Hart, Tenure of Office under the Constitution. Baltimore, 1930.
- 2 — E.S. Corvin, The President's Removal Power under the Constitution. New York, 1927.
- 3 — C.E. Morganston, The Appointing and Removal Power of the United States. Washington, 1929.
- 4 — Lewis Mayers, The Federal Service. New York, 1922.
- 5 — C.R. Fish, The Civil Service and the Patronage. New York, 1905
- 6 — M.F. Halloran, The Romance of the Merit System, ikinci baskı, New York, 1929.
- 7 — E.B.K. Fltz, The Federal Civil Service as a Career. New York, 1909.
- 8 — Betler Government Personnel, Report of the Comission of Inquiry on Public Service Personnel. New York, 1935.
- 9 — Carl J. Friedrich and others, Problems of the American Public Service. New York, 1935.
- 10 — O.C. Short The Merit System. Baltimore, 1928.
- 11 — D.H. Smith, The United States Civil Service Comission. Washington, 1928.
- 12 — L.D. White, The Civil Service in the Modern State. Chicago, 1930.
- 13 — L.D. White, The Government Administrative Servic. Chicago, 1935.
- 14 — Sarah Greer, A Biography of Civil Service, and Personnel Administration. New York, 1935.

V — Başkanın Dış Münasebetler Konusundaki Görev ve Yetkilerine İlişkin Eserler :

- 1 — E.S. Corvin, The President's Control of Foreing Relations. Princeton, 1917.
- 2 — Quincy Wright, The Control of American Foreing Relations. New York, 1922.

- 3 — J. M. Mathews, American Foreign Relations : Conduct and Policies. New York, 1928.
- 4 — John W. Davis, The Treaty - Making Power in the United States. Oxford, 1920.
- 5 — H. M. Wriston, Executive Agents in American Foreign Relations. Baltimore, 1929.
- 6 — Arthur Bullard, American Diplomacy in the Modern World. Philadelphia, 1928.
- 7 — Russell M. Cooper, American Consultation in World Affairs for the Preservation of Peace. New York, 1934.
- 8 — James W. Garner, American Foreign Policies. New York, 1928.
- 9 — Louis M. Sears, A History of American Foreign Relations, ikinci baskı, New York, 1935.
- 10 — Julius Goebel, The Relation Policy of the United States. New York, 1915.
- 11 — Tracy H. Lay, The Foreign Service of the United States. New York, 1925.
- 12 — C.E. Martin, The Policy of the United States as Regards intervention. New York, 1921.

VI — Başkanın Sül Nitelikteki Yetkilerine İlişkin Eserler :

- 1 — C.A. Berdal, The War Powers of the Executive in the United States. Urbana, 1921.
- 2 — Charles Fairman, The Law Martial Rule. Chicago, 1930.
- 3 — Howard White, Executive Influence in determining Military Policy in the United States, Urbana, 1925.

VII — Cumhurbaşkanlarının Tercemâî hallerine ait bulunan Eserler:

- 1 — Herbert Agar, The People's Choice. Boston, 1933.
- 2 — T.C. Smith, Life and Letters of James Abram Garfield, iki cilt, New Haven, 1925.
- 3 — Robert M. Mc. Elbroy, Grover Cleveland, iki cilt, New York, 1923.

- 4 — Allan Newins, Grover Cleveland, New York, 1932.
- 5 — H.S. Duffy, William Howard Taft, New York, 1930.
- 6 — D.T. Lynch, Grover Cleveland, New York, 1932.
- 7 — C.S. Olcott, Life of William Mc. Kinley, iki cilt, Boston, 1916.
- 8 — J.B. Bishop, Theodore Roosevelt and His Time, iki cilt, New York, 1920.
- 9 — W.E. Dodd, Woodrow Wilson and His Work, Gardan City, 1920
- 10 — Ray Stammard Baker, Life and Letters of Woodrow Wilson, dört cilt, New York, 1927 — 1931.
- 11 — Calvin Coolidge, Autobiography, New York, 1929.
- 12 — W.F. Dexter, Herbert Hoover and American Individualism. New York, 1932.

PARİS ŞEHRİNİN BÜTÇESİ

Çeviren:
Yusuf Yakupoğlu
Beşiktaş Kaymakamı

I — Umumî Hükümler:

Paris Şehrinin bütçesi, merkezde idarî organizasyonun aynasıdır.

Bütçenin önemi - Polis giderleriyle birlikte 1958'de 129 milyar - öyledir ki devlet jestiyonunda olduğu kadar onun yapılması ile ilgili bütün hususlar dikkatli bir elemenden geçirilir.

Gerçekten Paris'de uygulanan hükümler, dar bir idarî vesayetin ilhamı olup bu Fransa için tek misaldir. Uygulanmasında olduğu gibi bütçenin hazırlanmasında, oylanması ve tanziminde esas olan kadro ve kurallar Fransa'nın diğer büyük şehirlerinde mevcut değildir.

Mâlî konularda Paris şehrinde uygulanan vesayet bilhassa aşağıdaki şekillerde tezahür eder:

- İşçileri ve Maliye Bakanlıklarınca bütçe kadrosunun (bu kadro diğer Fransız şehirlerinkinden çok devlet bütçesindeki benzer) tesbiti:
- Giderler üzerinde malî bir kontrolün mevcudiyeti.
- Paris Belediye Konseyi yetkilerinin sınırlandırılması: Belediye Konseyi'nin birçok kararı Bakanlık onayı olmadan uygulanamaz.
- Bütçenin tanziminde özel bir usulün olması (Başbakan ve Maliye Bakanı'nın müdahaleleri)

Bu gün uygulanan hükümler 13/Temmuz/1837 ve 24/Temmuz/1867 tarihli kanunlar, muhasebe kaidelerini ihtiva eden ve kanun - tüzük mahiyetinde olan 28/Kasım/1878 tarihli kararname ile 30/Temmuz/1937, 21/Nisan ve 13/Haziran/1939 tarihli kararnameler ve 25/Ağustos/1957 ve 13/Nisan/1945 tarihli emirnamelerdir.

Bütçenin tarifi ve bölümleri

28/Kasım/1878 tarihini taşıyan Muhasebe terimlerinde bütçe Paris şehrinin gelir ve giderlerine izin veren bir tasarruf olarak gösterilmiştir.

Bu gün Paris şehrinin bütçesi 3 kısımdan meydana gelir:

1 — Adı seksiyon ile büyük çalışmalar ve envestismanları içine alan genel bütçe,

2 — Genel muhasebe plânından mülhem S.N.P.F. için özel bir bütçe,

3 — Polis Valiliği ile ilgili özel bir Belediye bütçesi;

Bahis konusu bu 3 bütçe her yıl ilk ve nihai bütçe müessesesine vücut verir.

Paris Şehri Genel Bütçesinin Şekli

Bütçe kadrosunu tesbit eden aynı tekstlere uygun olarak:

— Yıllık gelir ve giderler adı bütçeye şekil verirler. Envestisman giderleri ve onların finansmanına ait gelirler büyük faaliyetlerle envestismanları meydana getirir:

— Adı bütçenin bütün normal gelirleri giderlerin tamamını karşılamak durumundadır.

— Bir bölüm ancak birbirine bağlı hizmetleri içine alır ve aynı karakterdeki adı bütçe gelir ve giderleri bütçenin hazırlandığı yıl için mu-teberdir.

— Personel ve geç servisleri açık bir tarzda belirtilmelidir.

— Hiç bir tahsisat diğer işlere ait bölümlere aktarılamaz.

— Paris şehri Belediyesi'nin gelirleri üzerindeki gider artıkları Paris şehrinin genel bütçesi içinde mütalââ edilir.

Paris Şehri genel bütçesinin gelir ve giderleri (hizmete göre değil) başlık, bölüm ve madde esasına göre sınıflandırılır.

Bu sınıflandırma büyük meblağlar bakımından kolay bir inceleme temin eder; fakat bununla beraber büyük belediye servislerinde mükellefiyetleri bir arada görmek ve bunların detaylarına inmek enteresan olduğu için idare her yıl yalnız servisin özel gelir ve giderlerini değil, aynı

zamanda bu serviste gelir ve genel kredilerin yeniden gruplanmasını gösteren iptidai bütçe için bir tablo meydana getirir.

Paris Şehrinin gider ve gelirleri üzerindeki mülahazalar (genel bütçe)

Adî bütçenin giderleri

Bunlar bütçede sınıflandırılmıştır. 12 başlık halinde karşımıza çıkar:

- I — Belediye borçları
- II — Belediye Konseyi
- III — Personel
- IV — Koruma, gereç, işletme
- V — Faaliyetler, gayrimenkul iktisabı
- VI — Polis
- VII — Sosyal yardım
- VIII — Mülhak idarelere ödenen paralar
- IX — Reji suretiyle veya farklı bir muhasebe ile idare edilen âmmeye işletmelerine verilen paralar
- X — Üçte bir hisse ile idare edilen amme servislerine verilen paralar
- XI — Tahsisatlar — Yardımlar
- XII — Çeşitli giderler

Giderlerin hangi bölümleri ihtiva ettiğine kısaca temas etmek faydadan uzak değildir.

Genel idare masrafları (% 20) dar manada belediye giderlerini (Belediye konseyinin işlem fireleri, mümeyyiz vasıfları ile beledi mahiyette olan genel hizmetler, Belediye Reislikleri, gayrimenkul veya özel mülkler, kültürel tesisler) ve belediye ve vilâyete ait mikst hizmetler giderlerini içine alır. Bu sonuncular için Seine Vilâyeti tarafından Paris şehrine tahsisat verilir.

Belediye'ye ait büyük amme servislerinin masrafları % 32 dir (Genel yollar, temizlik işleri, su, sağlık, hamamlar, erzak tedariki, müze-

ler, kütüphaneler, spor tesis ve müesseseleri, parklar ve bahçeler mezarlıklar); istikrazlar, personel, gereç, faaliyetler (büyük faaliyetlerle envestismanlar hariç) çeşitli giderler bu kategoriye dâhildir.

İşaret edelim ki bazı hallerde bu hizmetlerden bir kısmının işletmesi üçte bir hisse ile temin edilir. (E.D.F.T.I.K.U.C.G.E.) eğitim giderleri (% 12) şunlara şamildir:

— İlk ve anaokulları adına okul binaları, bazı personel masrafları (servislerin personeli, devlet tarafından ödenen öğretim tahsisatları) özel öğretimin personel giderleri içindeki bu kontenjan, çeşitli gereç giderleri ve okul binalarının bakımı maksadıyla yapılan istikrazlar.

— Modern ve teknik kolejler için yapılan istikrazlar, bu kısım personel fireleri, gereç ve binaların bakım giderleri.

— Yüksek öğretim konusunda mülkiyeti şehre ait lise ve fakültelerin büyük mikyasdaki onarımı, Belediye adına çalışan profesörlerin mükâfatı.

— Çeşitli kamu ve özel müesseselerdeki burslar.

Polis giderleri ile yangın sahasında (% 9,5) Paris şehrinin genel bütçesi bilhassa mükellefiyet konusunda, polis valiliğinin (esas personel bütçesi) özel belediye bütçesi gelirleri ile polis ve yangın servislerinin görülmesi giderleri üzerinde, azımsanamayacak masrafları vardır.

Sosyal Yardım sektörü için de (% 31) Paris şehrinin genel bütçesi — Sosyal Yardım tarafından doğrudan doğruya karşılanan sosyal idarî yardım dışında - Sağlık ve diğer sosyal yardım şekilleri altında önemli bir gidere sahiptir.

Mülhak idarelere ödenen paralar (% - 15,7) işletme bütçesinden ziyade bir ödeme bütçesi şeklinde sosyal yardıma hasredilen tahsisatları teşkil eder.

Bu bütçeler (Sosyal Yardım ve Belediye kredisi) Belediye konseyince oylanmaz; yalnız konsey bunlara tavsiyede bulunur. Fakat Meclis, çalışmaları için zorunlu olan tahsisatları oylar.

Paris şehrinin genel bütçesi aynı zamanda Belediye'ye ait cenaze servislerinin özel bir bütçesini de içine alır.

İjyen hayır işleri, spor, güzel sanatlar ve edebiyat ile ilgili resmî ve hususî teşekküllere hasredilen tahsisat ta önemli bir yer tutar (:1,7)

Bundan başka tarife ile çalışan bazı büyük servislerin (R.A.T.P, gaz de France, H.L.M. teşekkülleri) zararlarını karşılamak için ekonomik müdahale karakterini taşıyan tahsisatlar da vardır. (% 6)

Bütçeye muayyen bir seyyaliyet vermek için Paris şehrinin genel bütçesinde yer alan bir ihtiyat da mevcuttur.

Hatırlatalım ki bazı giderler bütçenin % 90 – 80'i civarında mecburi olan giderlerdir, diğerleri ise ihtiyaridir.

Büyük faaliyetler ve envertismanlar bütçesi giderleri

Gerek mahiyeti ve gerekse önemi sebebiyle borçlanmalar veya çeşitli tahsisatlarla karşılanan giderler vardır.

Bu sebeple adı bütçede bu giderlerin bölümlere ayrılması 25/Ağustos/1957 tarih ve 57 - 547 numaralı kararname ile tesbit edilmiş vaziyettedir.

Bunlar bilhassa aşağıdakilerdir:

- Gayrimenkul alımı giderleri
- Gayrimenkul inşaatı ve sanat eserleri giderleri
- Büyük yol faaliyetleri, bahçelerin tanzimi
- Maddi cihazlanmalar
- Borçlanma komisyonu ve personel masrafları

Paris Şehri adî bütçesinin gelirleri

Bunların arasında bir taraftan malî gelirler (% 71) ve diğer taraftan vergiden başka bir kaynaktan elde edilen gelirleri zikretmek yerinde olur.

Birinciler içinde en önemlisi muamele vergisi olarak alınan mahallî takasların dışında olanlardır.

Bütçedeki bölümleri şöyledir:

- I — Paylar
- II — Kömür taksları
- III — Gayrimenkul gelirleri
- IV — Belediye tarafından işletilen amme servislerinin şayi gelirleri

- V — Ortaklaşa işletilen amme müesseselerinin malî sonuçları
 - VI — Genel idare gelirleri
 - VII — Tahsisatlar — Tesisler
 - VIII — Belediye borçları ile ilgili tediyeler
 - IX — Çeşitli gelirler.
- Bütçenin bu kısmındaki detaylar yetkili mercilerce ele alınacaktır.

Büyük işlerle Amortisman gelirleri

Bunlar esas itibarıyla istikraz hâsılatları devletçe verilen paralarla devletin iştiraki ve çeşitli teşekküllerin gerek tahsisat ve gerekse iştirak suretiyle verdikleri paralardır.

II — GENEL BÜTÇE:

A — Bütçe Projesi

Bütçe projesi Seine Valisi tarafından kaleme alınır. Jestiyonunu ve polis Valiliğinin Belediye bütçesi gelirleri üzerindeki masraf artıklarını kendisinin temin ettiği fasıllarda çeşitli servislerin tekliflerine Belediye konseyi Sendikası tarafından yapılan tahminler ilâve olunur.

Tahmin Metodu

Bu şartlara göre gelir ve giderlerin mahiyeti icabı değişir: Bir evvelki yılın metodu, çeşitli tahakkuklar metodu.

Tahmini gelirler için bütün mevcut ve daha önce konjonktüre göre elemanlar göz önünde bulundurulur.

Bütün mecburi masraflar bunların tamamiyetine uygun şekilde ele alınır, ihtiyarî masraflar ise tenzilât konusu olmalıdır.

Bütçe Projesinin tanzimi usulü:

Bunun iki büyük safhası vardır. Matbu projenin tanzimi, Valilik muhtırası ile Belediye konseyine sunulan nihai proje.

Matbu proje

Her yıl Vali tarafından tanzim edilen talimatlara uygun olarak gelir ve gider teklifleri, çeşitli servislerce «bütçe fişleri» denilen özel kâğıtlar üzerine formüle edilir.

Bütün bu teklifler mayıs ayının başında bunları kontrol eden ve gelirlerle giderleri bir araya getiren malî işler genel Müdürüne verilir.

Genel olarak gelirlerden fazla olan giderlerin toplamı malî işler genel Müdürünce ilgili servisler göz önüne alınarak denge sağlamak için bazı tahmini istekler bir revizyona tabi tutulur.

Özel bir raporla, Malî İşler Genel Müdürü bütçe projesini Valinin tasvibine arz eder ve projenin basımı yapılır.

Bu merhalede büyük işlerle envetismanlar sekiyonu ancak göze çarpar, büyük işlerle ilgili programlar bütçe oturumu sırasında Belediye konseyine sunulur.

Nihai proje

Maktu bütçe az da olsa bir tashih görebilir.

Bu tashihler Ekim ayında yeni bütçe fişlerine formüle edilir.

İptidai ve birleştirilen fişlerde olduğu gibi bu fişler de malî işler genel Müdürü tarafından incelenir.

Bu merhalede malî işler genel Müdürü dengeyi sağlamak için teklif edilen çareleri etüd eder.

Nihai şekli içinde bütçe projesi bir valilik muhtırası ile analiz edilir. Bu muhtıra ikinci kısmında konseye teklif edilecek muvazene vasıtalarını ihtiva eder.

Bu çeşitli vasıta ve çareler aşağıdaki konjönktörü takip eder, ya masraflar kısılır veya gelirler artırılır (tarifelerin yükseltilmesi, yeni santimlerin kabulü).

Valilik muhtırasının 2 eki vardır:

Değiştirilen teklifler ve büyük Belediye servislerinden her birisi için gruplandırılan bütçe projesi özetleri.

Böylece tanzim edilen proje üzerinde malî işler kontrolörü Valiye bir fikir verir.

Yukardaki usul S.M.P.F. nin özel bütçesi için de uygulanır.

Polis Valiliğinin Özel Bütçesi

Bu bütçe polis valisi tarafından hazırlanır. Seine Valisi ise sadece polis valiliğinin gelir ve gider fazlalarını Paris şehri bütçesine kaydeder.

Bütçenin oylanması:

Bütçe Kasım - Aralık toplantısında Belediye konseyine sunulur.

Belediye konseyinde müzakereler başlamadan önce bütçe yetkili komisyonlarda ve bütçe komisyonunda birlikte görüşülmeden bu hususlar Meclisin daimi komisyonları tarafından incelenir.

Bütçe genel raportörünün teknik fikirlerini dinledikten sonra Belediye konseyine yapılacak teklifleri tesbit eden bu komisyondur.

İhtilaflı noktalar üzerindeki ayrı fikirlerden başka özel muhtıralar şekli altında ileri sürülen teklifler ve üyelerinin istekleri konusunda Belediye konseyi komisyonlarda birlikte görülen maddeler üzerinde her komisyon başkanı tarafından arz edilen rapora göre bir kanaat izhar eder.

Bu kanaat, daha doğrusu bu oylama tanzimi bir karakter taşımaz (bütçe fasıl fasıl oylanır). Bununla beraber bu kaçınılmaz ihzari bir oylamadır.

Alınan bütün kararlar sentez yapmakla ve muvazene unsurlarını meslektaşlarına arz etmekle mükellef bütçe genel raportörü tarafından bir araya getirilir. (Bunlar idarece yapılan tekliflerden önemli surette farklı olabilir.)

Sonunda bütçe fasıl fasıl oylanır.

Vali yıl içinde Belediye konseyinin kararı olmadan fasıldan fasıla aktarma yapamaz.

Bütçe konusunda özel usuller mevcuttur:

- Tatbikata başlamadan önce bütçe oylanmamıştır.
- Belediye konseyi bütçeyi reddetmiştir.
- Bütçe denk değildir.

Tatbikatta bunlar bahis konusu değildir.

Bütçe kuralı:

Bütçenin uygulanabilmesi için onun onaylanması zorunludur. Bu onaylama İçişleri ve Maliye Bakanlarının raporu üzerine Başbakan tarafından çıkarılan kararname ile olur.

Bu iki bakan bilhassa kontrollerini yapmak için sorumlu bütün hükümlerle bütçenin Belediye konseyinden çıkıp çıkmadığına bakar.

Vesayet otoritesinin yetkileri gelir ve giderlere göre değişir.

Giderler konusunda vesayet otoritesi mecburî masrafların bütçeye konulmasına dikkat eder. Bu otorite bu masrafları resen koyabileceği gibi bunları karşılamak için hatta gelirler de koyabilir.

İhtiyarî masraflar konusunda vesayet makamı giderleri arttırmaya bileceği gibi yenilerini de ihdas etmeyebilir.

Aksine bazı şartlar altında bazı ihtiyarî masrafların azaltması veya yükseltmesi de mümkündür.

Bütçenin onaylanması ile ilgili kararnamenin 28/Şubattan önce kaide olarak tekevvünü lâzımdır. Fakat daha sonra tekemmül eder, İçişleri ve Maliye Bakanlarının imzalarını taşıyan mütalâa, tavsiye ve temennilerini muhtevi bir yazı ile birlikte Valiye gönderilir.

Bu mütalâalar modifiye edilir. Bütçede yer alır ve Valinin vekile vereceği cevabın konusunu teşkil eder.

Bütçe onaylanmamış olsa bile bütçenin uygulanması bir önceki yılın gelir ve giderleri üzerinde icra edilir.

Modifiye edilen bütçe projesi

İlk bütçedeki tesbitler değişikliklere uğrayabilir: İcra edildikleri tarih sebebiyle bazı tahminler kati şeklini alabilir. Ekonomik konjonktürdeki değişikliklerin de bütçenin uygulanma şartlarına etki yaptığı vakidir. Nihayet yeni ihtiyaçlar belirebilir.

Diğer taraftan uygulama ile beliren hesap, ilerisi için bazı sonuçlar verebilir. (Gelir veya gider fazlaları)

Modifiye edilen bütçenin bir taraftan ilk bütçedeki tahminleri düzeltme ve diğer taraftan mevcut uygulama sonuçlarını alma gibi iki türlü önemi vardır.

Modifiye edilen bütçe yekûnları 1958’ de 174 milyona yükselmiştir.

Hukukî bakımdan bu vesika kuvvetini ilk bütçenin ve bilhassa muhasebe usulünün aynı testlerinden alır.

Bünye ve Mahiyeti

İlk bütçe gibi modifiye edilen bütçede Seine Valisi tarafından hazırlanır. Genel bütçe (adı bütçe) büyük faaliyetler ve yatırımlar seksiyonu ve cenaze masrafları ile ilgili belediye servisi bütçesi bölümlerine ayrılır.

Takip edilecek cetvel ilk bütçedekinin aynıdır, yalnız-yukarıda söylendiği gibi - ilk bütçe seri ihtiva eder; hali hazır uygulamaya mahsus muameleler ve müstakbel uygulama muvazenesine ilişkin muameleler.

Hali hazır uygulama ile ilgili işlemler konusunda belediye konseyince daha önceden kabul edilenler ve idare tarafından formüle edilen teklifler olmak üzere iki çeşit işlem vardır.

Gerek özel muhtıralar şekli altında idarece sunulan teklifler ve gerek Meclisin inisiyatifi üzerinde olsun, önceden kabul edilen işlemler ilk bahar ve yaz oturumlarında belediye konseyince oylanır. Bu işlemler gelir ve giderlerin dengesi aranmaksızın özel hallerde gruplandırılır. Bunlar da bütçe gibi ilk bütçenin değişiklikleri olarak vesayet otoritesinin tasvibine sunulur; fakat modifiye edilen bütçede göz önünde alınmaları sebebiyle ayrıca bir bütçe dokümanı teşkil etmezler. Vesayet otoritelerinin onayından sonra cari yıl masrafları yapılabilir.

Acele özel ihtiyaçları karşılamak durumu hâsıl olur ve açık masraflar bahis konusu olunca Vali, muhasebe hükümlerince, Vekilin onayını beklemeden bu masrafların yapılmasına müsaade edebilir. Fakat bunlar istisnaîdir.

Yapılan muamelelerin karşılanmasında daha doğrusu tediye konusunda, bütçede birçok gelir ve gider kategorileri vardır.

- Reddiyatlar
- Ödeme bakiyeleri
- Bütçede mevcut giderlerin yetersizliği halinde yapılan işlere göre zuhur edecek masraflar (bilhassa zabıta masrafları).

- Müteaddit giderler için yeni gelirler. Bu gelirler faaliyet için lüzumlu süreler göz önünde tutularak - genel olarak - mutad faaliyetler, fakirlere yardım işleri gibi muamelelerin muayyen bir süre finanse edilmesine hasredilir:

Büyük onarım ve ıslah giderlerini ihtiva eden bütçede münakale süresi 3 yıldır(kredilerde yıldan daha fazla). Büyük faaliyetlerle yatırımlar konusunda bu süre sınırlandırılmamıştır.

Aktarmaların listesi ilkbahar oturumundan Belediye konseyinin özel bir tanzim konusunu teşkil eder.

Bahis konusu bu çeşitli kategoriler faslının numarası önüne konan bir harfle bütçede gösterilmiştir. Ayrıca bunlar çeşitli dokümanların konusunu teşkil ederler: tediye fazlaları, reddiyatlar, aktarmalar.

Nihayet örtülü faaliyetlerin karşılanması yıl içindeki kasa durumu ile ilgilidir (Kasa fazlası).

Bütçenin hazırlanması

Modifiye edilen bütçenin hazırlanması değişikliklere uğrayan hususların kaydından ibarettir (Meclisin oylaması ilkbahar ve yaz oturumlarında olur).

Bundan başka kesin bir karakter taşıyan bu kayıtlar basit tekliflerden başka bir şey olmayan faaliyetleri de ihtiva eder.

Bu basit teklifler ilk bütçedeki teklifler gibi aynı fişlere geçirilen (Bütçe fişleri) önceden kestirilemeyen fişler için yapılan tekliflerin özel kâğıtlara yazıldığını işaret etmek uygun olur.

Uygulanan usul ilk bütçe için işlenenin aynıdır. Modifiye edilen bütçe iki safhada hazırlanır:

1) Kesin karakterli hususlardan başka Haziran ayında servislerce yapılan ilk teklifleri içine alan bütçe. Bu projedeki tesbitler Vali tarafından kararlaştırılır ve basım işi yapılır.

2) Ekim ayında yazılan değişik tekliflerin de eklendiği basılı projedeki kayıtlarla meydana gelen kesin proje.

İlk veya değişikliğe uğrayan teklifler arasında bilhassa vesayet otoritesinin ilk bütçe üzerindeki nisbi tadillerinin önemli bir yeri vardır.

Her iki teklif mali işler Genel Müdürü tarafından yapılan incelemenin konusunu teşkil eder. Fakat bunlar az münakaşa konusu olurlar, çünkü uygulama sırasında servisler ihtiyaçlarının ve kaynaklarının tahmini bakımından yeterli kadar dökümana sahiptirler. Keza denebilir ki modifiye edilen bütçe bir hesap meselesidir.

Bütçenin Oylanması

İlk bütçede olduğu gibi modifiye edilen kesin bütçe projesi de Kasım - Aralık oturumunda Valinin muhtırasına ilişkin olarak Belediye Konseyine sunulur. Projenin bütçede meblağları ve her yeni teklife göre detaylı düzeltmeleri üzerine kaleme alınmış bir eksepsiyonu vardır.

Modifiye edilen bütçe genel olarak denkleştirme problemlerini ortaya atar. Çünkü çeşitli sebeplerle önceden tesbiti mümkün olmayan umulmayan işler için ayrılan gelirler artan masrafları karşılar.

Bir bütçe açığı mülahazası ile Meclis, senesi içinde bütçe sonuna doğru ne masrafları azaltır, ne de gelirleri artırır. Yalnız borçlanma giderleri için bulunan kaynaklara müsaade edilir.

Modifiye edilen bütçe idarenin sadece fasılları arasındaki aktarmalarına müsaade edilerek fasıl fasıl oylanır. Mükellefiyetler göz önüne alınarak bütçenin fasılları arasında Meclise aktarma teklifleri yapılabilir.

Bütçenin Onaylanması

Oylanın bütçe onaylanmak üzerine vesayet makamına sunulur. Usul her noktada ilk bütçedekilerin aynıdır.

Bütçedeki giderlerin büyük kısmını teşkil eden servislerin faaliyeti için lüzumlu ek ödenekler son derecede önemlidir: çünkü bu işlerde malî işler kontrolörünün vizesi beklenmez.

Vesayet otoritesinin onayına gelinceye kadar rezerve tahsisatlar arasında, faaliyet tahsisatlarını da zikretmek yerinde olur. Fakat bunlar, açılan kredilere uygun olarak acele hallerde ihtiyaç belirlince özel bir kararın objesini teşkil ettikleri zaman sarf edilebilir.

III — Cenaze masrafları ile ilgili beledi hizmetin özel bütçesi

Paris'te kilise işleriyle devlet işlerinin ayrılması ile ilgili kanunun uygulandığı (1906) tarihinden 1958'e kadar cenaze masrafları ile ilgili beledi hizmetin gelir ve giderleri belediye bütçesi içinde yer almıştır.

Şimdi ise esasında ticarî olan bu servis özel bir muhasebeye tabi kılınmıştır. Bu sayede işletme masraflarını, ihtiyaçlarını kendisi temin eder.

Bu konuda 25/Nisan/1957 tarihli kararname bu servis için özel bir bütçe ve muhasebe rejimi tesis etmiştir.

Bu yeni rejim, 1926 kararnameleindeki hükümlerden mülhem olan ticarî karakterde bir rejime tahvil edilmemiştir. Reform münhasıran servisin mali organizasyonuna ait.

1958' de servisin faaliyetleri 1200 civarındadır.

Bütçe kadrosu genel muhasebe plânından mülhemdir. Bir yatırım seksiyonu vardır veya işletme malları gayrimenkul kıymetleri ve stok işlerine ait bilanço hesapları mevcuttur. Malî imkânlarının yetersizliği halinde bütçe açığı Paris Belediyesince bütçeden verilen ödünç para ile kapatılır.

İşletme bölümü, servisin adı bütçesini içine alır (Stok, personel, vergiler, çeşitli giderler).

Servisin gelirleri muvazeneyi sağlayamadığı zaman, bütçe açığı Paris Belediyesince tekeffül edilir.

Cenaze masrafları ile ilgili beledi hizmetin özel bütçesi her yıl ilk ve modifiye bütçe olarak müesseseye verilir. Genel bütçede olduğu gibi modifiye edilen bütçe hazırlanır, oylanır ve tasdiğe tabi tutulur.

Özel bütçenin uygulanma devresi 1/Ocak'tan/31 Aralık'a kadardır. Bununla beraber ordonatör ve muhasip iki aylık bir ek süreyi karar altına alabilir.

Özel bütçe de genel bütçe gibi uygulanır ve kontrol edilir. Ordonatör Seine Valisidir, Muhasip de Paris Şehri Belediyesinin hazineदारıdır.

Cenaze işleri ile ilgili beledi hizmeti bütçe ve muhasebe rejimi 1961' de Belediye otomobilleri nakliye servisine ve ayrıca su ve sağlık hizmetlerine teşmil edilecektir.

İ D A R İ C O Ğ R A F Y A

NARMAN KAZASI İDARİ COĞRAFYASI

Yazan:
Narman Kaymakamı
MAHMUT YAŞAR AYBAR

ÖZÜ : (Plan)

Narman'ın tabii ve coğrafi durumu

Tarihi:

İdari durumu:

Kaza teşkilâtı ve memurları

Zirai durumu:

- A) Ziraat işleri
- B) Hayvancılık
- C) Orman

Kültür ve Sosyal durumu

Ekonomik durumu

Bayındırlık Durumu

- A) Belediye Hizmetleri.
- B) Köy hizmetleri.
- C) Özel idare hizmetleri.
- D) Devlet su işleri.

Mali durumu

TABİİ ve COĞRAFİ DURUMU

Narman, Erzurum Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Erzurum'a uzaklığı 100 kilometredir. Fakat bu mesafe Tortum kazası üzerinden olup kışın umumiyetle 5 - 6 ay kar sebebiyle kapalı kalmaktadır. Ancak

Oltu kazası üzerinden Erzurum'la bağılılığı düşünülürse o zaman Vilâyet merkezine uzaklığı 170 kilometreyi bulmaktadır. Oltu kazasına uzaklığı 35, Tortum kazasına ise 43 kilometredir. Bu kazalara Devlet karayolları şosası ile bağılı olmakla beraber, bu yollar standart kara yolu olmaktan çok uzaktır. Daimi bakım ve mücadeleyle tabi değildir.

Narman, doğuda Şenkaya ve Sarıkamış, batıda Tortum, kuzeyde Oltu, güneyde Pasinler ve Horasan kazaları ile komşu bulunmaktadır.

Narman, SİVRİ Dağların nisbeten alçaldığı dar bir düzlük üzerinde kuzeyindeki Karadağ ve Hümmet dağının eteğinde kurulmuş eski bir kasabadır.

Bilhassa, Tortum kazasına bağlayan yolu Sivri Dağların bulunduğu güzergâha yasladığından çok virajlı ve yokuştur. Kazada akarsu yoktur. Yanıktaş (Ekrek) kuzeye doğru aktıkça Mahmut çavuş (Kiğani) adını alan - çay, devamlı olmayıp sel ve karsuyu mahiyetindedir. Etrafındaki dağlar tamamen pılak denecek kadar ağaçsız olduğundan ilkbaharda karların erimesi ve yağmur mevsiminin başlamasıyla kaza merkezi sel tehdidi altındadır.

İklimi, genel olarak Doğu Anadolu iklim bölgesine dâhil olduğundan yazlar sıcak ve kurak, kışları da serttir. Yağmur ilkbahar ve sonbaharda yağarsa da en çok ilkbaharda yağar. Kış, devamlı karla örtülü olarak geçer.

TARİHİ

Narman İlçesinin kuruluş tarihi hakkında bütün araştırmalara rağmen resmi bir kaynak elde edilememiştir. Yalnız gayri resmi olarak ve kasaba halkının en yaşlılarından derlenen malûmata nazaran; Narman (İD) ilk defa Çıldır Sancağına bağılı olarak 1274 (1858) yılında kaza olmuştur.

Bu tarihten 3-5 sene sonra Oltu Sancağına nahiye olarak bağlandığı bilinmektedir.

1293 (1877) yılında, tarihe 93 harbi diye geçen Osmanlı - Rus muharebesi neticesinde; Oltu Rusların elinde kalınca, Narman Erzurum'a bağlanmak suretiyle yeniden kaza haline getirilmiştir. Bu tarihte Yusufelinin bazı köyleriyle Oltu'nun şimdiki güney köyleri ve Şenkaya'nın Bardız nahiyesinin Narman'a bağılı olduğu bilinmektedir. 1918 yılının 25/Mart'ında Oltu Ruslardan geri alınınca; güney köyleri Oltu'ya ve Yusufeli'nin köyleri de kendisine geri verilmiştir. Yalnız, halen Oltu kazasına bağılı

olan İpekçayır, Canık, Urut, Pitkir, Toprakkale, Konpur, Narmankale ve Sorik köyleri Narmana bağlı kalmıştır. Bu hal 1927 yılına kadar devam etmiştir. O tarihte, Narman'dan kaza teşkilâtı kaldırılmış nahiye haline getirilerek köyleri ile birlikte Tortuma bağlanmıştır. Bu tebeddülatta yukarda adı geçen köylerle halen kazaya bağlı olan Güvenlik (Kornış), Tuztaş (Kihtik), Pmaryolu (Kürdikân), Taşburun (Mihkar), Koçkaya (Arıstı) Serinsu (Kamhıs) ve Kışlaköy (Lafsor) köyleri Oltu'ya verilmiştir.

1/6/1954 yılında 6324 sayılı kanunla yeniden kaza haline gelen Narman, biraz evvel isimleri geçen köylerle beraber 65 köyden ibaret iken 1957 ve 1959 yıllarında cem'an 20 köy tekrar Oltu kazasına iade edilmiş ve halen 45 köy ile merkezle beraber 2 nahiyeden ibaret kalmıştır.

93 Harbini müteakip Ruslar Narman'ı Mıgırdıç kumandasında Ermenilere bırakarak Oltuya çekilmişler, bilâhare mahallen teşekkül eden Kiğanili Mahmut Çavuş kumandasındaki milis kuvvetleri tarafından kaza 18/Mart/1918 yılında Ermenilerden temizlenerek Türk Bayrağına kavuşmuş ve istiklâlini kazanmıştır.

İDARİ DURUM

Narman, Tortum kazasına bağlı bir nahiye iken 6324 sayılı kanunla 1954 Haziranında 65 köyden ibaret bir kaza haline getirilmiştir. Tarihi kısmında da belirtildiği vechile Birinci Cihan Savaşı'ndan sonra kaza olarak bırakılmış iken 1927 yılında nahiyeye tahvil edilmiştir.

Hâlihazırda kazaya bağlı 45 köy vardır. Kışlaköy (Lafsor) diye bir de nahiyesi vardır. Buna göre 45 köyden 36 köy merkez nahiyeye 9 köyde Kışlaköy nahiyesine bağlı bulunmaktadır. Kaza merkezinin 3 mahallesi vardır. 3 köyün nüfusu (150)' den aşağıdır. Kırk iki köyde köy kanunu tatbik edilir. On köyün nüfusu (500)' den fazladır. Nüfusu (2000)'i geçen ve belediye teşkilâtı olan köy yoktur. Köylerin ekserisinin adları Türkçe olmadığından 1961 yılında İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü ve Harita Genel Müdürlüğü'nün müşterek çalışmaları sayesinde otuz dört köyün ismi değiştirilerek Türkçeleştirilmiştir.

NÜFUS ve İSKÂN DURUMU

1960 nüfus sayımına göre, kazanın genel nüfusu (21.594)' dür. Kaza merkezi nüfusu ise (2.807)' dir. Merkez nahiyesinin (17.390), Kışlaköy nahiyesinin (4.204)' dür.

Nüfus kayıtlarına göre ise; Kazanın umumi nüfusu (23.003), merkez kazanın nüfusu (3.406)' dır. Bunun (1.790) kadın (1.616) erkektir. Kaza umumi nüfusunun (11.494) kadın, (11.509) erkektir. 1965 sayımında merkez kazanın nüfusunun dört bine yaklaşacağı tahmin edilebilir.

1960 yılında (161) evlenme, (4) Boşanma vak'ası olmuştur.

Kaza merkezi toplu durumdadır. Köyleri de arazinin dağlık ve çok arızalı olmasına nazaran toplu sayılır. Yalnız Pınaryolu, Kışlaköy, Araköy, Yoldere, Gökdağ, Çimenli ve Beyler köyleri ikişer mahalleden ibarettir.

Hemen hemen ova üzerinde kurulu hiç köyü yoktur. Ya dağ eteğinde veya hattı içtimaların iki kenarında kurulmuşlardır. Oniki köye hiç bir mevsim motorlu vasıta işlemez. Diğerlerine yazın işlemektedir.

Kasaba halkı tamamen yerlidir.

KAZA TEŞKİLÂTI ve MEMURLARI

İçişleri: Kaymakam, tahrirat kâtibi, nüfus memuru, nüfus katibi ve birde Kışlaköy nahiyesinde nüfus memuru.

Adliye: Bir müstakil sulh hakimi, bir başkatip (Noter ve icra işlerine bakar), bir zabıt kâtibi, bir mübaşir ve iki gardiyan.

Jandarma: Bir jandarma bölüm kumandan vekili (Başgedikli), bir üst çavuş, iki uzatmalı çavuş.

Milli savunma: Askerlik şube başkanı (Yarbay), muamelat memuru (Üstteğmen), bir daktilo.

Maliye: Mal müdürü, muhasebe memuru, vergi tahakkuk memuru, vergi tahsilât memuru, veznedar ve iki tahsildar.

Milli eğitim: İlköğretim müdür vekili, 22 öğretmen, on yedek subay öğretmen, üç vekil öğretmen ve üç eğitmen.

Ziraat: Bir selektör makinisti.

Veteriner: Bir sağlık memuru.

Sağlık: Bir hükümet tabibi, bir gezici sağlık memuru ve üç köy ebesi.

Özel İdare: Özel İdare memuru, vergi tahakkuk memuru ve iki tahsildar.

Tapu sicil: Tapu sicil memuru.

Diyanet: Bir müftü, beş hayrat hademesi.

Ziraat bankası: Bir müdür, bir muavin, bir takip memuru ve veznedar

Tekel: Bir tekel memuru.

Tarım kredi kooperatifi: Biri merkez diğeri köyde olmak üzere iki tane olup birer muhasibi vardır.

PTT: Bir müdür, bir dağıtıcı ve iki atlı dağıtıcı.

Belediye: Bir muhasip, bir tahsildar, bir zabıta memuru, bir suyolları ustası ve bir şoför.

ZİRAİ DURUM:

A) Ziraat İşleri: Narman halkı umumiyetle çiftçilikle geçinir. Kazanın umumi arazisi 1.380.053 dekadır. Ziraata elverişli kısmı ise 855.881 dekadır. İşlenmeyen kısmı hemen üçte bire yakındır. Zira 641.331 dekarı işlenmektedir. Bağ bahçe arazisi yok denecek kadar azdır. Başlıca yetiştirilen mahsuller buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, mercimek, fasulye, şeker pancarıdır. 1961 yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde görülen umumi kuraklık sebebiyle şeker pancarından başkası diğer geçmiş yıllara nispetle çiftçiye memnun edememiştir. Şeker pancarının yıllık istihsalı 1.700 tondur. Normal senelerde hububat istihsalı 9.984 tondur. Ayrıca mercimek ve fasulye senelik 2000 tona ulaşmaktadır.

Kazada ziraat alet ve makineleri olarak altı yüz pulluk, 4.500 sapan, 250 harman makinesi mevcuttur. Ayrıca kaza merkezinde bir adet sabit selektör makinesi vardır. Bu makine mevcudiyeti bilhassa harman mevsiminin sonunda köylüye faydalı olmaktadır.

B) Hayvancılık: Kazada hayvancılık umumiyetle çiftçilik kadar mühimdir. Bilhassa son senelerde doğu kırmızısı diye adlandırılan sığır ırkı ile sun'i tohumlama suretiyle elde edilen merinos ırkı pek çok yetiştirici tarafından benimsenmiş faydaları bizzat görülmeye başlanmıştır.

Dağ köylerimizin hemen hepsi hayvancılıkla geçimini temin etmektedir. Kazada (38.701) koyun, (37) merinos, (5.970) kıl keçi, (323) tiftik keçisi (15.210) sığır, (860) at, (50) katır, (300) merkep (1.355) manda mevcuttur. Kümes hayvanları miktarı yirmi bindir. Ziraî istihsalın hemen her safhasında sığır (öküz) kullanılmakta olup attan yalnız münakale için binilmek suretiyle faydalanılmaktadır.

Hayvan mahsulleri; Senelik ton olarak 45 ton yağ, 65 ton peynir, 20 ton yün 5 ton kıl ve 82.000 adet yumurta istihsal edilmekte olup bunun ihtiyaç fazlası Erzurum'a sevk edilmek sureti ile gelir sağlanmaktadır. Halen 550 adet arı kovani olup bunun hemen hepsi yerlidir. Senelik iki ton bal istihsal ve istihlâk edilmektedir. Cüz'i bir kısmı dış pazarlara gönderilmektedir.

Yukarda zirai kısmında zikredilen kuraklık afetinden mütevellit Hükümetin yerinde ve isabetli yardım ve mubayaa kararı olmasaydı pek çok insan ve hayvan açlıktan ölüme terk edilecekti. Toprak mahsulleri ofisinin peşin para ile köylüye verdiği aylık veya üçer aylık yemeklik Buğday bu tehlikeyi önlemiştir. Yalnız Devlet üretme çiftliklerinden kurulu hayvan mubayaa ettikleri; Et Balık Kurumu'nun istediği gibi % 50 randımanlı hayvan yerine daha düşük randımanlıları alsaydı bu suretle köylüye destek olacak ve o nisbette hayvan alım piyasası düşme kayıt etmeyecektir. Çünkü köylü elindeki besili telakki ettiği hayvanını serbest piyasada daha kolay ve daha yüksek fiyatla satabilirdi. Kâinatındayım.

C) Orman: Narman'da Orman Bölge Şefliği teşkilâtı yoktur. Oltu Orman İşletmesinden alınan malûmata nazaran; Narman hudutları dahilinde münferit halde küçük çam korulukları mevcut olup bunların amenajman plânları yapılmamıştır.

Tahminen iki yüz hektar kadar olan bu korulukların istihsal kabiliyetleri de yoktur. Bu bakımdan kıymetlendirme yapılmamıştır.

KÜLTÜR ve SOSYAL DURUM:

Kaza merkezinde 1958 yılında yanan ilkokul yerine iki katlı ve on iki dershaneli yeni Kargir bir ilkokul binası mevcuttur. Öğrenci miktarı (80) kız, (274) Erkek olmak üzere (354) dür. Genel öğrenci yekûnu ise (377) kız, (1.115) Erkek olmak üzere (1.492) dir. Kazaya bağlı 45 köyden on sekizinde okul mevcuttur. Buna eğitimli olan üç köy de ilâve edilecek olursa yirmi bir köyde ilköğretim yapılmaktadır.

Okulsuz ve nüfusu üç yüzden yukarı köy maalesef yoktur. Bu durum karşısında kaza genel nüfusunun % 20'si okuryazar durumdadır. Hiç şüphesiz bunda ihmalin yeri çoktur.

Kazada Ortaokul yoktur. Yalnız 1957 yılında teşekkül eden bilâhare Ortaokul ve yetim yurdu yaptırma derneği adını alan bir dernek mevcut olup şimdye kadar 173 bin lira sarfı ile yetim yurdu binasının tabiyesini

döktürmüş Ortaokul binasını da pencere üstüne kadar getir-

miştir. Sarf edilen paranın 34.100 lirası kızılâydan, 26.043 lirası Tomruk olarak Devlet Orman işletmesinden, 78 bin lirası Milli Eğitim Bakanlığında ve 34.857 lirası da mahallen temin edilmiştir.

27/Mayıs/1960 İnbilâbım müteakip adı geçen cemiyet idarecileri suüstimal iddi'asile mahkemeye verildikleri ve halende muhakeme devam etmekte olduğu için Ortaokul inşaatı faaliyeti olduğu yerde durmaktadır.

Esasen kazamızın ortaokul açılması sırasının çok gerilerde olduğu ilgili Bakanlıkça bildirilmiş bulunmaktadır. Halen iki yüzü aşkın ilkokul mezunu talebe fakirlik yüzünden komşu kazalar ortaokuluna gidememektedir.

Halkın ekserisi henüz Erzurum'u dahi bilmez. Bu bakımdan görgü ve bilgisi oldukça geridir.

Kazada çatılı bina 4 tanedir. Gerisi toprak damlıdır. Köyler de ilkokul ve öğretmen evi binaları hariç aynı vaziyettedir. Pek çok köyde ev olduğu bile ilk nazarda fark edilmez. Üstünde mazgal deliği gibi pencereli evler tepe eteklerine ve yamaçlara (Mağara misali) gömülü vaziyettedir.

Erkeklerin giyimi köylerde de muntazamdır. Kadınlar ise ince yünden el tezgâhlarında dokunmuş (İhram) tabir edilen örtü kullanırlar. Kadınlardaki bu kıyafet kaza merkezinde ve köylerde de aynıdır. Çarşaf ve peçe pek seyrek. Zamanlı her iki kıyafetin yerini manto ve eşarbin alacağı kanatamdayım.

Çok karılık durumu kaza merkezinde ve köylerde çoktur. Son çıkan nüfus vakalarının affına dair kanunun meriyet müddeti içinde pek çok imam nikahı ile vaki evlenmeler tescil edilmişse de halen bu şekilde tescil edilmeyen evlenmeler pek fazladır. Bunun izalesinin en az on sene müddetli yeniden bir kanunun çıkmasına ve miktarı kâfi taramayı yapacak memurlarla tatmin edecek harcırahın ayrılmasına bağlı bulunduğu kanatamdayım.

Kız kaçırma vak'aları çok seyrek görülen vakalardandır. Medeni kanunumuzun derpiş ettiği modern aile kavramının yerleşmesi cehaletin izalesiyle mümkün bulunmaktadır.

EKONOMİK DURUM:

Kazada yetiştirilen mahsuller muayyen olduğundan sakinlerinin pek çoğu senenin ekseri gününü kahvelerde ve köy odalarında sohbet et-

mekle geçirmektedirler. Ev ekonomisi faaliyeti içinde yer alan küçük el sanatları pek çok köyümüzde bilinmemektedir. Yalnız bir kaç köyde halı kilim dokuyan mahdut sayıda tezgâhlar vardır. Kaza halkı umumiyetle fakirdir. Köyler halkının bazıları dışarda iş sahaları aramakta ve uzak beldelere 6 - 7 ay için çalışmaya gitmektedirler.

Kaza merkezinde 16 tüccar ve 50 yı müteceviz küçük esnaf vardır. Tüccarın T.C. Ziraat Bankasından ticari kredi adı altında istifade ettiği meblağ 15.000 liradır. Bunun 30.000 bine çıkarılması 1962 yılında tahakkuk edecektir.

Tüccar ve esnaf aynı zamanda ziraatla de uğraşırlar. Kaza merkezinde su ile çalışan beş adet un değirmeni vardır. Ayrıca bir fırın dört otel, üç han ve bir lokanta ile aynı zamanda kebab yapan dört kasap dükkânı beş kahvehane bir memurlar lokali ve birde öğretmenler lokali mevcuttur. Sinema ve hamam yoktur. Parkı da olmadığı için yaz mevsiminde pek çok aile kazanın hemen kenarındaki kısmen ağaçlık dere boyunda eğlenmektedir.

Ticari bakımdan tüccar ve küçük esnaf [Erzurumlu irtibatlıdır. İstihlâk maddeleri oradan temin edilmektedir. İstihsal edilen İstihlâk fazlası zirai mahsul ve hayvan mahsulleri Erzurum'a sevk edilir. İstanbul'la temas halinde olan tüccar çok azdır. Bunlarda senede ya bir veya iki defa İstanbul'dan toptan emtia getirmektedirler.

Kazada diğer Doğu Beldelerinin pek çoğunda görüldüğü üzere hafta pazarı kurulmaz.

BAYINDIRLIK DURUMU:

A) Belediye hizmetleri: Narmann hali hazır durum plânı ile imar planı mevcut olup 1957'de yapılmıştır. İmar plânı yeni iskân sahasında daha ziyade uygulanmaktadır. Zira Belediye 80.000 Bin liraya varan borcu yüzünden eski meskûn sahada hiç bir faaliyet gösterememektedir. Çoğu zaman memur ve müstahdemlerinin maaş ve ücretlerini dahi diyemez durumdadır.

Kaza olduğu tarihten buyana Devlet eli de girmiş değildir. Bu arada 4000 Metre karelik Hükümet konağı arsası ve 11.000 Metre karelik sağlık merkezi arsası adı geçen inşaatlar için Hükümetin himmetlerini beklemekte olduğunu zikre değer:

Kazanın belli başlı caddesi olan Cumhuriyet Caddesi Arnavut kaldırımı ile kaplı olup diğer cadde ve sokaklar tamamen ham yoldur. Bu sebeple kışın pek fazla çamur yapmaktadır.

Kazanın içme suyu şebekesi 314 bin liralık keşifle İller Bankasınca sıraya alınmış olup 1962 yılında inşaata başlanacağı ümit edilmektedir. Halen kazanın muhtelif yerlerinde dört çeşmeden sakinleri, su ihtiyacını gidermektedirler.

Elektrik işi henüz etüt bile edilmemiştir.

Belediyenin elinde çok az miktarda tarla mevcuttur. Faaliyet gösterdiği bina ile halen adliye olan bina belediyeye aittir. Bütün Devlet daireleri Oltu Caddesi üzerinde sıra dükkânlarda kiradadır.

Bütçe imkânlar çok mahdud olduğundan programlı işlere tahsisat ayrılamamaktadır.

B) Köy hizmetleri: Adetleri onu bulmayan köyler Narman Tortum ve Narman - Oltu yolları üzerinde olup bu yollarda Devlet karayollarına bağlı olduğu halde bakıma ve onanma tabi değillerdir.

Diğer köyler çok arızalı arazide serpiştirilmiş vaziyettedir. Kışın hemen hiç birine motorlu vasıta işlemez. Vilâyetin imkânlarımda çok dar olduğundan ancak her sene 16 kilometrelik İl yolu olan Narman - Kışla- köy nahiye yolunun bir kısmı onarım ve bakıma tabi tutulmaktadır. Köyler halkı fakir ve kendi yiyeceklerinin temini için çalışmak mecburiyetinde kaldıklarından aynı zamanda makine ve alet yardımı yapmak ve imkânsız olduğundan başka köy yolu faaliyeti yoktur. Ancak okul inşaatı dolayısıyla alâkalı köyler yaz mevsiminde imece suretile çalışmaktadırlar.

Şimdiye kadar kazanın 14 köyüne içme suyu getirilmiş 1962 yılı içinde halkının sık sık barsak enfeksiyonlarına maruz bulunan beş köye içme suyu getirilmesi hususunda Vilâyet nezdinde teşebbüse geçilmiştir. 1961 yılında iki köye kalvamlı demir boru ile içme suyu getirilmiştir.

C) Özel İdare Hizmetleri: Buna dair faaliyetler Milli Eğitim durumu ve köy hizmetleri bahsinde bir nebze zikredilmiştir. 1961 yılında kazanın 4 köyünde yenide ve bir köyünde de esaslı tamir suretile beş tane ilkokul binası özel idare bütçesinden sağlanan tahsisat ve köylünün taş, kum, çakıl ve arsa gibi hususları temin suretile emaneten yaptırılmıştır. Bunlar için 150 bin lira sarf edilmiştir.

Narman Kazasında Kaymakam evi inşaatı 1958 yılında başlamış ve her sene muayyen miktarda özel idare bütçesinden sağlanan yardımla emanet suretile inşa edilmiş ve cem'an 50 bin liraya yakın para sarfı ile emanet suretile ikmâl edilmiştir.

Ayrıca lojmanlı Özel İdare binası inşaatının 25 bin lira sarfı ile birinci kat inşaatı emanet suretiyle 1961 yılında tamamlanma olacaktır. Kazada baka memur evi yoktur.

D) Devlet Su İşleri: Devlet Su İşleri tarafından 1958 yılında başlanan 3 kilometre kadar uzunluğundaki Şekerli köyü arazisini sulama kanalı 1961 de bitirilmiştir. Bu suretle Şekerli, Mahmut Çavuş ve Araköy arazisinden 20 bin dekarlık kısmında sulu ziraat yapılması imkân dâhiline girmiştir.

Ayrıca kaza merkezi ile Kışlaköy nahiye üzerinde olan Mahmut Çavuş (Kiğani) deresi üzerine karayolları tarafından 50 metre uzunluğunda betonarme bir köprü inşa edilmiş fakat köprünün her iki yanında bulunan arazi istimlak edilmediği için mevcut yolun o kısmının güzergâhı değiştirilmek suretiyle trafiğe açılmamıştır.

MALİ DURUM:

Narman 1954 yılında kaza haline getirildiği için mali durumunu belirten rakamları 1955 yılından sonrakiler olarak zikredebileceğiz. Belediye teşkilâtı daha önceden mevcutsa da mukayese etmek bakımından gerek mal müdürlüğünün, gerek özel idarenin ve gerekse belediyenin 1955 yılından itibaren yıllık tahakkuk ve tahsilâtı tablo halinde açıklayacağım.

1 — Devlet (Mal müdürlüğü)

Sene	Tahakkuk (lira)	Tahsilat (Lira)
1955	102.841.75	90.210.38
1956	116.723.08	106.306.36
1957	159.270.08	145.252.91
1958	151.467.07	117.387.92
1959	138.860.49	113.592.97
1960	142.517.00	119.807.98
1961	163.875.45	139.489.31 (9 aylık)

2 — Vilâyet (Özel İdare)

Sene	Tahakkuk (Lira)	Tahsilât (Lira)
1955	12.769.07	7.642.36
1956	34.567.36	29.903.69
1957	20.670.78	17.052.01
1958	24.137.91	22.717.69
1959	20.166.14	20.166.14
1960	16.149.15	16.105.28
1961	125.602.85	46.112.57 (9 Aylık)

3 — Belediye

1955	53.830.00	36.157.19
1956	40.283.18	40.283.18
1957	61.123.13	60.502.59
1958	73.344.87	69.060.69
1959	109.025.97	109.025.97
1960	88.970.45	88.970.45
1961	97.210.00	47.098.65 (9 Aylık)

K A N U N L A R

1960 Mali yılı Muvazene-i Umumiye Kanununa bağlı cetvellerde değışiklik yapılması hakkında kanun

Kanun No:171

Kabul tarihi:26/12/1960

Madde 1 __1960 Malî yılı Muvazene-i Umumiye Kanununa bağlı (A/l) işaretili cetvelin münfesiñ Büyük Millet Meclisi (Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesi) kısmının ilişik (1) sayılı cetvelde yazılı tertipleri arasında (300.000) liralık aktarma yapılmıştır.

Madde 2 — 1960 Malî yılı Muvazene-i Umumiye Kanununa bağlı (D) işaretili cetvelin münfesiñ Büyük Millet Meclisi (Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesi) kısmına, ilişik (2) sayılı cetvelde yazılı kadrolar eklenmiştir.

Madde 3 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu kanunu Maliye Bakanı yürütür.

(1) SAYILI CETVEL

F.	M.	Ödeneğın nev'i	Düşülen Lira	Eklenen Lira
453		Türkiye Büyük Millet Meclisinin dış münasebetleri, ahdi münasebetler		
23		NATO memleketleri parlâmentoları Birliğı asamble ve komisyonlarına iştirak edeceklerin harcırahları	75 000	
453/A		İştirakler		
21		Parlâmentolararası Birliğı Türk Gru- punun Birlik konferans ve komisyonlarına iştirak edeceklerin harcırahları	100 000	

F.	M.	Ödeneğin nev'i	Düşülen Lira	Eklenen Lira
453/B 22		Kongre, konferans, tören ve ziyaret- ler Türkiye Büyük Millet Meclisinin diğer memleketlere yapacağı ziyaret, tören ve dostluk temaslarına katılacakların harcırahları	50 000	
453/E		Türkiye Büyük Millet Meclisinin davetlisi olarak memleketimize gelecek ecnebi misafirlerin her çeşit ağırlama masrafları	75 000	
477		Yeni Meclis binasının gerektirdiğ masraflar		
		Yekûn	300 000	300 000

(2) SAYILI CETVEL

D.	Memuriyetin nev'i	Aded	Ücret
5 Daktilo	(Umumi Kâtipliğe bağlı)	4	700
5 Daktilo	Kanunlar Müdürlüğü	2	700
5 Daktilo	Tutanak Müdürlüğü	2	700
5 Daktilo	Bütçe Kalemi Müdürlüğü	1	700
8 Hademe	Daire Müdürlüğü	10	450

Münfesih Büyük Millet Meclisi İdare Amirliğince, Meclis tahsisat artıklarının muhafaza olunduğu, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Merkez Müdürlüğü nezdinde mevcut hesabın tasfiyesi ve sabık milletvekillerinin gelecek bütçe yılları tahsisat ve yolluklarına mukabil bankalardan temin ettikleri ikrazlardan mütevellit borçlarının takip şekli hakkında Kanun

Kanun No:172

Kabul tarihi:26/12/1960

Madde 1 — Onuncu Dönem Milletvekillerinin 1957 yılında 1958 malî yılı için tahakkuk edecek yolluk ve tahsisatlarına mahsuben ve müteselsil kefaletle istinaden bankalardan aldıkları borçlar ile Onbirinci Dönem Milletvekillerinin aynı şekilde 1960'da 1961 malî yılı yolluklarına mahsuben bankalardan aldıkları ve 3050 sayılı kanunun şümulü dışında kalan borçları için, alacaklı bankalar tarafından müteselsil kefaletleri çözülerek ve asıl borçlularından umumi hükümlere göre takibat yapılır.

Madde 2 — On birinci Dönem Milletvekillerinin 1959 yılında 1960 malî yıl tahsisatlarından ödenmek üzere Raybank ile Vakıflar ve Türk Ticaret Bankalarından alıp vadesi bulunan 1960 Mart ayından ödenemeyen ve münfesih Büyük Millet Meclisi İdare Amirliğinin emirlerine istinaden eski Büyük Millet Meclisi tahsisat artıklarından Ziraat Bankası Merkez Müdürlüğü nezdindeki 7227 numaralı hesaptan tediyat yaptırılmak suretiyle karşılanan borçlarına ait mebalîğ ilgili bankalarca sözü geçen hesaba iade olunur. Mezkûr banka alacakları, müteselsil kefaletleri çözülerek, asıl borçlularından umumi hükümler dairesinde takip ve tahsil edilir.

Madde 3 — Münfesih Büyük Millet Meclisi İdare Amirliğince Ziraat Bankası Merkez Müdürlüğünde 7227 numara ile tesis edilen hesabın matlûp bakiyesi (İkinci madde gereğince Raybank ve Vakıflar ile Türk Ticaret Bankalarının iadesi gereken miktarlarla birlikte) Merkez Bankasında açılacak olan bir hesaba yatırılır. Hesap sonucu katileşince bakiyesi Hazineye devrolunur.

Madde 4 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 5 — Bu kanunu Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesi yürütür.

Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğünce ithal edilecek malzeme ve aletlerin gümrük resminden ve diğer vergilerden muafiyeti hakkında Kanun

Kanun No: 173

Kabul tarihi: 26/12/1960

Madde 1 — Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğünce dış memleketlerden mubayaa ve ithal olunacak rasat aletleri ve yedekleri, gümrük resmi ve diğer vergilerden muaftır.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

Emekli Orgeneral Zeki Doğan'a vatanî hizmet tertibinden aylık bağlanması Hakkında Kanun

Kanun No: 174

Kabul tarihi: 26/12/1960

Madde 1 — Emekli Orgeneral Zeki Doğan'a (Kaydı hayat şartıyla ve emekli aylığından ayrı olarak) vatanî hizmet tertibinden (600) lira aylık bağlanmıştır.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Maliye Bakanı yürütür.

Hâkimler Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve iki geçici madde eklenmesi hakkındaki 5457 sayılı kanuna muvakkat bir madde ilâvesine dair olan 6004 sayılı kanun hükmünün iki yıl daha uzatılması hakkında Kanun

Kanun No: 175

Kabul tarihi: 26/12/1960

Madde1 — Hâkimler Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve iki geçici madde eklenmesi hakkındaki 5457 sayılı kanuna muvakkat bir madde ilâvesine dair 6004 sayılı kanunla kabul edilen muvakkat 3'üncü madde ile Adalet Bakanı'na verilen ve 6450, 6884 ve 7260 sayılı

kanunlarla temdide dilen salâhiyet 18/1/1961 tarihinden itibaren iki yıl müddetle uzatılmıştır.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanun hükümlerini Adalet Bakanı yürütür.

**1960 Mali yılı Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı (A/1) işaretli
cetvelde değişiklik yapılması hakkında Kanun**

Kanun No: 176

Kabul tarihi: 26/12/1960

Madde 1 — 1960 Mali yılı Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı (A/1) işaretli cetvelin Cumhurbaşkanlığı kısmındaki 304'üncü haberleşme bölümünden (110.200) lira indirilerek karşılıksız borçlar adıyla yeniden açılan 503'üncü fasla olağanüstü ödenek olarak aktarılmıştır.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanun hükümlerini Maliye Bakanı yürütür.

1837 sayılı kanuna bir madde ile geçici madde eklenmesine dair Kanun

Kanun No: 17

Kabul tarihi: 26/12/1960

Madde 1 — 1837 sayılı Bina Vergisi Kanununa aşağıdaki madde eklenmiştir:

Ek madde — Ordu evleri bina vergisinden muaftır.

Madde 2 — 1837 sayılı kanuna aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

Geçici madde — Bu kanunun neşri tarihine kadar ordu evleri için tahakkuk ettirilmiş bulunan bina vergisi ve bu vergiye bağlı olarak tahakkuk ettirilen diğer vergi ve zamlar tediye olunmaz.

Madde 3 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

**Askerî garnizonların içme ve kullanma sularının temini hakkında
Kanun**

Kanun No: 178

Kabul tarihi: 26/12/1960

Madde 1 — Askerî garnizonların içme ve kullanma sularının temin ve isalesi işleri Bayındırlık Bakanlığı'nca (Devlet Su İşleri) köy içme suları gibi yürütülür.

Bu işlerin programları Millî Savunma Bakanlığı ile Bayındırlık Bakanlığı (Devlet Su İşleri) tarafından müştereken hazırlanır. Belediye hudutları içinde bulunan, içme ve kullanma suyu ihtiyaçları mevcut tesislerden karşılanamayan askerî garnizonların da bu ihtiyaçları belediyeler, İmar ve İskân Bakanlığı (İller Bankası) ve Millî Savunma Bakanlığı ile iş birliği yapılmak suretiyle Bayındırlık Bakanlığınca (Devlet Su İşleri) temin olunur.

İkmal edilen tesisler 7478 sayılı kanunun dokuzuncu maddesindeki esaslar dâhilinde ilgililere devredilir.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

3339 sayılı kanunun yürürlük süresinin uzatılmasına dair Kanun

Kanun No: 179

Kabul tarihi: 26/12/1960

Madde 1 — Hariçten satın alınan buharlı ve motorlu gemilerle memlekette yapılan mümasilleri için getirilecek eşyanın Gümrük Resmi'nden istisnasına dair 3339 sayılı Kanunun 6659 sayılı Kanunla 1960 malî yılı sonuna kadar uzatılmış bulunan yürürlük süresi 1970 malî yılı sonuna kadar uzatılmıştır.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanun hükümlerini Maliye, Ulaştırma ve Gümrük ve Tekel Bakanları yürütür.

**42 sayılı kanun gereğince emekli olan subaylara mesken yaptırılması
hakkında Kanun**

Kanun No:180

Kabul tarihi: 26/12/1960

Madde 1 — 42 sayılı Kanunun geçici birinci maddesi hükümlerine göre emekliye ayrılan subaylara kendi paraları mukabilinde ve borçlanma suretiyle Türkiye Emlâk Kredi Bankası marifetiyle toplu mesken sitelerini yaptırmak üzere gerekli yardım tedbirlerini almaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Madde 2 — Kendilerine mesken yapılacak emekli subaylardan aranacak şartlar, yapılacak evlerin miktarı ve vasıfları, evlerin tevzi şekli, meskenlerin inşası için alınacak tedbirler, yapılacak yardımlar ve bu kanunun tatbikatı ile ilgili sair hususlar talimatname ile tesbit olunur.

Lüzumlu arsa Hazineye ait olduğu takdirde, Bakanlar Kurulunca takdir olunacak bir bedelle mezkûr bankaya satılabilir.

Madde 3 — Bu kanun hükümlerinden istifade edilerek edinilen meskenler on beş sene müddetle satılamaz veya herhangi bir şekilde ahara devir ve ferağ edilemez.

Madde 4 — Bu kanun 20 Ağustos 1960 tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 5 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

**6245 sayılı Harcırah Kanununun 33'üncü maddesinin (b) fıkrasında
tadadedilen memuriyetlere «Bankalar Yeminli Murakıp
Muavinleri»nin ilâvesine dair Kanun**

Kanun No: 181

Kabul tarihi: 26/12/1960

Madde 1 — 6245 sayılı Harcırah Kanununun 33'üncü maddesinin (b) fıkrasında tadadedilen memuriyetlere «Bakanlar Yeminli Murakıp Muavinleri» ilâve edilmiştir.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Hizmet ve seyis erleri hakkında Kanun

Kanun No: 182

Kabul tarihi: 27/12/1960

Madde 1 — Teğmenden Mareşale (Büyükamirale) kadar her subaya barışta ve savaşta birer hizmet eri verilir.

Madde 2 — Birinci madde gereğince hizmet eri almak hakkını haiz olan subaylardan, hizmet eri kullanılmayacak bölgelerde bulunanlara, bu haklarına karşılık her ay peşin olarak (200) lira, hizmet eri tazminatı ödenir.

Hangi mahrumiyet bölgelerinde hizmet eri kullanılabileceği, her malî yılbaşında Genelkurmay Başkanlığı ve Jandarma Genel Kumandanlığının teklifleri üzerine Millî Savunma ve İçişleri Bakanlıklarınca müştereken tâyin ve tesbit olunur. Bu bölgelerdeki subaylar hizmet eri kullanmaya devam ederler, bunlara ayrıca hizmet eri tazminatı ödenmez.

Ancak bu bölgelerde hizmet eri kullanmak istemeyen subaylara, malî yılbaşından evvel dilekçe ile müracaat ettikleri takdirde hizmet eri tazminatı aynen ödenir.

Madde 3 — Kadrosu itibariyle ata binmek hakkına sahip olan subaylara zatî binekləri için ayrıca bir seyis eri verilir.

Hizmet ve seyis erlerinin ne şekilde kullanılacağı Millî Savunma Bakanlığınca hazırlanacak bir talimatname ile tespit olunur.

Madde 4 — İkinci madde gereğince ödenen tazminat vergiye tabi değildir, borç için haz olunamaz.

Madde 5 — 203 sayılı emirber ve seyis neferleri hakkındaki kanun ile bu kanunun birinci ve üçüncü maddelerini değiştiren 1960 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

Geçici madde — Bu kanunun yürürlüğe girmesini takip eden ilk 15 gün içerisinde, 2'nci madde gereğince 1960 malî yılı için hangi mahrumiyet bölgelerinde hizmet eri kullanılabileceği ilgili Bakanlıklarca tespit olunur.

Bu kanunun gerektirdiği ödenekler 1960 malî yılı için Millî Savunma ve İçişleri Bakanlıkları bütçelerinin mevcut veya yeniden açılacak tertiplerine Maliye Bakanı tarafından kaydedilecek tahsisattan ödenir.

Madde 6 — Bu kanun 31 Aralık 1960 tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 7 — Bu kanunu Millî Savunma, İçişleri ve Maliye Bakanları yürütür.

Memurların tahsil müesseselerinde talebe olamayacaklarına dair 4007 sayılı kanun ile bu kanunun birinci maddesinin değiştirilmesi hakkındaki 4214 sayılı kanunun yürürlükten kaldırılmasına dair Kanun

Kanun No: 183

Kabul tarihi: 27/12/1960

Madde 1 — Memurların tahsil müesseselerinde talebe olamayacaklarına dair 4007 sayılı kanun ile bu kanunun birinci maddesinin değiştirilmesi hakkındaki 4214 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

Millî Korunma suçlarının affına, Millî Korunma teşkilât, sermaye ve fon hesaplarının tasfiyesine ve bazı hükümler ihdasına dair 79 sayılı kanuna ek Kanun

Kanun No: 184

Kabul tarihi: 27/12/1960

Madde 1 — Millî Korunma suçlarının affına, Millî Korunma teşkilat sermaye ve fon hesaplarının tasfiyesine ve bazı hükümler ihdasına dair 79 sayılı kanuna aşağıdaki geçici madde eklenmiştir:

Geçici madde 5 — Migros Türk Ticaret Anonim Şirketinin K/1082 ve K/1253 sayılı kararların tatbikinden mütehasıl zarar ve kredi borçlarından bu kanunun neşri tarihinde mevcut (154 sayılı kanunla Hazineye intikal edenlerden hariç olmak üzere) âzami 16 milyon liralık kısmı Millî Koruma hesaplarına zarar kaydedilmek suretiyle tasfiye olunur.

Bu suretle tavsiye olunacak miktarlar; Migros Türk Ticaret Anonim şirketi tarafından yıllık (Amortismanlar ayrıldıktan sonra kalacak) karlarının en az $\frac{1}{2}$ si hazineye ödenmek suretiyle itfa edilir. Bu borç için şirketçe Hazineye fazi ödenmez. İtfa ile ilgili diğer hususlar şirketle Maliye Bakanlığı arasında kararlaştırılır.

Birinci fıkra gereğince Millî Korunma hesabına geçirilecek miktar; bilahara, Maliye ve Ticaret Bakanlıkları Müfettişleri ile Hesap Uzmanlarından Hükümetce teşkil edilecek heyet tarafından şirketin durumu ve

hesaplarını incelenmek suretiyle tespit edilecek hakikî miktara göre (16 milyon lirayı tecavüz etmemek şartıyla) tashih olunur.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

Hazineye ve Amortisman ve Kredi Sandığına ait altınlardan bir kısmının Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına satılmasına dair Kanun

Kanun No:185

Kabul tarihi :27/12/1960

Madde 1 — Hazineye ve Amortisman ve Kredi Sandığına ait altınların Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınca tespit edilen yeni altın fiyatına göre değerlendirilmesi dolayısıyla 65 sayılı kanunun 3'üncü maddesi gereğince «Kambiyo Karşılık Fonu Tasfiye Hesabı» na yatırılması iktiza eden fiyat farkını karşılamak üzere Hazine ve Amortisman ve Kredi Sandığı altınlarından, bu fiyat farkına tekabül eden kısmını Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına satmaya Maliye Bakanı yetkilidir.

Madde 2 — Amortisman ve Kredi Sandığına ait altınların değerlendirilmesinde, Sandığın bu altınları satın alma fiyatı esas olarak alınır.

Madde 3 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu kanunu Maliye Bakanı yürütür.

Subay, askerî memur ve astsubayların lojman ihtiyacı için gelecek yıllara geçici yüklenmelere girişilmesi hakkında Kanun

Kanun No: 186

Kabul tarihi: 28/12/1960

Madde 1 — Subay, askerî memur ve astsubayların lojman ihtiyacını karşılamak için yıllık ödeme miktarı (54 milyon) lirayı geçmemek üzere (540 milyon) liraya kadar Millî Savunma Bakanlığı,

Jandarma subay, askerî memur ve astsubaylarının lojman ihtiyaçlarını karşılamak için de yıllık ödeme miktarı (6 milyon) lirayı geçmemek üzere (60 milyon) liraya kadar Bayındırlık Bakanlığı,

Gelecek yıllara geçici yüklenmelere girişmeye yetkilidir.

Madde 2 — Birinci madde gereğince yapılacak işler için lüzumlu ödenek ilgisine göre Millî Savunma ve Bayındırlık Bakanlığı bütçelerine konulur.

Madde 3 — Bu lojmanlar subay, askerî memur ve astsubaylara 4626 sayılı kanun ve bu kanuna dayanılarak çıkarılmış olan Memur Konutları Yönetmeliği hükümlerine göre tahsis olunur.

Geçici madde — Bu kanunla Millî Savunma Bakanlığı ihtiyacı için inşa edilecek lojmanların yerleri kanunla tespit edildikten sonra tahsisatın sarfına başlanır.

Madde 4 — Bu kanun 1 Mart 1961 tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 5 — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

1960 Malî yılı Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı (A/2) işaretli cetvelin Bayındırlık Bakanlığı kısmında değişiklik yapılması hakkında Kanun

Kanun No: 187

Kabul tarihi: 28/12/1960

Madde 1 — 1960 malî yılı Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı (A/2) işaretli cetvelin Bayındırlık Bakanlığı kısmının 746'ncı (Büyük Millet Meclisi ile müştemilâtının tezyin ve tefriş işleri) faslından (1 milyon) lira tenzil edilerek, aynı cetvelin Bayındırlık Bakanlığı kısmının 742'nci (Büyük Millet Meclisi yeni binası ve eklentileri yapımı) faslının 10'uncu maddesine aktarılmıştır.

Madde 2 — Aktarılan bu tahsisatla inşaat ve tesisatın tadil, ikmâl onarım ve bakım işlerini, avans teminatına ait hükümler makfuz kalmak suretiyle 1050 sayılı kanunun 83'üncü maddesinin (H) fıkrasıyla 135'inci maddesindeki nispetlere ve 2490 sayılı kanunla ek ve tadillerine tabi olmaksızın, pazarlıkla, emaneten veya mahdut eksiltme ile yaptırılmaya Bayındırlık Bakanı yetkilidir.

Madde 3 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu kanunu Bayındırlık ve Maliye Bakanları yürütür.

**Vakıflar Genel Müdürlüğü 1960 yılı Bütçe Kanununa bağlı cetvellerde
Değişiklik yapılması hakkında Kanun**

Kanun No:188

Kabul tarihi: 28/12/1960

Madde 1 — Vakıflar Genel Müdürlüğü 1960 yılı Bütçe Kanununa bağlı (A/1) ve (A/2) işaretli cetvellerin, ilişik cetvelde yazılı tertipleri arasında (1.750.000) liralık aktarma yapılmıştır.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Başbakan ve Maliye Bakanı yürütür.

F.	M.	Tahsisatın nev'i	Eklenen	Düşülen
		A/1		
422		Hayrî ve sosyal hizmetler		
	30	Çeşitli hayır şartları ve sosyal yardım masrafları	1 500 000	
		A/2		
701		Vakıf akarlarla kira getirmeyen binalar onarımı ve küçük yapılar	250 000	
741		Yapma ve onarma işleri		
	40	Dernekler ve köyler tarafından inşa veya tamir ettirilecek hayrata yardım		1.750 000
		A/1 ve A/2 yekûnu	1 750 000	1 750 000

**Millî Savunma Bakanlığı iskân ihtiyaçları için sarfiyat icrası ve bu Bakanlıkça kullanılan gayrimenkullerden lüzumu kalmayanların
Satılmasına salahiyet verilmesi hakkında Kanun**

KanunNo:189

Kabul tarihi: 28/12/1960

Madde 1 — Millî Savunma ihtiyaçları için bu kanunun neşri tarihine kadar gerek muhtelif kanunlara ve 3887 sayılı kanuna göre iktisab edilen, gerekse tahsisli ve tahsisiz olarak işgal edilmek suretiyle kullanılan dev-

lete ait gayrimenkullerden hizmet için lüzumu kalmayanların Millî Savunma Bakanlığı ile mutabık kalınarak tahsislerini kaldırmaya ve Muhasebeî Umumiye Kanununun 24'üncü maddesine bağlı olmaksızın satmaya Maliye Bakanı mezdur.

Madde 2 — Bu gayrimenkuller, hâlihazır durumları ile veya parsellenmek, ifraz edilmek veya lüzumlu sair muamelelere tâbi tutulmak suretiyle satılabilir.

Mevzuubahis gayrimenkuller hakkında 6188 ve 7367 sayılı kanunlarla 2490 sayılı kanunun 862' nci maddesi hükümleri tatbik olunmaz.

Bu gayrimenkuller, Millî Savunma ve Maliye Bakanlıklarınca kurulacak müşterek komisyonun muvafakati alınmak şartıyla sermayesinin en az yarısı devlete ait müesseselerle bunların aynı nispette iştirakleri ile kurulan teşekküllere pazarlıkla ve taksitle de satılabilir.

Madde 3 — Satışlardan elde edilecek hâsılâtın tamamı her yıl gelir bütçesinde açılacak hususi bir tertibe varidat kaydolunur. Varidat kaydolunan bu miktarlar askerî garnizonlarla bu garnizonlar için lüzumlu müstemilât ve mütemminat ile her nev'î askerî müessese ve subay, astsubay lojmanlarının yeniden inşası veya bu ihtiyaçlar için arazi, arsa, bina satın alınması veya istimlâki, mevcutlarının esaslı tamiri, tevsi ve islâhî ile ikinci maddeye göre yapılacak işlerin icap ettirdiği her türlü masraf için 500 milyon liraya kadar sarfiyat icra edilmek üzere Millî Savunma Bakanlığı bütçesinde açılacak hususi bir fasla Maliye Bakanlığınca tahsisat kaydolunur.

Mezkûr tahsisattan yıl içinde sarf edilmeyen miktarlar ertesi yıllar bütçelerine aynı maksatlara sarf edilmek üzere devredilir.

Madde 4 — Fiilen elde edilerek irat ve tahsisat kaydolunan mebalîge istinaden gelecek yıllara sâri taahhûde girmeye Millî Savunma Bakanı mezdur. Ancak, bu suretle bedelî gelecek yıllarda ödenmek üzere taahhûde bağlanacak hizmetlerin tamamının karşılığı taahhûdün yapıldığı yıl bütçesindeki tahsisattan mevkuf tutulur ve ertesi yıllarda ifa edilecek taahhüt bedelleri, mevkuf tutulan tahsisattan yıl içinde sarf edilmeyen miktarları üçüncü maddenin son fıkrası gereğince ertesi yıllara devir suretiyle tediye olunur.

İnşaat mütaahhidinin, ikinci maddenin son fıkrası gereğince kendisine taksitle gayrimenkul satılmış bir müessese olması halinde; iradın fiilen elde edilmesi şartı aranmaksızın, tarafların muvafakati ile ve taahhüt bedelî satış taksitlerinden mahsup edilmek üzere taksitle tahsil edilecek satış bedelî kadar da gelecek yıllara sâri taahhûde girişilebilir.

Madde 5 — Bu kanunun şumûlüne giren inşaat işlerinde lüzumlu görülenleri, ikinci maddenin son fıkrasında yazılı komisyonun muvafakatini almak şartıyla, aynı fıkra yazılı müessese ve teşekküllere, 2490 sayılı Kanun hükümleri ile mukayyet olmaksızın yaptırmaya Millî Savunma Bakanı yetkilidir.

Madde 6 — 6771 ve 7337 sayılı kanunlar yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 7 — Bu kanun neşri tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 8 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

31/12/1960

**Millî Savunma Bakanlığına muhassas lojmanların bakım,
onarım, idame ve muhafazalarına dair Kanun**

Kanun No: 190

Kabul tarihi: 29/12/1960

Madde 1 — Millî Savunma Bakanlığı kuruluş ve kadrolarına dâhil Subay, Astsubay ve memurların 4626 sayılı kanun hükümlerine göre tahsis edilmek üzere, Millî Savunma Bakanlığı emrine terk ve tahsis edilmiş bulunan ve tamamen müstakil olarak istimal edilmekte olan konut ve lojmanlarla bundan sonra Millî Savunma Bakanlığı tarafından kanunî yetkilerine göre satın alınacak veya inşa ettirilecek lojman ve konutların bir evvelki yıl kira bedelleri karşılıkları, bir taraftan Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı (B) işaretli cetvelin alâkalı faslına irat diğer taraftan bu konut ve lojmanların bakım, onarım, idame ve muhafazaları maksadiyle Millî Savunma Bakanlığı bütçesinde (Subay konut ve lojmanlarının onarım masrafları) adı ile açılacak fasla tahsisat kaydetmeye Maliye Bakanlığı yetkilidir.

Madde 2 — Bu kanun şumûlüne giren lojman ve konutların aylık kira bedelleri Memur Konutları Yönetmeliğine tabi olmaksızın Maliye ve Millî Savunma Bakanlıklarınca müştereken tayin ve tespit olunur.

Madde 3 — Bu lojman ve konutların tahsis ve tevzileri Bakanlar Kurulunca tespit edilecek esaslara göre yapılır.

Madde 4 — Bu kanun 1 Mart 1961 tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 5 — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

4273 sayılı Subaylar Heyetine Mahsus Terfi Kanununa geçici bir madde ilâvesine dair Kanun

Kanun No: 191

Kabul tarihi: 30/12/1960

Madde 1 — 4273 sayılı Subaylar Heyetine Mahsus Terfi Kanununa aşağıdaki geçici madde ilâve edilmiştir.

Geçici madde — Alacakları bir yıllık kıdemle 30 Ağustos 1961 (30 Ağustos 1961 dâhil) tarihine kadar terfi veya terfih durumuna girecek kurmay subaylardan Harp Akademileri Talimatına göre Yüksek Kumanda Akademisine girme şartlarını haiz olanlara Genel Kurmay Başkanlığınca tez konuları verilir. Hazırladıkları tezleri muvafık görülen kurmay subaylara bir yıl kıdem zammı verilir ve bunlar bilahare Yüksek Kumanda Akademisi tedrisatına sevk olunurlar. Bunlardan tezden dolayı kıdem zammı verilenlere Yüksek Kumanda Akademisini bitirmekten dolayı ayrıca kıdem zammı verilmez.

Madde 2 — Bu kanun yayımı yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanun hükümlerini Millî Savunma Bakanı yürütür.

5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununda bazı değişiklikler Yapılması hakkında Kanun

Kanun No: 192

Kabul tarihi: 30/12/1960

Madde 1 — 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 12' nci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Dar mükellefiyette mevzu

Madde — 11' inci maddede yazılı dar mükellefiyet mevzuuna giren kazanç ve iratlar şunlardır:

1. Türkiye'de Vergi Usul Kanunu hükümlerine uygun işyeri olan veya daimi temsilci bulunduran yabancı kurumlar tarafından bu yerlerde veya bu temsilciler vasıtasıyla yapılan işlerden elde edilen ticari kazançlar (Merkezleri hesabına ihraç edilmek üzere Türkiye'de satın aldıkları veya imâl ettikleri, malları Türkiye'de satmaksızın yabancı mem-

leketlere gönderenlerin bu işten doğan kazançları Türkiye’de elde edilmiş sayılmaz.

Türkiye’de satmaktan maksat alıcı veya satıcının veya her ikisinin Türkiye’de olması veya satış akdinin Türkiye’de intikat eylemesidir.

2. Türkiye’de elde edilen ücretler;

3. Türkiye’de elde edilen serbest meslek kazançları;

4. Türkiye’de bir tarım işletmesini işleten yabancı kurumların bu faaliyetten elde ettikleri kazançlar;

5. Gayrimenkullerin, hakların ve menkul malların Türkiye’de kiralanmasından elde edilen iratlar;

8. Türkiye’de elde edilen menkul sermaye iratları;

7. Türkiye’de elde edilen sair kazanç ve iratlar (1 numaralı fıkra hükmü dışında kalanların menkul kıymet satışından elde ettikleri kazançlar hariçtir.)

Madde 2 — Aynı kanunun 13’üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Safi kurum kazancı

Madde 13 — Kurumlar Vergisi, birinci maddede yazılı mükelleflerin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri safi kurum kazancı üzerinden hesaplanır.

Kurumların sâfi kazancının tespitinde Gelir Vergisi Kanununun (42’nci maddesinin birinci fıkrasının 2 numaralı bendi hariç) ticari kazanç hakkındaki hükümleri uygulanır.

Gelir Vergisi Kanununun asgari kâr haddi hükümleri, bu hükümlerin uygulanmasını gerektiren işlerle iştigal eden Kurumlar Vergisi mükellefleri hakkında da uygulanır.

Dar mükellefiyete tabi kurumların kazançları, ticari kazanç ile ticari kazanç gibi tespit edilen kazanç ve iratlar dışında kalan kazanç ve iratlardan ibaret ise, Gelir Vergisi Kanununun bu gibi kazanç ve iratların tespiti hakkındaki hükümleri Kurumlar Vergisi matrahının tespitinde de cari olur.

Madde 3 — Aynı kanunun 16’ncı maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Örtülü Sermaye

Madde 16 — Kurumların aralarında vasıtalı vasıtasız bir şirket münasebeti veya devamlı ve sıkı bir iktisadi münasebet bulunan gerçek ve tüzelkişilerden yaptıkları istikrazlar teşebbüste devamlı olarak kullanılır ve bu istikrazlarla kurumun öz sermayesi arasındaki nispet, emsali kurumlarınkine nazaran bariz bir fazlalık gösterirse mezkûr istikrazlar örtülü sermaye sayılır.

Madde 4 — Aynı kanunun 25'inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Nispet

Madde 25 — Kurumlar vergisi, bu kanuna göre tespit olunan kurum kazancından:

1. Sermaye şirketleri ile kooperatiflerde % 20;
 2. Diğer kurumlarda % 35;
- Nispetinde alınır.

Madde 5 — Aynı kanunun 27'nci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Tarhiyatın muhatabı

Madde 27 — Kurumlar vergisi:

1. Bu kanuna göre mükellef olanların tüzelkişiliği namına;
2. İktisadi kamu müesseselerinden, dernekler ve vakıflar, tesislere ait iktisadi işletmelerden tüzelkişiliği haiz olmayanların vergisi, bunların bağlı oldukları kamu tüzelkişileri veya dernek veya vakıf veya tesis namına;
3. Dar mükellefiyete tabi yabancı kurumların vergisi bunlar hesabına Türkiye'deki müdür veya temsilcileri, müdür veya temsilcileri mevcut değil ise, kazanç ve iratları yabancı kuruma sağlayanlar adına;

Tarh olunur.

Madde 6 — Aynı kanunun 29'uncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Tarh zamanı

Madde 29 — Kurumlar vergisi, beyannamenin vergi dairesine verildiği günde, beyanname posta ile gönderilmişse, vergiyi tarh edecek daireye geldiği tarihi takibeden üç gün içinde tarh edilir.

Madde7 — Aynı kanunun 30'uncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Tasfiye dönemi

Madde 30 — Her ne sebeple olursa olsun, tasfiye haline giren kurumların vergilendirilmesinde hesap dönemi yerine tasfiye dönemi kaim olur.

Üç yılı aşmayan tasfiyelerde tasfiye dönemi, kurumun tasfiye haline girdiği tarihten başlar ve tasfiyenin bittiği tarihe kadar devam eder.

Üç yıldan fazla süren tasfiyelerde, tasfiye dönemi kurumun tasfiye haline girdiği tarihten başlar, bu tarihi takip eden takvim yılı başından itibaren üçüncü yılsonuna kadar devam eder. Bu dönemden sonraki her takvim yılı müstakil bir tasfiye dönemi sayılır.

Tasfiyenin nihayet bulunduğu dönemin sonunda tasfiye kâr veya zararı kati olarak tespit ve evvelce verilmiş olan tasfiye beyannameleri bu neticeye göre ıslâh edilir. Tasfiye zararlar kapanırsa, evvelce verilmiş tasfiye beyannamelerine müsteniden tahsil edilmiş vergiler iade olunur.

Bir yıldan fazla süren tasfiye dönemlerinde tarh zaman aşımı, tasfiyenin nihayet bulunduğu dönemi takip eden yıldan itibaren başlar.

Madde 8 — Aynı kanunun 31'inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Tasfiye beyannamesi

Madde 31 — Tasfiye beyannameleri, tasfiye memurları tarafından tasfiye dönemleri sonundan itibaren 21'inci maddede yazılı süreler içinde, tasfiye dönemi sonunda tasfiye de neticelenmişse bilançonun veya nihai hesabın kesinleşmesinden itibaren 15 gün içinde, kurumun bağlı olduğu vergi dairesine verilir.

Bu madde gereğince verilecek olan beyannamelere, bilanço ile kâr ve zarar cetveli ve tasfiye bilançosuna göre ortaklara dağıtılan paralarla diğer değerlerin müfredatlı bir cetveli bağlanır. İşletme hesabı esa-

sına göre defter tutanların beyannamelerine kâr ve zarar cetveli yerine bu hesabın hulâsai raptolunur.

Madde 9 — Aynı kanunun 32'nci maddenin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Tasfiye kârı, tasfiye döneminin sonundaki servet değeri ile tasfiye döneminin başındaki servet değeri arasındaki müspet farktır.

Madde 10 — Aynı kanunun 33'üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Servet değeri

Madde 33 — Tasfiye döneminin başındaki servet değeri kurumun tasfiye dönemi başındaki bilançosunda görülen öz sermayesidir. Üç yıldan fazla süren tasfiyelerde müteakip tasfiye dönemlerinin başındaki servet değeri, bir evvelki dönemin son bilânçosunda görülen servet değeridir. Aşağıda yazılı olanların dışında kalan her nevi ihtiyatlarla dağıtılmamış kazançlar bu sermayeye dâhildir:

1. Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar Temettü ve Kazanç vergilerinden istisna edilerek ayrılmış olan ihtiyat akçeleri ve banka zarar karşılıkları (Sonradan Kurumlar Vergisine tabi tutulan ihtiyat akçeleri ve banka zarar karşılıkları öz sermayeye dahildir);

2. Vergi kanunlarına göre ayrılmış olan her türlü amortismanlar ve karşılıklar ile sigorta şirketlerinin teknik ihtiyatları;

3. Hissedar veya sahip olmayan kimselere dağıtılacak olan kazanç kısmı.

Hisselerine mahsuben ortaklara dağıtılan, satılan, devredilen veya kurum sahibine iade olunan değerler, Vergi Usul Kanununun hükümlerine göre ve dağıtmanın, satışın, devrin veya iadenin yapıldığı günün emsal bedeli ile değerlendirilir.

Madde 11 — Aynı kanunun 34'üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Tasfiye memurlarının sorumluluğu

Madde 34 — Tasfiye memurları kurumun tahakkuk etmiş vergileri ile tasfiye beyannamelerine göre hesaplanan vergileri ödmeden veyahut bu vergilerle diğer itirazlı tarhiyat için karşılık ayırmadan, icra

ve İflâs Kanununun 206'ncı maddesinin 6'ncı sırasında yazılı alacaklılara ödeme ve ortaklara paylaşırma yapamazlar.

Aksi takdirde bu vergilerin asıl ve zamlarından ve vergi cezalarından şahsen ve müteselsilen sorumlu olurlar.

Vergi aslı ve zamları, kendisine paylaşırma yapılan ortaklardan da aranılabilir. Ortaklardan tahsil edilmiş olan vergi asılları için ayrıca tasfiye memurlarına müracaat olunmaz.

Tasfiye memurları, bu madde gereğince ödedikleri vergilerin asıllarından dolayı, tasfiyeden hisse alan ortaklara, paylaşırma yapılmışsa veya ortakların tasfiye payları vergileri karşılamaya yetmezse, alacaklarını tamamen veya kısmen tahsil eden alacaklılara rücu edebilir.

Madde 12 — Aynı kanunun 44'üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Tevkifatın mahsubu

Madde 44 — Yıllık beyannamede gösterilen kazanca mahsuben, Gelir Vergisi Kanununun 94'üncü maddesine müsteniden yapılmış tevkifat, beyanname üzerinden hesaplanan Kurumlar Vergisine mahsup edilir.

Mahsubu yapılan miktar Kurumlar Vergisinden fazla olduğu takdirde aradaki fark, mahsup edilen tevkifat miktarı tevsik olunmak şartıyla, mükellefin talebi üzerine ret ve iade olunur.

Geçici Madde 1 — 1/1/1960 tarihinden evvel mukaveleye bağlanmış ve işe başlanılmış olan birden fazla takvim yılına sirayet eden inşaat, onarım ve ulaştırma işlerinin kâr ve zararları 5421 ve 5422 sayılı kanunlarla tayin edilmiş usullere göre tespit ve teklifine devam olunur.

Bu işler dolayısıyla 1/1/1961 tarihinden sonra ödenecek istihkak bedellerinden vergi tevkif edilmez.

Geçici Madde 2 — Bu kanunun 4'üncü maddesi hükmü kurumların 1960 takvim yılı kazançları hakkında da uygulanır.

Madde 13 — Bu kanun hükümleri 1/1/1961 tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 14 — Bu kanun hükümlerini Maliye Bakanı yürütür.

İ D A R E D E R G İ S İ ' N İ N

268 - 273 sayılı nüshalarında yayınlanan yazıların
konularına göre

AYRILIŞ CETVELLERİ

I — Kamu Hukuku

II — Özel Hukuk

III — Genel İdare

A — Bizde

B — Yabancı Memleketlerde

IV — Mahalli İdareler (Özel İdareler, Belediyeler, Köyler)

A --- Bizde

B — Yabancı Memleketlerde

V — İl İdaresi

A — Bizde

B — Yabancı Memleketlerde

VI — Emniyet – Zabıta

VII — Ekonomi – Maliye

VIII — Mesken Meselesi

IX — Nüfus Meselesi

X — Yabancı Mevzuat

A — Genel İdare

B — Mahalli İdareler

XI — İdarî Coğrafya

XII --- Gezi Notları

XIII — Değişik Konular

XIV — Kanunlar

İDARE DERGİSİ'NİN
268 - 273 sayılı nüshalarında yayınlanan yazıların konularına göre
FİHRİSTİ

Sıra	Yazının Adı - Özü - Yazar veya Çevirenin Adı	Yayınlandığı	Sahife Sayı
------	--	--------------	-------------

I — KAMU HUKUKU

1	İdarede Prodüktivite	1	268
2	Sivil Savunma Teşkilâtı ve vazifeleri		
	 Sadık ARTUKMAÇ	3	268
	(Sivil Savunmanın tarifi ve Şumülü - Sivil Savunma teşkilâtı - Merkez teşkilâtı - Taşra teşkilâtı - Personelin tâyin usulü - Vazife ve selâhiyetler - Mahalli Sivil Savunma Teşkilâtı - Belediyeler - Vilâyet özel idareleri İçtimai yardım müesseseleri - Malî hükümler - Çıkarılacak tüzükler ve yönetmelikler.)		
3	Fransız Teşkilâtı Esasiye Kanunu Namık SEZGİN	66	268
	(Esas unsurlara verilen selâhiyet ve istimleri - Teşkilâtı Esasiyeye bağlı organlar - Fransa topluluğu)		
4	Anayasa		
5	Kanun ve Nizamların Tabı ve Neşri mevzuu ve Tarihçesi	56	269—70
	 Fahri ÇÖKER		
	(Neşir organları - Resmî gazeteler - Düsturlar - Kavanın mecmuası - Zabıt cerideleri Tahlili fihrist-3er - Netice ve dilek)		
6	5917 sayılı kanuna göre yapılan tahkikatlarda yemin ve verilen kararların Damga ve Resim Kanununa göre durumu.....	81	269—70
	 A. Turhan ŞENEL		
	(Giriş - Tahkikatta yeminin lüzumlu olup olmadığı meselesinin münakaşası - Damga resmi kanunu karşısında 5917 sayılı kanuna göre verilen kararın durumu - netice.)		

Sıra No.	Yazının Adı - Özü - Yazar veya Çevirenin Adı	Yayınlandığı Sahife Sayı
7	1958 tarihli Fransız Anayasası Çerçevesi içinde Valinin Durumu Mehmet TAKCAN (Statü - Göreve atama ve Emekliye ayırma - Görev - Sonuç.)	85 269-70
8	İdarî Demokrasi..... Küstü ÜLKEN	1 271
9	Yeni Anayasa karşısında İdarenin Bütünlüğü Prensibi..... Rüştü ÜLKEN	3 272

II — ÖZEL HUKUK

1	Suçlu Çocuklar için ayrı mahkemeler kurulmasını zorunlu kılan sebepler..... A.Turhan ŞENEL	63 273
---	---	--------

III- GENEL İDARE

A — Bizde

1	Belediye Bütçelerindeki hisseler Necati ÖZEN (Beden Terbiyesi hissesi - Sivil Müdafaa hissesi – İller Bankası hissesi - Halk Bankası hissesi - Korunmaya muhtaç çocukların hissesi - İlk öğretim hissesi - İş ve İşçi Bulma Kurumu hissesi - Asker ailelerine yardım hissesi - Netice)	113 273
---	--	---------

B — Yabancı Memleketlerde

1	Büyük Britanya ve Şimalî İrlanda Birleşik Krallığında Mahallî İdareler Selâhattin ASLAN KORKUT	80 271
---	---	--------

V-İL İDARESİ

A — Bizde					
1	Şehir Plânlaması ile ilgili bazı İdarî... Meselelere dair.....	Dr. Cevat GERAY	43	271	
2	Vilâyet Hususi İdareleri	Alim şerif ONARAN	26	272	
3	Vilâyet Hususî İdareleri	Alim şerif ONARAN	94	273	
B — Yabancı Memleketlerde					
1	Paris Şehri ve Seine Rejimi	Vilâyeti İdarî ve Malî ... Yusuf YAKUBOĞLU	101	269—70	
2	Paris şehri ve Seine Rejimi	Vilâyeti İdarî ve Malî .. Yusuf YAKUBOĞLU	91	271	

VI -EMNİYET - ZABITA

Trafik Konusunda Son Değişiklikler	Dr. Cevat GERAY	72	269—70
--	------------------------	----	--------

VII — EKONOMİ - MALİYE

VIII — MESKEN MESELESİ

1 Mesken Dâvası ...	Mehmet TARCAN	55	271
---------------------	---------------	----	-----

IX— NÜFUS MESELESİ

X— YABANCI MEVZUAT

A — Genel idare			
1	Amerika Birleşik Devletlerinde İdare Sistemi ve Demokrasi Prensipleri.....	İzzettin ERAYDIN	33 268
B — Mahallî İdareler			

XI— İDARİ COĞRAFYA

1	Sarıgöl Kazası İdarî Coğrafyası	N. Nihat ETİZ	129 269—70
	Seydişehir Kazası İdarî Coğrafyası	Semih Rifat ARIKAN	123 271

Sıra No.	Yazının Adı - Özü - Yazar veya Çevirenin Adı	Yayınlandığı Sahife Sayı
3	Akçakoca Kazasına bağlı Aftunağzı Köyünün Genel Durumu Hakkında Bir Etüd Nihat ALP	89 272
4	Senirkent Kazası İdarî Coğrafyası Ahmet Remzi HATİP	125 273

XII— GEZİ NOTLARI

XIII — DEĞİŞİK KONULAR

1	İstanbul Üniversitesi Yönetim Kurulunun İlgi Çekici Bir Kararı Ahmet ERDOĞDU	22 268
2	İlk ve Orta Öğretim Seferberliğinin 12 yıl yerine en geç yedi yılda başaracak kudretteyiz Niyazi TOKER	29 268
3	Kutadgu Bilig ve İdare Tarihi Ö. Hulusi TUNABAŞ	9 272
4	Demokrasi Üzerine Konferanslar Dr. A. Kutbettin AKKAN	67 272
5	Demokrasi Üzerine Konferanslar Dr. A. Kutbettin AKKAN	13 273

XIV— KANUNLAR